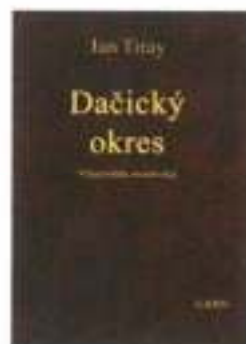

GARN
NAKLADATELSTVÍ A VYDAVATELSTVÍ
TEL/FAX: 00420 - 545 233 179
JENEWEINOVA 9, 617 00, BRNO
<http://historie-heraldika.cz> garn.brno@centrum.cz

Nabídkový list
regionální
literatury

Vlastivěda
moravská

Zatím vydané díly:

1. Václav Otáček, **Třebíčský okres**. Brno 1923, Brno 2007. Cena: 390,- Kč
2. Jan Tenora, **Kunštátský okres**. Brno 1903, Brno 2007. Cena: 300,- Kč
3. František A. Slavík, **Brnořský okres**. Brno 1897, Brno 2007. Cena: 584,- Kč
4. Ladislav Zavadil – Jan Tíra, **Bitelský okres**. Brno 1900, Brno 2007. Cena: 244,- Kč
5. Jan Tenora, **Bystřický, (N. P.) okres**. Brno 1907, Brno 2007. Cena: 330,- Kč
6. Vilém Haňák, **Moravsko-Krumlovský okres**. Brno 1913, Brno 2007. Cena: 372,- Kč
7. Augustin Kratochvíl, **Ivančický okres**. Brno 1904, Brno 2007. Cena: 413,- Kč
8. Benjamin Popelka, **Jevický okres**. Brno 1912, Brno 2007. Cena: 325,- Kč
9. Augustin Kratochvíl, **Velkomeziříčský okres**. Brno 1907, Brno 2007. Cena: 446,- Kč
10. Augustin Kratochvíl, **Pohořelský okres**. Brno 1913, Brno 2007. Cena: 364,- Kč
11. Karel Jar. Bukovanský, **Kloboucký okres**. Brno 1909, Brno 2007. Cena: 250,- Kč
12. František Dvorský, **Hrobovský okres**. Brno 1916, Brno 2008. Cena: 363,- Kč
13. Jan Knies, **Boskovský okres**. Brno 1904, Brno 2008. Cena: 328,- Kč
14. Augustin Kratochvíl, **Židlochovský okres**. Brno 1910, Brno 2008. Cena: 410,- Kč
15. Jan Knies, **Blanský okres**. Brno 1902, Brno 2008. Cena: 295,- Kč
16. František Dvorský, **Náměšťský okres**. Brno 1908, Brno 2008. Cena: 382,- Kč
17. František Dvorský, **Třebíčský okres**. Brno 1906, Brno 2008. Cena: 420,- Kč
18. Jan Tíra, **Třebečský okres**. Brno 1913, Brno 2008. Cena: 395,- Kč
19. Jan Tíra, **Dačický okres**. Brno 1925, Brno 2008. Cena: 339,- Kč
20. Jan Tíra, **Slavonický okres**. Brno 1926, Brno 2008. Cena: 337,- Kč
21. Alois Josef Páček, **Jihlavský okres**. Brno 1901, Brno 2008. Cena: 328,- Kč

Uvedené ceny se týkají brožovaného provedení. Ručně vázané v imitaci modré kůže jsou o 100,- Kč vyšší.

GENEALOGICKÉ A HERALDICKÉ

Listy

číslo 3/2008
ročník XXVIII.

Česká genealogická a heraldická společnost v Praze

1989, stejně jako místa vzpomínky na naše legionáře zničená po zabrání Sudet).

Jak se k projektu připojit?

Není nic jednoduššího než kontaktovat administrátora stránek nebo přímo zaslat popis místa či fotografii na adresu vets@vets.cz.

V rámci uveřejnění je vhodné doplnit, jak chcete Váš příspěvek autorizovat. Stačí zvolit např. přezdívku, případně vůbec nic. To je z důvodu, aby bylo zřejmé, kdo je autorem.

Fotografie či text může být v libovolném formátu, upřednostňujeme však jpg a txt. Rozlišení u fotografie je opět libovolné, ideálně okolo 600 x 800 pxl. Rozhodujícím pro nás je však identifikace místa.

U vlastního pietního místa, pokud je to možné, uvítáme detailní záběr na texty, případně jejich obsah již v textové podobě.

V případě, že máte možnost zaměřit místo pomocí GPS, upřednostňujeme souřadnicový systém WGS 84. Souřadnice mohou být zapsány jako zeměpisné či rovinné.

Všechny nové příspěvky budou vystaveny na web v nejdříve možném čase, tak jak dorazí k administrátorovi. Pokaždé zasilateli odpovíme.

Vzorový příspěvek:

1. přepisem textu se rozumí přepsání informace na paměť (zvláště důležité u obtížně čitelného a cizojazyčného textu)
2. pro každé jednotlivé VPM použijte ustálený vzor:

Pomník Obětem x. světové války

Umístění: obec, místo, okres

Nápis:

OBĚTEM X. SVĚTOVÉ VÁLKY
VĚNUJE OBEC NOVÁ VES

Poznámka: případná doplňující informace
Souřadnice: N 49°12'37,78"

E 015°59'23,93"

Foto: osoba, datum

3. pro přiřazování k okresům vycházejte z databáze MPSV (<http://forms.mpsv.cz/uir/prohlizec/prohlizec.html>), lokální názvy se mohou doplnit v poznámce. Před každým zasláním si ověřte, zda dané VPM už na webu není
4. fotografie (jpeg) přejmenujte dle lokality, např. Janovice_nad_Uhlavou. Ideální je, když nepoužijete diakritiku, velikost fotografie pokud možno do 500 kB

Na základě smlouvy uzavřené mezi Národní knihovnou ČR a Spolkem pro vojenská pietní místa o.s. jsou webové stránky zpracovány a trvale uchovávány v systému, který je vytvářen v rámci projektu WebArchiv.

Motto:

ZDE PADL V KVĚTNOVÉM POVSTÁNÍ
NEZNAMÝ HRDINA

Malý žulový pomníček na pražském náměstí ledne v zelené trávě: má pozlacená, už omšelá písmena. Ve výroční dny ho každým rokem zdobí dvě tři kytice a zastavují se tu pamětníci bojů – vzpomínají, vyprávějí; jindy jsou to turisté, někdy děti. Ale denně procházejí kolem stovky lidí. Desítky očí přejedou rychlým pohledem po nápisu, skutečně pouze letmo – ale přece často bleskne prchavá myšlenka:

KDO TO ASI BYL?

(Z knihy František Kaucký – Voják tajné války, 1994)

Vladimír Štrupl,

místopředseda o. s. Spolek pro vojenská
pietní místa (www.vets.cz)

Úřední hodiny v místnosti Společnosti:

každé pondělí od 15.00 do 17.00 hodin (kromě měsíců července a srpna).

Knihovna v místnosti Společnosti:

každé první úterý v měsíci od 17.00 do 19.00 hodin (kromě měsíců července a srpna).

Autoři tohoto čísla:

Blanka Čádová, Počernická 413/70, 108 00 Praha 10

Ing. Pavel Smolík, Brodského 1665, 149 00 Praha 4

+ PhDr. Jaroslav Hone (článek je otištěn se svolením PhDr. Ing. Jaroslavy Honeové CSc.,
Dykova 23, 101 00 Praha 10)

PhDr. Jan Král Ph.D., Starostránská 41, 100 00 Praha 10 - Straňnice (jan.král@nacr.cz)

doc. PhDr. Josef Štěpán CSc., Zborovská 32, 150 00 Praha 5 (stepan.josef@centrum.cz)

Pavel Hnězdil, Dvoutletky 381, 100 00 Praha 10 (pavel.hnezdil@volny.cz)

RNDr. Kristián Koubek DrSc., Vokosvova 1035, 152 00 Praha 5 (Kristian.Koubek@uhkt.cz)

Genealogické a heraldické listy, ročník XXVIII., číslo 3/2008

Pro své členy vydává

Česká genealogická a heraldická společnost v Praze

Fantova 1784, Praha 5, 155 00, tel.: 251 613 490

<http://www.genealogie.cz>, e-mail: cghsp@email.cz

Bankovní spojení: 108696177/0300 (ČSOB)

Odběr časopisu je vázán na zaplacení členského příspěvku.

Za původnost a obsah článků ručí autoři.

Připravuje redakční rada ve složení:

Vedoucí redaktor: Ing. Mgr. Martin Slaboch

PhDr. Ing. Jaroslava Honeová, CSc., PhDr. Vladimíra Hradecká,

Mgr. Jan Kahuda a Ing. Jan Oulík

Jazyková korektura: PaedDr. Petr Hrabina

Uzávěrka: srpen 2008 – dáno do tisku v září 2008. Počet výtisků: 1050.

ISSN 1212-9631

Grafická úprava: Linda Marečková

Tisk: Tiskárna Gemmagress, spol. s r. o., Kubrova 27, 252 16 Nučice

Časopis je evidován u Ministerstva kultury České republiky pod číslem MK ČR E 15 903.

výboru Sdružení válečných veteránů ČR (SVV ČR). V té době vlastně skoro to samé na základě zákona č. 122/2004 Sb. o vál. hrobech začalo provádět i Ministerstvo obrany ČR, ale podobnou aktivitu vykazuje i celá řada jednotlivců ve všech koutech republiky. Jsou to nejen zájemci o vojenskou historii a genealogové, ale i celá řada regionálních patriotů.

Během krátké doby se dalo dohromady několik nezapálenějších a vytvořili si vlastní webové stránky – www.vets.cz, na kterých prezentují nalezená vojenská pietní místa (dále jen VPM). Najdete zde i množství fotografií ze zahraničních misí našich vojáků, vojenské odznaky, nášivky a informace o voj. prostorech.

Cílem projektu je mapovat VPM v České republice, kterých k 15. září 2008 evidujeme již celkem 11 716, vč. více než 300 zahraničních, hlavně ze Slovenska, Francie a Ukrajiny, ale i z Tuniska, Arménie či Finska. Na webu tak uvádíme jména několika set tisíc obětí různých válečných konfliktů, ať už z napoleonských válek, I. a II. sv. války, obětí holocaustu, odbojářů a vojáků, takže je docela možné, že jste se již při hledání jmen na internetu na naše stránky dostali.

Důležitou součástí jsou i medailony některých osob, případně další doplňující informace k jednotlivým VPM.

V roce 2006 se podařilo vytvořit základ organizace, začali jsme se pravidelně jedenkrát měsíčně scházet v Praze a na konci roku jsme uspořádali seminář k vojenským pietním místům v Pardubicích.

V červnu 2007 vznikl úsilím přípravného výboru Spolek pro vojenská pietní místa, o.s., a byl zaregistrován u Ministerstva vnitra ČR. Je otevřen všem příznivcům historie, má zatím 18 členů a 162 příspěvatelů, bez kterých by

se nám nepodařilo shromáždit tak velké množství VPM. V prosinci jsme úspěšně zopakovali seminář v Pardubicích.

V dubnu 2008 jsme zorganizovali sraz v Hruškách u Břeclavi, který jsme obohatili o pietní akty s položením květin a uctěním památky padlých u pomníků obětí válek v obci. V hotelu Legie v Praze jsme 2. září prezentovali činnost Spolku a v prosinci se znovu uskutečnil seminář v Pardubicích.

Spolupracujeme s Českým svazem bojovníků za svobodu (ČSBS), Čs. obcí legionářskou a některými kluby vojenské historie. Publikujeme v časopise Kaleidoskop (vydává Asociace nositelů legionářských tradic) a ve čtrnáctidenníku Národní osvobození (vydává ČSBS) a v elektronické podobě vytváříme vlastní věstník Monument, který je v ke stažení na našem webu v sekci Download. Naše srazy jsou přístupné pro všechny zájemce a příznivce historie, čímž je srdečně zveme. Termíny srazů naleznete na webu v sekci Plán akcí.

Cíle projektu mapování vojenských pietních míst:

- shírat a poskytovat informace o regionální vojenské historii a vojenských pietních místech
- rozšiřovat okruh osob se zájmem o vojenská pietní místa, historii a válečné veterány
- vytvářet databáze o všech vojenských pietních místech, lidech a událostech
- provozovat webové stránky www.vets.cz, kde budou prezentovány zjištěné informace
- aplikovat zaměřená pietní místa na mapách společnosti Google na www.vpm.vets.cz
- prezentovat aktivity, např. pietní akce

apod. se vztahem k veteránům a vojenským pietním místům

- popularizovat činnost spolku, např. výstavkami, publikační činností, inzercí apod.
- vydávat zpravodaj Monument s informacemi o projektu.

Často kladené otázky:

Jaký je rozdíl mezi válečným hrobem a vojenským pietním místem?

Válečný hrob je univerzální označení, které stanovuje zákon č. 122/2004 Sb. o vál. hrobech. Tímto se tedy označuje souhrně vše, od pamětní desky, pomníku a památníku až po vlastní hrob. Naproti tomu my používáme termín vojenské pietní místo a to dále členíme na jednotlivé položky.

Jaká je definice válečného hrobu podle zákona č. 122/2004 Sb.?

§ 2, odst. 1. Válečný hrob: místo, kde jsou pohřbeny ostatky osob, které zahynuly v důsledku aktivní účasti ve vojenské operaci nebo v důsledku válečného zajetí, anebo ostatky osob, které zahynuly v důsledku účasti v odboji nebo vojenské operaci v době války. Válečným hrobem může být hrob jednotlivce, hrob hromadný nebo osárium, včetně náhrobků a ostatního hrobového zařízení. Válečným hrobem je rovněž evidované místo s nezvzdutými ostatky osob zemřelých v souvislosti s válečnou událostí, anebo jiný objekt, který je za válečný hrob považován v souladu s mezinárodní smlouvou, jíž je Česká republika vázána.

§ 2, odst. 2. Válečným hrobem je pro účely tohoto zákona i pietní místo, kterým se rozumí pamětní deska, pomník, památník nebo obdobný symbol připomínající válečné události a oběti,

které zahynuly v důsledku aktivní účasti ve vojenské operaci nebo v důsledku válečného zajetí, anebo oběti osob, které zahynuly v důsledku účasti v odboji nebo vojenské operaci v době války.

Jaké místo tedy rozumíme pod pojmem vojenské pietní místo?

Je to podobné jako u výše uvedeného zákona č. 122/2004 Sb. VPM dělíme na

- * Válečný hrob (ostatky vojáka padlého v boji), hrob vojáka (zahynul mimo bojovou operaci či po bojové operaci), hrob legionáře, hrob oběti válečného či ozbrojeného konfliktu, kenotaf (prázdný hrob – odkaz na hroby v dálí), osárium, kolumbárium, urnové místo, rozptylová louka.
- * Památník (rozsáhlejší než pomník), pomník, mohyla.
- * Pamětní deska, pietní místo (např. nápis v kostele, trvalá nástěnka v budově).
- * Místo se vztahem k vojenské operaci (bojové činnosti) jako např. zemljaniky partyzánů, pozorovatelný, vojenská technika.

Z jaké doby se mapují vojenská pietní místa?

Z jakékoliv. Od počátku věků do současnosti. Nelze zapomínat na žádnou část našich dějin.

Mapují se také zrušená vojenská pietní místa?

Ano, zajímají nás i místa zrušená za všech dob a po všech převratech. Stejně tak nás zajímají i doplňující informace ke zveřejněným místům. Většina pomníků obětí válek (pomníky obětí 1. a 2. sv. války) byla původně stavěna jako pomníky obětem 1. sv. války, tedy hledáme i původní fotografie. Naproti tomu u zrušených míst rádi uveřejníme i stav před zrušením (např. tanky, děla apod. postavené Rudé armádě a zrušené po roce

Ukázka jednotlivých artefaktů:

<p>BELOVEC Náhrobník Jakuba Štyra z Albu († 1336 nebo 1341)</p> 	<p>BRAVANTICE Náhrobník Johanky Bravantické z Chotěboře († 1362)</p> 	<p>FULNEK Náhrobník Jitky ze Zerotna († 1327)</p>
<p>IRENŠTÁT POD RABNOVÝM Znak šlechtě Jana Břehovce z roku 1688</p> 	<p>KUNÍN Almášel erb Fridricha Šegasta Kraběte z Harrachu a Marie Eleonory kněžny z Lichtenštejna z konce 18. let 18. století</p> 	<p>ALBRECHTIČKY Náhrobník Anny krabišky Anny Archie-Vasggy († 1886) a Rudolfa krabiše z r. 1886 Vasggy († 1909)</p>
<p>PŘIBOR Znak české šlechty z Přiboru z roku 1728</p> 	<p>NOVÝ JIČÍN Pevnostní deska ze znakem města Nového Jičína z roku 1613</p> 	<p>ODVY Erb hraběte Liechtenberka z Votavy z poloviny 18. století</p>

Rod Žertů

Kořeny rodu mají počátek v nynějším Holandsku, kde se zabývali odvodňováním krajiny. Tak se stalo, že jako odborníci, přijali pozvání a přesídlili do Brandenburska, které toho času trápili velké mokřiny. Zde se usídlili ve městě Zerbst (v Německu, jihozápadně od Berlína), kde byli již ve 12. století uváděni jako vážený rod. Zde je původ jména Zert – Zerbst. Richard Zert zde stavi na vlastním pozemku v roce 1200 hospital, který byl záhy po jeho smrti vdovou lidou a jeho syny přeměněn na klášter Benediktinských Panen a potvrzen 1213 biskupem Baldwinem Brandenburským. Se svolením Richarda III. postupuje král Vilém I. lenní právo. Jeden z potomků, Albrecht, odkupuje roku 1457 od knížat Adolfa a Albrechta z Anhaltu dědičné léno Hundenluft, Natho, Rog'asem, Stakelitz, Breesen a řadu dalších. Jedna větev se odděluje a odchází nejprve do Saska a odtud v 15. století do Čech, kde se usadila nákupem nemovitostí v okrese Jičínském. Stávají se porybnými na panství Pardubickém a dne 8. března 1577 dostávají od Rudolfa II. erbovní listinu (viz „Genealogie und Heraldig bürgerlicher Familien Österreich – Ungarns, Sien 1902“).

Dle zápisu z purkrechtní knihy obce Křečhoř: „Léta P. 1671 dne 12. Augusti s jistým povolením pána Lysandra z Ehrenfeldu prošacován grunt Jana Vaněčka, věkem již sešlého, kupuje Jan Žert Břiství za sumu 1222 kop a 30 grošů“ a stává se tak zakladatelem rodu Žertů na Břiství u Kolína. V současnosti zde žije a dorůstá již 11 generace Žertů v přímé linii. V rodinném archivu se v originálu nachází mnoho dokumentů,

jako křafy, kasace, kupní smlouvy, ale i křestní listy a svatební smlouvy. Při revizi II. berní ruly, – Ocular Visitation v roce 1718, se specifikují jednotlivé pozemky, jenž doposud nebyli vedeny pod čísly, ale měli jen pojmenování – u sladky Hrusky, u Slaupa apod. V průběhu staletí prožila rodina i těžká období, jako když v roce 1744 byl „od jednoho Husara v svém statku v siní z pistole zastřelen Adam Žert“. V bitvě u Kolína roku 1757, při které padlo přes 20.000 vojáků, bylo Břiství v centru hlavních bojů. Těžké bylo i období druhé světové války, kdy Karel Žert (osmá generace), byl zapojen do odbojové skupiny Balabán – Mařín – Morávek a na Břiství byl připravován výsadek parašutistů z Anglie.

V roce 1997 došlo k důkladnému zmapování současného stavu všech větví rodu. Potomci Jana Žerta z Břiství byli nalezeni v devíti zemích Evropy, třech zemích Ameriky a v Austrálii v celkovém počtu 487. V následujícím roce došlo k setkání 180 členů rodu.

Zdeněk Žert

Spolek pro vojenská pietní místa, o. s.

Představte si knihu, která má téměř 3 500 stránek, přes 12 000 fotografií, obrázků a mapek a jenž by se v elektronické podobě nevešla ani na 12 CD disků. Tak to je zatím ve stručnosti výsledek našeho úsilí.

Projekt mapování vojenských pietních míst začal v létě 2004, kdy se na tom dohodlo pár členů středočeského

protože od té doby, co jsme odevzdali genealogickou práci, moje pátrání zase o kousek pokročilo. A nakonec mi sestřenicí mého dědečka poskytla rodný a oddací list své maminky – což byla sestra mé prababičky. Na tomto rodném listu byla data narození jejich rodičů a datum sňatku, což na rodném listě prababičky z roku 1930 nebylo zaznamenáno. Toť vše z mamčininy strany.

Z tatínkovy strany jsem fotografie, rodné, oddací a úmrtní listy získávala přes sestřenicí, která studuje v Brně vysokou školu a tak mi vždy to, co sehnala přivezla a předávaly jsme si tyto dokumenty a fotografie ve Vážkovce, jak skončila ve škole. Také jsme s rodiči byli na hřbitově ve Velkých Němčicích, odkud pochází tatínek. Je tam hrob jeho otce – mého dědečka, hrob tatínkových prarodičů a praprarodičů. Z tatínkovy strany se informace získávaly obtížněji, protože s babičkou – tatínkovou maminkou se nestýkáme a tak nějak mě možná více zajímají předci z mamčininy strany, i když by mě asi spíše měl zajímat rod Pojezných, jelikož jsem také nositelkou tohoto příjmení. Toť tedy minimum z tatínkovy strany.

No a co bych ještě dodala? Všechny zapůjčené fotografie a listiny mám nafocené v počítači a z některých mám udělané ověřené kopie, které mají cenu originálu. Fotografie, které vlastním postupně popisují, kdo a v kterém roce na nich je, protože časem člověk zapomíná a tímto ztrácí cenné informace. A protože se fotografie dají snadno poškodit neopatrným zacházením či stářím a mění jas i barvu, tak si je ukládám v počítači. Z internetu mi pomohl tatínek stáhnout program ANCESTRY, kam budu pomalu vkládat data o svých předcích.

Sestavování rodokmenu je „běh na dlouhou trať“, který zdaleka ani po třech měsících, kdy jsme tuto práci ve škole odevzdali, nekončí. Je to práce na mnoho a mnoho let a někoho toto bádání neopustí po celý život. Od doby, kdy jsem jen malou část svého rodokmenu odevzdala ve škole, už mám zase o něco více dat, rodných, oddacích a úmrtních listů. Ještě mi zbývá navštívit několik žijících předků, kteří by mi mohli poskytnout velmi cenné informace, fotografie a doklady a také bych chtěla navštívit ještě pár hřbitovů a rozjet se na jaře či v létě do rodných vesnic a měst mých předků a nafotit si třeba jejich rodné domy. V létě také plánuji navštívit archiv, a pátrat do minulosti a dalších století a tisíciletí. Víte, jsem moc ráda, že jsem s rodokmem začala již teď, když je ještě většina lidí naživu, protože kdybych začala později, už bych nezískala tolik rodných listů, jelikož by většina mých příbuzných již byla na hřbitovech.

A na úplný závěr bych chtěla dodat, že jsem si v lednu vypůjčila v knihovně knížku s názvem *Sám proti toku času* aneb *s genealogií k vlastním kořenům* od autora Henryho Pohanky a doporučila bych ji přečíst všem, kdo se o tyto věci zajímají, ale nejenom jim, protože tato kniha zaujme jistě široké spektrum čtenářů, neboť se v ní dozvíte nejen věci o genealogii jako takové, ale dozvíte se v ní i o měření času, vývoji písma, o platidlech, o zamíklých profesích atd. A nakonec taková malá zajímavost - zjistila jsem, že na internetu si lidé dávají inzeráty, kde je napsáno, že Vám udělají za 30 000 Kč rodokmen vyvázaný v kůži. Ale nač dávat tolik peněz (?), když si to alespoň do toho šestého kolene pomoci

rodných listů mohu zjistit sama. Rodné listy, to je ta nejennější věc, která mi zřejmě při mém bádání nejvíce pomohla, a bez rodičů bych to jistě taky sama nezvládla, jelikož rodiče mi byli velkými pomocníky. A tím tedy ukončím své

vyprávění o genealogické práci. Ale jen vyprávění, protože jistě budu bít dál.

*Darina Pojezná,
čtyřletý obor kosmetička s maturitou,
SŠ Charbulova 106, Brno*

Výstava Kamenné svědectví minulosti – Heraldické památky Novojičinska

Muzeum Novojičinska ve spolupráci s Zemským archívem v Opavě, Moravskoslezským krajem, Ministerstvem kultury České republiky, Národním pa-

mátkovým ústavem – územní odborné pracoviště v Ostravě, Biskupství ostravsko-opavským a Technickým muzeem v Brně pořádá od 25. září 2008 do 29. března 2009 výstavu Kamenné svědectví minulosti – Heraldické památky Novojičinska. Výstava se koná v kostele sv. Josefa při Kapocinském klášteře ve Fulneku.

Součástí výstavy je doprovodná výstava heraldických prací Miroslava Pavlů a Mgr. Ivo Durce.

stavili, jmenovitě pan Karel ze Žerotína, páni ze Švamberka a J. s radostnou pýchou oznamuje bratrovi, že „Jeho Milost král, pán náš nejmilostivější k poctivosti naší za posla pána z Hradce k nám na to veselí vypraviti ráčí. I již také s Jeho Milostí arciknížetem jednejte, aby tolikéž učiniti a nějakou poctivou osobu na též veselí vypraviti ráčil.“ Hosté jsou však zváni nejen z Čech a Moravy, ale i ze zemí a z knížectví okolních. Tak se na příklad kníže těšínský omlouvá, že nelze se mu dostavit, neboť nelze v tak krátkém čase pořídit vhodně obleky pro něho „i veskeren frauuzimur“, který by na svatbu chtěl vzít s sebou. Tím nejsou ani zdaleka vyčerpány všechny starosti s přípravami, kde jsou jen povozy, koně, postroje a mnohé jiné věci, jejichž obstarání spočívá na starostlivém panu Jaroslavovi. A on pamatuje věru na vše! Tak se bratra v jednom dopise táže, zda „sladké věci, totiž lektvaše jsou-li již z Norimberka přivezeny.“ Ale i bratr Vratislav se v Praze stará, aby svatební hosté nežíznili, neboť sám píše panu švagrovi Jindřichu ze Švamberka, aby „meu milivského“ objednal, a sice „aby XXX soudkuov spuosobeno bejti mohlo, nebo znáte,“ píše dále švagrovi, „že při letním čase lidé rádi takový nápoj pijí!“ Jindy prosí pan Vratislav Jindřicha ze Švamberka, aby manželku svou, sestru to nevěstima, „na Pardubice opět poslal kde se konají přípravy k svatbě,“ nežli se nevěsta odebere na Prostějov. Při těchto přípravách může nejlépe poradit mladší sestře právě paní ze Švamberka, vždyť pan švagr ví, že „sestra naše mladší mezi lidmi nebývala a v mnohých věcech velmi sprostná jest. A bližší přítelkyně, kterážby při takovém způsobu jí radná

byla, jak se k lidem chovati má, jako paní manželka vaše,“ věru že není, naopak paní sestře píše, že panna Kateřina „ve všem slušném vámi, jakožto starší sestrou ráda se spravovati bude.“

Na konec nutno dodat, že ta největší starost pro pana Jaroslava, jakožto zástupce zemřelých rodičů panny nevěsty, nebyla žádná z oněch zde uvedených. Bylo to ale vyplacení jejího věna, v kterémto záležitosti jednal s panem ženichem v Hrušovanech. Že toto vyjednávání nebylo právě snadné, svědčí některé narážky v jeho dopisech. Jednou například píše paní Kateřině, sestře mé“ by měly být koupeny, ale „pro nedostatek v penězích, čehož také šetřeno bejti musí se, to státi nemůže.“

Bylo tedy skutečně vyplacení věna panny sestry starosti ze všech největší!

Poznámka:

Ve svém krátkém příspěvku vycházím z korespondence mezi bratry Jaroslavem a Vratislavem z Pernštejna, která je uložena ve Státním oblastním archivu Litoměřice, pobočka Žitenice, fond Rodinný archiv Lobkoviců roudnických. Uvedenou událost velmi podrobně popsal v čirých souvislostech Petr Vorel, Pernštejnská svatba v Prostějově roku 1550, Časopis Matice moravské 114, 1995, s. 135–158, kde jsou uvedeny rovněž odkazy na jednotlivé prameny.

Dagmar Culková

Jak jsem tvořila genealogickou práci

Jak jsem tvořila genealogickou práci? Inu, člověk má pořád čas. Co můžeš odložit na zítra, odlož na pozítří, získáš dva dny volna, říká se. A tak nějak to bylo i s mou genealogickou prací. Pan učitel dr. Petr Hrabina s námi o této soutěži hovořil již v září, ale já jsem si říkala: „Do listopadu času dost.“ A protože jsem měla starosti s jinými předměty, genealogická práce šla do pozadí, přestože mě rodokmen vždycky zajímal, jelikož je opředen tajemstvím a minulostí. Avšak ke konci října jsem s nevolí zjistila, že na vypracování mám už jenom měsíc! A tak jsem tedy konečně začala něco dělat. Nejdříve jsme se s mými rodiči jednoho krásného slunného říjnového dne vydali na hřbitov do Jedovnice, rodišit mě prababičky Cyrily v domnění, že tam najdeme hrob jejich rodičů, avšak prababiččiny rodiče jsme zde nenašli. Bylo zde sice plno jiných Němců, avšak ne ti, které jsme hledali. Pátrání tedy bylo neúspěšné, ale to nás neodradilo a začali jsme pátrat dál. Tento výlet jsme tedy zakončili návštěvou u babičky v Lišni, která nám poskytla mnoho starých fotografií, rodné, oddací a úmrtní listy prababičky a pradědečka z matčiny strany a také smuteční oznámení. S tímto materiálem jsem odcházela nadšeně domů. Doma jsem prošla mnoho internetových stránek lidí, kteří zde mají své genealogické stránky a z některých jsem si vzala inspiraci. Obzvláště se mi velice líbil rodokmen – vývod znázorněný na 180 stupních, jako když si představíte úhloměr. Tomu jsem začala říkat pracov-

ní verze, protože na toto znázornění se vejde mnoho pokolení a jde zde zřetelně vidět, koho ještě musím vypátrat a doplnit. Babičku z matčiny strany jsme navštívili ještě mnohokrát. Vyprávěla nám své zážitky a příběhy ze života, které pak jednou budu moci předat dál. Docela mě to obohatilo, když jsem si uvědomila, jaký těžký život vedla babička a nahlédla jsem zčásti do jejího soukromí. Ono totiž hodně vypovídá o člověku to, v jaké době, jaké má zázemí atd. Další moje cesta vedla s rodiči a babičkou do Tvarožné, k manželce babiččina zesnulého bratra. Tato moje prateta nám dovolila nafotit rodinné fotografie, na kterých je moje babička coby malá holčička s mašličkou ve vlasech, její bratr, sestra a prarodiče. Zde jsme se také dozvěděli data narození a úmrtí těchto mých předků, protože prateta měla schované lističky, které se rozdávaly v kostele, když se za zesnulé sloužila mše. Ve Tvarožné jsme rovněž navštívili hřbitov, na kterém odpočívá babiččina maminka, tatínek a bratr. Vše jsem si samozřejmě nafotila. Možná, že to někomu může připadat morbidní, fotit si hřbitovy, schovávat si smuteční oznámení atd., ale bohužel jsou to věci přímo nezbytné, protože např. datum narození nebo datum úmrtí je někdy obtížné dohledávat. A také jsme o jednom víkend navštívili babiččinu sestru, která měla také mnoho starých fotografií, protože dochovávala moji prababičku. Rodný list prababičky se jí ale najít nepodařilo, což je škoda. Dnes už ho již ale mám, zasláný z matriky v Lužici, kde se prababička narodila, jelikož potomkům v přímé linii ho matrika vydá, což je v tomto případě moje maminka. Ale to bych již začínala další kapitolu pátrání po předcích,

Zákon byl schválen v roce 2004 a v současném období se připravuje jeho další rozsáhlá novela, zejména pasáží, které se týkají spisové služby. Předpokládá se, že by novela měla vstoupit v platnost během roku 2009.

Pevnou součástí naší práce jsou v neposlední řadě mezinárodní archivní kontakty. Hned po našem založení jsme o naší existenci informovali archivní asociace ve všech evropských zemích s přáním na rozvíjení bilaterálních odborných vztahů. Postupně se situace vyvíjela tak, že mezinárodní kontakty zůstaly omezeny především na vzájemné návštěvy zástupců archivních spolků na archivních konferencích a sněmech, téměř výlučně ze sousedních zemí. Česká archivní společnost uspořádala ve spolupráci se zahraničními kolegy v první polovině 90. let 20. století dvě česko-homoifaická symposia a dvě symposia česko-saská. Jednalo se o setkání spíše historické povahy, ze kterých vyšel sborník příspěvků, dokumentující česko-německé vztahy v minulosti. Jsme si vědomi, že v tomto ohledu a zejména ve vztahu k našim slovenským kolegům máme své rezervy. V roce 2003 se ČAS stala členem Mezinárodní archivní rady – sekce B. Získali jsme tak přístup k novým informacím z oboru a podle možnosti se pokoušíme zapojit do celosvětového archivního dění. Česká archivní společnost byla v roce 2004 přijata též do Rady vědeckých společností při Akademii věd ČR.

*Daniel Doležal,
předseda ČAS v letech 2002–2008*

Přípravy na svatbu v 16. století

Téměř 400 let nás dělí od svatby panny Kateřiny z Pernštejna, avšak z korespondence, z které se dovídáme o pečlivých přípravách k této události, mluví k nám cosi blízkého. Co kouzla obsahují tyto soukromé listy! Promlouvá v nich sice šlechtic 16. století, ale současně z nich cítíme člověka všech dob a jeho starostmi i radostmi.

Dopisy těchto dob sice se značně liší od dopisů dnešních, ale právě v oněch obřadních větech, v nichž se s dojemnou přesností dodržují všechny obvyklé fráze, v tom ve všem je právě jejich nestranný půvab. Tedy více než 450 let je tomu, co se na Prostějově konala svatba, kterou vystrojili páni z Pernštejna své sestře Kateřině, která si za manžela brala pana Egka ze Salmu. Stačí nahlédnouti do několika listů pana Jaroslava, nejstaršího to z bratří perštejnských. Na něm totiž spočívala největší zodpovědnost za zdár chystané slavnosti, neboť rodiče nevěsty v této době, to jest v roce 1550, již nežili. „Pan otec milý dobré paměti“, Jan z Pernštejna, zemřel již před dvěma roky.

Cítíme, s jakou pečlivostí staral se bratr Jaroslav o všechny nutné potřeby, neboť mu velmi záleželo, aby „vše opatřeno bylo s poctivostí naší a ne posměchem“. Kolik listů rozeslal na různé strany, aby vše k svatbě zabezpečil, jak trnul úzkostí, aby všichni vzácní hosté, jejichž přítomnost jim měla být ke cti, se vskutku dostavili.

Je ovšem nutno si přiznati, že to nebyla jen láska bratrská, která vedla pány z Pernštejna k takové starostlivosti, ale i notná dávka rodové pýchy, která se chtěla zde uplatnit a dokázati, že bohatství perštejnské trvá v neztenčené míře právě tak jako za slavných jejich předků, hlavně jejich děda, známého Viléma z Pernštejna.

Takřka v každém slově vidíme, jak mnoho jim na tom záleželo, aby vše odpovídalo jejich slavnému jménu. Pan Jaroslav píše z Prostějova svému mladšímu bratru Vratislavovi mezi jiným: „což se šatov dělání sestře naší i pannám jejím dotejče, nepochybuji, že k tomu a přiností dohlídáte, aby se nemeškajíc, jakž na to záleží zdělaly, znajíc, že čas krátký, jenom vod neděle do Svaté Trojice jest...“, tento den se měla totiž konati svatba. „A šaty poctivé a nákladné budou,“ upozorňuje dále. Jinou starost má pan Jaroslav, a sice, aby v Praze koupeny byly, „birýty pěkné a čepice“, by nic nechybělo k dokonalému ústrojí svatebčanů, „nebo znáti můžete, jak by se jedno bez druhého rýmovalo!“ Také zlatohlavy by byl rád měl koupeny, ale s těmi je potíž, neboť mu bratr z Prahy odpověděl: „Kupci pak také kteří zlatohlavy a ty jiné věci prodávají, na větším díle za králem Jeho Milosti odjeli.“

Co nastaral se pan Jaroslav o „panny, které by se sestře naší dobře trefovati mohly při svatebním veselí.“ Bratr Vratislav se má v Praze postarati, aby 4 objednány byly, on sám „o pannu Eláku Šárovcovou bratřím jejím psaní učinil,“ rovněž panu mincmistrovi o jeho dcery. Marně však shání na Moravě hofmistra a hofmistryni, proto se má pan bratr

„jakž nejvíc může o to postarati, aby nějaké osoby hodné v Čechách objednány byly, znajíc co nám na tom pro poctivost naší záleží.“

A pak tu je ještě jedna velká starost, na jejímž dobrém výsledku viděl pan Jaroslav hlavní prospěch pro svou dobrou pověst. Byla to starost o dobré kuchaře. Píše v témže listě bratrovi: „O kuchaře dobré, kteří by se k předním krmím trefovati mohli, sliši mysliti!“ Na mnoho známých šlechticů se obrací se žádostí o zapůjčení kuchaře na onen slavný den. Tak píše knížeti těšínskému, hejtmanu moravskému, panu Vilému Trčkovu, Diviši Slavatovi aj. Ale nestačí mu ani toto, slyšíme, co píše dále: „zde v Moravě málo se toho objednatí může, protož se u mně snaši, abyste o to jednali, aby nám k té potřebě kuchař Jeho Milosti arciknížecí půjčen byl.“ Všechny tyto osoby při podobných příležitostech tak důležité, jež v Čechách sehnány budou, má pan bratr ihned na Prostějov poslati „pro strojení huspenin a jinech krmí studenech.“

Co by však bylo svatební veselí bez muziky! Vždy starostlivý pan Jaroslav píše: „Trubačuv o jinech muzyk znáte že potřebí bude!“ Nesmí to být ovšem hudebníci jen obyčejní! U samého arciknížete má být jednáno, aby zapůjčil své „pozauměry“. Podobně bude psáno do Vratislavi o zapůjčení pozauměrů tamějších.

Jednu vážnou obavu má však pan Jaroslav stále na mysli. Je to obava, zda bude moci dostatečný počet pánů z Čech se dostavití, sice „pro ten soud, který v Čechách při Svaté Trojici držán bude“. Má tedy pan Vratislav pilně o to jednati, aby zvláště páni „k poctivosti naší se do-

Od samého počátku bylo jedním z cílů ČAS zprostředkování informací o dění v archivním životě. Původní snaha z roku 1990, navrátit dosavadní monopolní Archivní časopis pod správu ČAS, nevyšla, a proto byl založen časopis nový, nazvaný Archivní čtvrtletník. Jeho počátky byly skromné, výroba probíhala takřka na koleně v rámci Státního ústředního archivu a problémy s distribucí neumožnily ani rozšíření čtvrtletníku všude tam, kde by o něj byl zájem. Zhruba v polovině 90. let došlo k podstatné změně v podobě i kvalitách časopisu, když pozvolna ubývalo příspěvů, avšak zároveň se zlepšovala jak grafická podoba, tak i distribuce tiskoviny. Přestože byl již zajištěn dostatečný počet výtisků i jejich dodávání všude tam, kde o něj byl zájem, docházelo k velkému časovému skluzu ve vydávání jednotlivých čísel i ke spojování stále útlejšího svazku do dvojčísel. Informační úlohu na konci tisíciletí ovládly nové informační technologie a klasický spolkový tisk těžce hledal své uplatnění a novou podobu. V roce 2002 se proto výbor ČAS rozhodl ukončit vydávání čtvrtletníku. Aktuální informační úlohu pro členstvo i ostatní veřejnost jsme se rozhodli přenechat internetu a tiskem se nadále má vydávat pouze bilanční ročenka, nazvaná ČAS v roce XY. Toto řešení se ukázalo jako správné a je přijímáno členstvem s uspokojením. Ročenka vychází vždy k datu konání valné hromady a každý člen ji obdrží po zaplacení členských příspěvků. Je jí samozřejmě možné klasicky objednat i pro nečleny ČAS.

Vedle čtvrtletníku se pokoušela ČAS vydat i několik dalších drobných tisků, z nichž do finální podoby se dostala pou-

ze příručka pro žadatele o soudní a mimosoudní rehabilitace a restituace zabaveného majetku v roce 1991. Ve spolupráci s námi vyšly také sborníky příspěvků z příbraničních konferencí (o kterých bude psáno níže) a také sborníky z celostátních archivních konferencí. Daleko větší význam získala naše publikační činnost v elektronické podobě. Na internet jsme vstoupili aktivně v roce 1999 zřetelním vlastní webové prezentace na vlastní doméně www.resarch.cz, která funguje dosud. Tato stránka je nejen informačním místem o činnosti naší společnosti, ale také důležitým informačním zdrojem o celém archivnictví u nás. Zejména se zde nachází v podstatě jediný funkční veřejný adresář archivů, navíc neustále aktualizovaný, doplňovaný a opravovaný. Tento adresář se stal veřejností velmi využívanou službou. Naše stránky také působí jako rozcestník pro další instituce s příbuzným zaměřením u nás i ve světě nebo i pro stránky věnované historickým a dalším odborným problémům. V roce 2003 získaly stránky moderní grafický design, v roce 2004 jazykové mutace (anglicky a německy) a také reklamní prostor, který by mohl přinášet krytí nákladů nejen na tento server, ale také na další činnost ČAS. Jedná se tedy přímo o archivní internetový portál.

České archivní společnosti se snaží povzbuzovat odbornou činnost archivářů, byť zatím se tak děje spíše v rovině morálního oceňování. Jednou z těchto činností je studentská soutěž ve vědeckých odborných pracích, která se koná každé dva roky ve spolupráci s českými vysokými školami. Smyslem soutěže je povzbudit zájem studentů o archivní teorii (a tím i praxi), která bývá někdy

ve stínu jiných studovaných disciplín. Vítězné práce jsou odměňovány nejen diplomem, popřípadě otištěním v některém z archivních periodik, ale také drobnou finanční částkou v řádu tisíců korun. Druhým způsobem, jakým ČAS oceňuje archiváře, tentokrát spíše ty starší, bývá udělení čestného členství v naší společnosti. V současné době máme již 16 čestných členů z řad obecně vážených archivářů, z nichž čtyři jsou již bohužel po smrti. Udělení čestného členství schvaluje výroční valná hromada na návrh výboru.

Důležitou náplní činnosti je sledování situace ve složitých vztazích mezi archiváři a jejich zaměstnavateli. Přestože většina našich členů jsou z již dříve uvedených důvodů státní zaměstnanci, jejich postavení se liší. ČAS tak proto byla nucena v několika případech vyvíjet iniciativu, když se zřizovatelé archivu snažili snížit postavení archivu v rámci dané instituce. Mezi sociální úkoly našeho spolku patří i bohužel již dvakrát uskutečněná finanční štrka ve prospěch archivářů poškozených povodněmi. Ničivé záplavy v České republice v letech 1997 a 2002 se bohužel týkaly i našich kolegů a v obou případech se podařilo shromáždit určité finanční prostředky, které pomohly zmírnit těžkou životní situaci poškozených archivářů. Přestože si v tomto případě všichni přejeme, abychom další podobnou sbírku nemuseli vyhlášovat, jsme připraveni v případě potřeby tak učinit. Součástí těchto aktivit byla mj. také letošní snaha o zvrácení nepřiznivých návrhů na snížení počtu zaměstnanců ve státních archívech o 12%, při které jsme dosáhli částečného úspěchu snížením počtu propuštěných na 6%.

Naopak odborná archivní exkurze je již pevnou a vítanou každoroční součástí činnosti naší společnosti. Třídenní putování po archívech České republiky je doplňováno o návštěvami dalších odborných institucí, jakými jsou spisovny či muzea, ale také kulturní památky a další pozoruhodné objekty. Postupně se snažíme mapovat celé Česko a zahraniční exkurze zatím přenecháváme jiným organizátorům, ačkoliv rozšíření záběru tímto směrem není vyloučené. V posledních letech rozšiřujeme exkurzní aktivity o zprostředkování jednodenních návštěv archivů a dalších objektů v Praze.

Významnou akcí, kterou naše společnost spolupořádá je odborná archivní konference. Jedná se o celostátní setkání archivářů všech typů archivů. Jádrem jednání bývá zvoleno vždy nějaké aktuální téma, ke kterému se vztahují přednášené příspěvky, ale podstatnou, a možná ještě významnější částí programu je vlastní setkání kolegů, které často pokračuje do pozdních nočních hodin. Těchto archivních konferencí se již uskutečnilo 12 a v posledních letech se pořádá každé dva roky. Příští se uskuteční v roce 2009, pravděpodobně v Brně.

Evergreenem a téměř nejdůležitějším úkolem výboru ČAS posledních let je práce na přípravě archivního zákona, respektive monitorování snah o jeho novelu. Starý komunistický archivní zákon prošel v roce 1992 novelizací, která se snažila reagovat alespoň na nejzákladnější změny poměrů v roce 1989, ale již tehdy bylo všem jasné, že se jedná jen o provizorium. Od roku 2000 byla Česká archivní společnost jedním z hlavních oponentů předkládaných textů zákona.

Česká archivní společnost – profesní sdružení českých archivářů v České republice

Česká archivní společnost byla založena, či lépe řečeno znovu založena, 4. května 1990. Bylo to v době po pádu komunistického režimu, kdy se uvolnily společenské poměry a panovala všeobecná euforie z nabyté svobody. Myšlenka založit profesní spolek archivářů, který by sloužil především k hájení jejich odborných zájmů a zároveň byl fórem k diskusi o archivních problémech, nebyla původní. Přípravný výbor archivářů, který se ustavil již koncem roku 1989, ideově navázal na dvě předchůdkyně současné ČAS, jejichž činnost byla vždy násilně ukončena. Prvním archivním spolkem u nás byla předválečná Československá archivní společnost, jejíž počátky sahají do roku 1921, a která si vytkla takřka totožné cíle jako o téměř 80 let později současná ČAS. Původní ČAS jen více dbala na archivní vzdělávání, které tehdy nebylo tolik systematické, jako je dnes univerzitní studium, a také publikační činnost předválečné společnosti byla bohatší než naše dosavadní. Rozdíl mezi předválečnou a současnou archivní společností byl také v geografickém působení, protože na rozdíl od tzv. první republiky bylo v poválečném Československu archivnictví organizováno na úrovni národní, tedy české a slovenské zvlášť. Proto ani rozpad Československa v roce 1993 nepřinesl do činnosti ČAS

žádnou zásadní změnu. ČAS stihla být ještě před svým nuceným zánikem v roce 1952 dokonce přítomna založení Mezinárodní archivní rady v roce 1948. V době systematického a totálního postátnění archivnictví takováto profesní organizace nemohla existovat, a proto byla bez svolání valné hromady rozpuštěna.

Druhá příležitost pro vznik archivního spolku nastala během obrodného procesu v československé společnosti v roce 1968. Byl to čas sice příliš krátký na to, aby byla archivní společnost fakticky obnovena, ale přípravný výbor činil k tomu zásadní kroky. Rázný konec půlročním přípravám učinila vojska „spřátelených“ armád východního bloku 21. 8. 1968.

První léta činnosti naší současné archivní společnosti se vyznačovala především hledáním místa uplatnění mezi archiváři. Celá česká společnost po pádu komunismu byla přesvědčena, že nová doba snadno přinese návrat ke klasičkému spolkovému životu. Rychle se měnící společnost se zdála být ideálním prostředím i pro archivní aktivity řešené prostřednictvím archivního spolku. Brzy se však ukázalo, že náplň spolkové činnosti nevznikne sama od sebe, a že také nelze příliš spoléhat na výraznou aktivitu členstva. Obecně existovala povědomost o potřebnosti archivního spolku, ale chyběla konkrétní náplň jeho činnosti a hmatatelné výsledky. Výbor ČAS v prvních letech činnosti tak řešil problém, čím upoutat pozornost archivářů a přimět je tak do společnosti vstoupit či v ní zůstat. Hledal se též optimální vztah ČAS k ostatním archivním institucím, zejména Archivní správě, fideicimiu orgánu státních archivů (v současné již jen v metodické rovině) u nás či nově se ustávajícím odborovým organizacím. Specifikem

českého archivnictví je dodnes vysoká míra postátnění péče o archiváře, takže i v současnosti je naprostá většina dokumentů chována ve státních archivech či archivech státních zřizovatelů. Proto také někteří archiváři zpočátku neviděli v České archivní společnosti něco, co by jim mohlo v jejich práci pomoci. Zřetelně prokázat smysl profesní organizace se vlastně podařilo až ve druhé polovině 90. let minulého století, kdy se postupně naskývaly možnosti prezentovat prostřednictvím ČAS zřetelně odlišné názory od oficiálních doktrín Archivní správy ministerstva vnitra i vedení jednotlivých archivů. Za dosavadní vrchol naší emancipace je možné pak považovat v letech 2001-4 probíhající diskusi o novém archivním zákoně a uspořádání poměrů v českém archivnictví, kdy ČAS již zcela otevřeně vystupoval jako samostatný a nezávislý subjekt. Podobně výrazná situace nastala znovu v letech 2005-2007 v diskusi o tzv. Ústavu paměti národa, kdy se přes veškerou nepřízeň okolností podařilo vybojovat určité kompromisní řešení ve vztahu k archivním dokumentům. V současné době je ČAS již vyhraněným, sebevědomým a zcela emancipovaným subjektem archivní scény u nás.

Od samého počátku byla organizace ČAS rozvržena tak, aby bylo možné další sdružování jejich členů podle různých specializací a zájmů. Zejména se počítalo se vznikem regionálních sekcí. Skutečností však bylo to, že zpočátku pouze studenti archivnictví projevili tolik vytrvalosti, aby dotáhli vznik sekce do úspěšného konce. Nejhouževnatěji si počínala sekce pražská, která existuje od roku 1990 nepřetržitě dosud. Další dvě sekce – při univerzitách v Brně a v Olo-

mouci byly vždy založeny některými aktivními studenty, ale po jejich absolutoriu činnost sekce zanikla, aby byla později zase dalšími aktivními studenty obnovena. V roce 2006 k nim přibyla sekce při Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích. V současné době pracují studentské sekce v Praze, v Brně a Českých Budějovicích. Nejvýraznějšími projevy činnosti studentských sekcí jsou samostatné odborné exkurze po archivech v Česku, ale také snaha koordinovat studentské praxe v archivech či hledat snazší uplatnění absolventů v oboru, či pořádání dalšího vzdělávání svých členů formou přednášek apod.

V novém tisíciletí došlo konečně k naplnění původního úmyslu k činnosti odborných a tematických sekcí. V roce 2002 tak vznikly současně Sekce Informatika v archivnictví a Sekce hospodářského archivnictví, o rok později doplněná o sekci Archivů zvláštního významu (jedná se o skupinu významných speciálních archivů různého zaměření, stojících mimo síť státních archivů pod gesci ministerstva vnitra, podle nové legislativy nesou označení „specializované archivy“). Nejvíce činná je v současnosti sekce Archivů zvláštního významu, která se pravidelně schází a monitoruje situace této skupiny archivů. Ostatní sekce o sobě bohužel nedávají příliš vědět.

V roce 2006 byla založena první, a zatím velmi agilní regionální pobočka – Ještědská pobočka se sídlem v Liberci. Jejím hlavním cílem je přenést více činnosti přímo do regionů a zapojit tak do činnosti archivářů další kolegy a sympatizanty. Jedním z jejich cílů je i zintenzívnění příhraniční spolupráce směrem k Sasku, Lužici a Dolnímu Slezsku.

V minulosti bývalo zvykem, že se povolání „dédilo“ v rodě po několika generacích a zejména mlynářů, kteří patřili převážně k svobodným osobám, tento nepsaný zvyk důsledně dodržovali. Teprve v novější době, kdy společenské, sociální a technické podmínky nejen umožňovaly, ale přímo si vynucovaly změny, dochází i k opouštění v rodě tradičních povolání. Nemaou roli zde sehrál i počet přežívajících dětí a zejména synů, kterým bylo potřeba zajistit samostatné živobytí. To se však ještě netýká doby narození a dospívání Václava Křížka, zejména neměli žádně sourozence, jak je v článku uvedeno. Proto se jeví nepravděpodobným, že by nenásledoval otce v mlynářském povolání a šel se učit ševcem. Nabízí se tak úvaha, že jeho otec nebyl mlynářem, stejně jako ostatní předci a jedná se o pouhou smyšlenku dále nekriticky přejímanou, jak i dále doložím.

Nyní bych se vrátil a zabýval rozporům v datu narození rodičů Františka Křížka. Podle poznámky č. 5) k uvedenému článku jsou odkazy pro datum narození otce Václava čerpány z fondů vztahujících se k Františku Křížkovi uložených v Národním technickém muzeu v Praze a ve Státním oblastním archivu v Praze. Nikde však není odkaz, včetně vlastního autorčina, na sbírku matrik v SOA Plzeň, konkrétně na matriku narozených obce Zborovy 1799–1857, kde je uveden zápis:

1803, dne 23. Spt. narozeny a 26. oktény, 54 z Nicova, Wacław, nábož. katol., pohl. mužské, lože manželské

O: Kaspar Kržížk svenkýř Nicowsky
M: Eleonora dc. po + Janowi Adamcowi sansedu Planickem Oba Panstwy Planického

Km: Ondřej Křisstan Richtař + + +,
Anna manželka geho ze Zborowa + + +

Kř: Jozef Mržíhlad lokalista

B: Johanna Žemličkova sanseda z Planice

V této matrice jsou také zaznamenána data narození sourozenců Václava (r. 1798 Adžbéta, 1800 Matěj, 1802 Marie),¹ stejně jako v plánických matrikách (r. 1787 Matěj, r. 1789 Antonín, r. 1791 Leopold, r. 1792 Anna, r. 1794 Blažej, r. 1796 Kateřina a r. 1797 Františka).² Z uvedeného je zřejmé, že Kašpar Křížik, švec v Plánici, se mezi lety 1796 až 1798 odsídlil do Nicova, kde si pronajal hospodu a vykonával šenkýřskou činnost, i když a největší pravděpodobnosti mohl ševcovské řemeslo vykonávat i nadále. Kolem roku 1813 však šenkýřskou živnost v Nicově přenechává svému nejstaršímu žijícímu synovi Antonínovi³ a se zbytkem rodiny se stěhuje zpět do Plánice, kde také roku 1823 umírá.⁴ Proto se jeví nepřesným sdělení, že jeho syn Václav se do Plánice přišel.

Václav Křížik se oženil s Marií Bohunkovou, nikoliv však v jednadvaceti letech, jak uvádí autorka článku, ale v jednatřiceti, jak dokládá zápis v matrice oddaných fary Plánice⁵ a jak lze vyvodit i z data jeho narození:

1834, 10. Septem., Planice 127 / Planice 85

Ž: Wacław Kržížk sswecz syn Kaspara Kržížka mistra sswecowskeho z Planice N 172 a matky Leonori rození Kalivodove z Planice N 58 nábož. katol., 30 let, svobodný

N: Marie dcera Mateje Bohunka mistra bednářského z Planice a matky

Marye rozene

Waračkowe z Planice N 171
nábož. katol., 28 let, svobodná

Obdobný rozpor je v datu narození matky Františka Křížka Marie Bohunkové. Podle poznámky č. 7) k uvedenému článku jsou odkazy pro datum narození matky Marie čerpány ze stejných fondů jako k narození otce Václava. Rovněž zde chybí odkaz, včetně vlastního autorčina, na sbírku matrik v SOA Plzeň, konkrétně na matriku narozených obce Plánice 1801–1812.⁶ kde je uveden zápis:

1803, 20. Martij nar. a pokř., Plánice 12, Maria Adamczowa (skřmuto) Bohunkowa, nábož. katol.,

pohl. ženské, lože wdaniho

O: Matie Pohuniek bednarž Oba poddany Panstwy Planickemu

M: Maria Manželka rozene Waračkowa z Planice

Km: Johanna Mautwiczowa Mniesstarka z Planice, Jozefa Sokodowa Sedlka ze Skrawcitz

Kř: idem (t.j. Felx Ratay Capel.)

B: Anna Kandlerowa z Planice

Václavův otec Kašpar byl švec a oženil se roku 1786 s Eleonorou Adamcovou, jak uvádí matriční zápis.⁷ Narodil se rovněž v Plánici roku 1759 jako syn koželuha a jak z oddacího zápisu vyplývá, byl rovněž švec.⁸

1786, 29. Januar, Planice 142, Odd: Wencsl. Math. Filipek Decan Planicensis

Ž: Kaspar Kržížk sswecz z Planice nábož. katol., 26 let, svobodný

N: Eleonora Adamczowa též z Planice nábož. katol., 20 let, svobodná

Sv: Havel Žemlička Primator, Blažej Jaworský Radnj oba z Planice

z Planice z Rodiczw poddanych k Panstwy Planickemu
1759, Narodil se 3 January a Pokřtzen w Chramu Panie Planickem 4 tehož Kasspar, otce

Janna Kržížka Kozieluha matky Anny. L: Jan Pohanka Sswecz. Tex: Jozef Janowsky

Kadlec, Terezia Rywolowa ... Ego P. Josephus Pamucka Capellanus Planicensis baptisavit

Kašparův otec Jan Křížik, uváděný jako koželuh, se oženil v Plánici roku 1758 s Annou Těžkou, dcerou tkalce.⁹ Narodil se roku 1734 rovněž v Plánici jako syn Jana Křížka a Doroty.¹⁰ z Planice 1758

Po výkonu Stě Spowědi přitřimani Welebne Swatosti oltaržni a Cathetismusu potworzeni gsau v Stav Šhe Manželstwa 29. Januarij po prosli trogi ohlesce 8. 15. a 21. Januarij Pocztiwí Mladencz Jan Kržížik wlastni syn Jana Kržížka swecz s pocztiwau Pannau Annau wlastni dcerau Jana Tiesskyho Kadlece. TT: Jan Ssweczowicz Pekarž, Weronika Riwolowa, Blažej Jaworsky Kadleczi ssichni z Planice Ego P. Adalbertus Joannes Baniez Capellanus Plani cijta Copulavi

1734

z Planice Poddanij ktemu Panstwy dne 29. Naro, 30 ditro.

OKřtzeni skrze tehož syn Jan Dawyd, Jana Kržížka Doroty Manželky Geho Levans Pan Jan Planiczka Testes Pan Jozeff Rywolla Pan Jan Myslyk Anna Nužkowa Rozalya

Monumentální dějiny poštovníctví

Dne 19. května 2008 proběhla na půdě Poštovního muzea v Praze slavnostní prezentace reprezentativní oborové publikace, která shrnuje současné poznání historie poštovníctví v našich zemích. Úvodního slova i samotného křtu publikace (symbolicky poštovním razítkem – *recommando*) ředitel Ústavu českých dějin FF UK prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc., sám významný odborník na problematiku dějin dopravy a spojů. Publikace s názvem *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* je v mnoha ohledech zásadní a výjimečná. Předně dochází poprvé k souhrnnému zpracování historie poštovníctví v českých zemích v tomto rozsahu (knihy formátu B4 má celkem 191 stran), grafické kvalitě (díky libereckému nakladatelství Květa Vinklátová – knihy 555 byla zajištěna exkluzivní grafická úprava včetně tisku na křídový papír a především zafazeni řady obrazových příloh a ilustrací ve vynikající kvalitě), ale zejména odborné úrovni (autorský kolektiv ve složení Pavel Čtvrtník, Jan Galuška a Patricia Tošnerová je tvořen nejvýznamnějšími našimi odborníky na tuto problematiku, kteří většinu své odborné kariéry spojili s Poštovním muzeem v Praze a dějinami pošty a poštovníctví). Kromě odborné kvality můžeme přivítat i jazykovou kulturu a srozumitelnost předkládané problematiky, díky níž kniha zcela jistě zaujme nejen odborné badatele, ale i laické zájemce, díky kterým nakonec dějiny poštovníctví vykazují onu „vládní, až magickou přitažlivost“. Není zcela sa-

mozřejmě, že v České republice existuje samostatné odborné pracoviště (Poštovní muzeum), které se systematicky zabývá historií poštovníctví a komunikací. Navíc v roce 2008 slaví toto muzeum již 90. výročí, k čemuž nezbyvá než blahopřát a konstatovat, že jeho zaměstnanci předkládají dárek svým čtenářům, který jistě zůstane kovu trvalejší.

Koncepce knihy se drží rozumné chronologické struktury. Kniha je rozdělena do 12 kapitol vymezených jednotlivými úseky vývoje našeho poštovníctví, popř. obecného vývoje. Závěrečná kapitola pak doplňuje stručnou historii Poštovního muzea (jeho zevrubné dějiny jsou připravovány na podzim tohoto roku v rámci oslav jeho výročí), kalendářem o dějinách poštovníctví, bibliografie (zde můžeme vidět, že o dějiny poštovníctví je u nás tradiční zájem) a rejstříky.

Atraktivita tématu poštovníctví a historie pošty je dána pravděpodobně tím, že pošta představuje „univerzální institucionalizovaný komunikační prostředek“ a je tradičně vnímána jako prostředek pokroku, progresivního vývoje a zvyšování efektivity. Stala už dávno inspirací a součástí výtvarného umění, literatury, hudby, filmu a mediálních studií, ale i vědeckého bádání (z prvního okruhu připomeňme alespoň Pošťáckou pohádku Karla Čapka, nebo operu francouzského romantického skladatele A. L. Adama Postillion z Lonjumeau, z druhého okruhu pak průkopnické studie Františka Roubíka, Václava Dragouna a dalších následovníků. K nim patří samozřejmě rovněž autorský kolektiv knihy.

V prvních dvou kapitolách je shrnut vývoj poštovníctví (a komunikace obecně) ve starověku a středověku. Od vzniku

pisma zde můžeme sledovat postupný rozvoj korespondence, předávání zpráv a komunikace, vedoucí až k budování cest a pravidelných spojů. Ve středověkém období pak je pozornost zaměřena na diplomatická poselstva, budování zemských stezek a listinnou produkci.

Zavedení pošty v moderním slova smyslu má svůj původ v Itálii vrcholného středověku, odtud můžeme sledovat i její rozšíření do středoevropského prostoru, zejm. díky rodu Taxisů připomínanému od 13. století v Lombardii, který od 2. poloviny 15. století postupně ovládl monopol říšské pošty a zajišťoval poštovní spojení nejprve mezi habsburskými zeměmi a později i do ostatních destinací. Do českých zemí začíná pošta pronikat rovněž s nástupem Habsburků po roce 1526, od počátku 17. století je zde pak poštovní monopol spojen se jménem šlechtického rodu Paarů, kteří od roku 1623 drželi poštovní monopol v dědičných zemích. Úsilí státu o jeho regulaci a postupné postátnění pošty je možné sledovat od roku 1722 v souvislosti s budování osvěcenského státního systému a omezení soukromých privilegií. Dějiny poštovníctví pak můžeme sledovat se všemi jeho rozmanitými segmenty, jako je poštovní doprava, produkce poštovních známek, vývoj poštovní správy, reakce pošty na mimořádné události (poštní pošta apod.), nová komunikační média, vznik československé pošty a její proměny apod. Jak již bylo v úvodu řečeno, představuje publikace Dějiny poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku knihu velmi závažnou, která bude sloužit nejen jako zdroj poučení, ale i jako literární a optický zážitek.

Pavel Čtvrtník – Jan Galuška – Patricia Tošnerová, Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Kniha 555, Liberec 2008, 191 s.

Jan Kahuda

František Křížík potřetí

V Genealogických a heraldických listech číslo 2/2007 byl uveřejněn článek u příležitosti sto šedesáti let od narození významného českého vynálezce Františka Křížíka, zatím co v čísle 3/2007 byla uveřejněna informace o rodovém setkání v souvislosti s uvedeným výročím, doplněná fotografií potomka ing. Čestmíra Barty držičiho v ruce GHL s uvedeným článkem.

Ve svém příspěvku bych se rád věnoval zmíněnému článku z GHL 2/2007, který byl věnován nejen samotnému Františku Křížíkovi, ale i jeho předkům a v podobě příloženého rodokmenu z rodné kroniky vynálezceova právníka ing. Čestmíra Barty i potomkům. Pozorného čtenáře, především však zkušeného rodopisce, musely upoutat dvě zásadní nesrovnalosti. První z nich je rozpor v datu narození rodičů Františka Křížíka – Václava (1802 či 1803) a Marie roz. Bobunkové (1801 či 1803) a druhou v rodokmenu uvádění předci jako mlynáři, aby následně jmenovaný Václav byl ševcem.

Soupisy půdy mají v českých zemích dlouhou téměř tisíciletou tradici. Všechny vrchnosti se snažili o soupisy půdy, ze které vybíraly daně, a tak na našem území vznikly všechny katastry na podkladě právní normy (patentů a později zákonů). První historicky doložené údaje o vytvoření předchůdce pozdějšího katastru jsou v roce 1022, za vlády knížete Oldřicha. Přesnost soupisů a později i map byla závislá na technických možnostech zeměměřičů. Vždy to bývala náročná práce na mnoho let. Například mapovací práce (bez triangulačních) stabilního katastru trvaly v Čechách celkem 12 let, a to v letech 1826–1830 a poté 1837–1843, na Moravě a ve Slezsku trvaly práce 11 let (1824–1830 a 1833–1835). Ve stabilním katastru bylo v Čechách, na Moravě a ve Slezsku zaměřeno 12 691 katastrálních obcí obsahujících 15 359 518 parcel na ploše 79 328 km² zobrazených na 49 967 mapových listech za cenu přibližně 3,8 milionu zlatých.

Každému, kdo se chce o vývoji evidence nemovitostí a věcných práv na našem území dozvědět více je určena kniha Jana Bumby *České katastry od 11. do 21. století*. Kniha podává srozumitelný přehled od primitivních soupisů až po dnešní Katastr nemovitostí, který funguje od roku 1993.

Jan Bumba, České katastry od 11. do 21. století. Praha 2007, 190 stran.

Martin Slaboch

Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti – I. díl (A-M)

Po více než ročním odkladu a změně nakladatele jsme se konečně na výročí srpnové invaze dočkali prvního svazku úctyhodného vele díla „Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti“ od Petra Maška, odborníka na slovo vzatého.

Encyklopedie představuje nejrozsáhlejší soupis informací o všech šlechtických rodech a osobách se šlechtickým predikátem na území zemi Koruny české od roku 1620. Obsahuje přes 10 000 hesel a zmiňuje více než 23 800 šlechtických predikátů. Zahnuje rody žijící v hranicích dnešní České republiky a Bílá do konce rakousko-uherské monar-

chie a také rody žijící na území celého Slezska do poloviny 18. století. Snadné orientaci napomáhá rozsáhlý rejstřík. Vzhledem k rozsahu díla nejsou publikovány erby jednotlivých rodů, to je snad jediná výtka, alespoň z mého pohledu po dvou dnech od vydání při psaní tohoto avíza. Nyní se již můžeme těšit na vydání druhého dílu této úctyhodné publikace.

Petr Mašek (1959) působí v oddělení zámeckých knihoven Národního muzea v Praze. Dlouhodobě se věnuje rodokmenům českých šlechtických rodů. Vedle řady odborných prací z oblasti starých knižních sbírek je autorem například úspěšné knihy *Modrá krev* (Mladá fronta, 1992, 1999).

Petr Mašek, Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti – I. díl (A-M). Argo, Praha 2008, 673 s. ISBN: 978-80-257-0027-3, EAN: 9788025700273

Arnošt Drozd

Heraldické noviny

V srpnu tohoto roku vyšlo první číslo dlouho připravovaného projektu Klubu pro českou heraldiku a genealogii „Heraldické noviny“. Bez superlativů mohu konstatovat, že se jedná o skvělý počín. HN budou čistě internetové periodikum, které bude distribuováno prostřednictvím webových stránek www.heraldickenoviny.cz ve formátu PDF nejen členům

Klubu, ale samozřejmě i ostatní laické veřejnosti bez ohledu na členství.

Projekt byl připravován tak, aby byl nastartován v druhé polovině tohoto roku. Klub předpokládá, že tento internetový časopis bude zpočátku vycházet s nepravidelnou periodicitou, bude se snažit dosáhnout minimálně 4 až 6 pokračování ročně v rozsahu do 16 stran.

Náplní HN budou aktuality, recenze, heraldické kuriozity a další krátké články z oblasti heraldiky a genealogie, které rozsahem lze jen obtížně zařadit do klubového zpravodaje „Heraldiky a Genealogie“.

Pomocí HN chce Klub nejen členům, ale i ostatním zájemcům o heraldiku a genealogii, poskytovat zajímavé informace častěji než dvakrát ročně a využít tak možnosti, které nám dává prostřednictvím internetu moderní technika.

Arnošt Drozd

ho a lesnického rodu Dyků a Malých biografii z loveckého zámku Ohrada, letos následují v edici Prámének další tři sešity: Svazek 16 – *Historický popis panství Krásného Dvora na Žatecku* – zve badatele do černínského dominia v někdejší Žateckém kraji. Podrobný pohled do tří „černínských“ století v Krásném Dvoře (Schönhof) přichystal Pavel Koblasa, archivář pražského Národního archivu. Pojednání má šest kapitol, a to Stručné dějiny panství do r. 1848, Z dějin správy panství, Osudy Krásného Dvora v letech 1848–1918, Stručná charakteristika poddanských vesnic, Vývoj panství po roce 1918, O hraběcí rod Černínů z Chudenic. Krásnodvorská monografie mapuje místní názvy, budovy na panství, dochované inventáře, nechýbí soupisy poddáných, přehled vyvázání jednotlivých hospodářů z poddanských povinností 1850–1853, jména všech správních úředníků či personálu černínského vyspělého lesního hospodářství a přehled archivních pramenů i literatury. Svazek 17 – *Rod básníka Antonína Sovy* – novinka v řadě brilantních genealogických prací prachatického historika Jana Antonína Magera. Po studiích průběžně věnovaných rodopisu mnoha významných Šumavanů či Karla Hynka Máchy nebo Jana Nerudy, zaměřil svou badatelskou pozornost k předkům Sovových rodičů a jejich nejbližšímu příbuzenskému okruhu. Publikaci provází bohatý poznámkový aparát, ilustrace, rejstříky a bibliografie. Svazek 18 má název *Politický okres Jindřichův Hradec v Chytilově adresáři 1913*. Je to reprint údajů o obyvatelích měst a obcí bývalých soudních okresů Nová Bystřice a Jindřichův Hradec.

I modrohlá schwarzenberská **Obnovená tradice** míří ke čtenářům z Čes-

kých Budějovic. Dvakrát do roka, vždy v červnu a prosinci. Letní brožura obsahuje 25 příspěvků a pojednává např. o afrických loveckých expedicích knížete Adolfa (1890–1950) z hlubocko-krumlovské větve rodu, které s manželkou Hildou a fotografem Bedřichem Machulou podnikl v letech 1929–39. Badatelské novinky k historii schwarzenberských panství a sídel publikuje archivář Pavel Koblasa v článcích *Sekundogeniturní statek Zalažany na Prácheňsku*, *Myslivna v Arnoštově a její osudy*. Pavel Juřík připravil rozsáhlou životopisnou studii k jubileu 120. výročí úmrtí Jana Adolfa II. knížete ze Schwarzenbergu († 15. 9. 1888 Treboň). Autorkou první malé topografie hřbitova v Hluboké nad Vltavou je Alena Růžičková. Ozdobou vydání je 1. část účtyhodného *Soupisu vedoucích schwarzenberských úředníků, tj. ředitelů a lesmistrů na panství Český Krumlov*. Přehled zahrnuje léta 1701–1949. Pro stránky *Obnovené tradice* jej pořídil historik šumavského lesnictví Raimund Paleczek.

Daleko na západ od budějovických hradob leží město Přeštice s jinou úspěšnou redakcí, kde vychází čtvrtletník **Pod Zelenou horou** s podtitulem *Vlastivědný sborník jižního Plzeňska a kvalitní fotopřílohou*. Úvodní sešit ročníku 2008 otevírá medailoněk o malesickém rodáku Josefu Povondrovi, pionýru daktyloskopie v první ČR. Téma komunikace a informačních toků ve vztahu k rozhledu prostého obyvatele Čech počátkem 19. století přináší stať RNDr. Evy Heřmanové *Vnitřní a vnější geografické horizonty V. J. Maška z Vodňan a jeho kroniky z let 1808–1838*. V tisku pozoruhodných záznamů narativních (vyprávěcích) pramenů pokračuje kronikář

Pavel Motežník již sedmým dílem série *Pamětníci kraje pod Zelenou Horou*. Jednotlivé *Hastince v Dolní Lukavici* a jejich privátní dějiny podrobně osvětluje Eva Klepsová. Není opomenuto ani 100. výročí úmrtí Josefa Hlávky a jeho péče o rodné Přeštice i zámek Lužany.

Závěrečným poslem dnešních dobrych zpráv je mimořádná příloha u čerstvého čísla Klubového časopisu **Heraldika a genealogie**. Po úspěšném jarním startu tolik potřebného *Monitoringu knižních novinek* na internetu nyní redakce skládá jiný účet ze své činnosti také v elegantní tiskové podobě. Je to *Rejstřík autorů a článků zveřejněných v letech 1968 až 2007 v časopise Heraldika a genealogie*. Přehledný soupis nyní poskytuje neocenitelnou službu nejen při orientaci v klubové publicistice a heraldické výtvarné tvorbě čtyř desetiletí, ale stává se i skvělým vkladem KČHG do některých specifických oříšků naší občasně Popelky – zemské národní bibliografie.

Z časopisů:

- Pod Blanicem. Ročník 12 (34), 2008, č. 1 a 2. Vydává Podblanické ekocentrum ČSOP a Muzeum Podblanicka, Vlašim. ISSN 1213-1040, cena jednoho výtisku 18 Kč, pro členy ČSOP Vlašim zdarma. Redakce: vlasim@csop.cz
- Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech. Ročník 45, 2008, č. 1 a 2. Pro jč. muzea a zájemce o regionální historii vydává Jihočeské muzeum v Č. Budějovicích, Dukelská 1, 370 51 Č. B., ISSN 1212-0596.
- Rodopisná revue. Ročník 10, 2008, č. 3. Vydává Historicko-vlastivědný

spolek v Českých Budějovicích, redakce Praha, kontakt trnka@vodny.cz

- Obnovená Tradice. Ročník 19, 2008 (č. 37). Vydává Historický spolek Schwarzenberg v Českých Budějovicích. Šéfredaktorka Ema Majerová, kontakt emgrafika@emgrafika.cz
- Pod Zelenou Horou. Ročník 11 (23), 2008, č. 1. Vydávají Městské úřady Nepomuk a Přeštice. ISSN 1802-8594, cena výtisku 20 Kč. Redakce: Kulturní zařízení Přeštice, Masarykovo nám. 311, kokaskova@prestice-mesto.cz
- Heraldika a genealogie. Ročník 41, 2008, č. 1–2. Vydává Klub pro českou heraldiku a genealogii, U Rajske zahrady 20, 130 00 Praha 3. Redakce: heraldika@email.cz

Miloslav Trnka

České katastry od 11. do 21. století

Milokterý rodopisec se při hledání dějin svého rodu spokojí jen se studiem matrik. Postupně se začne zajímat i o majetkové poměry svých předků a dostane se ke studiu urbářů, zemských desek, berních rul, tereziánských katastrů, josefského katastru, stabilního katastru a dalších archiválií dokládajících držení nemovitého majetku.

ANOTACE, RECENZE, ZAJÍMAVOSTI

Virtuální hřbitovy Čech, Moravy a Slezska

Mnoho rodopisců dosud neví o užitečných internetových stránkách, kde mohou najít mnohé údaje o zemřelých, ale kam také mohou velice snadno zadat údaje o svých předcích. Dne 27. září 2006 byly spuštěny webové stránky www.cemetery.cz, na kterých je virtuální hřbitov Čech, Moravy a Slezska. Autorem tohoto projektu i stránek je Pavol Knurovský z Košic, který již předtím od roku 1999 provozoval obdobný virtuální hřbitov na Slovensku na adrese www.cemetery.sk. České stránky spravuje paní Hana Milková ze severní Moravy. Na stránkách lze vyhledávat podle příjmení nebo podle hřbitova. Zadávat

nové údaje je možné snadno do formuláře, přidat je možno i fotografii dané osoby i náhrobku (to je služba placená). Záznamy do databáze přidává průběžně i správce na základě zveřejněných oznámení v novinách, smutečních oznámení, archivních dokumentů nebo přepisem náhrobních nápisů.

Po kliknutí na text pod okénkem „rozšířené vyhledávání“ se v novém okně objeví možnost podrobnějšího vyhledávání. Například pokud chcete vědět kolik je v databázi osob nad 100 roků do okénka napíšete od 100 do 120 a kliknete na hledat, v zápatí se objeví seznam 100 a víceletých. Podobně se dají vyhledávat vojenské hroby, chráněné hroby nebo hroby zrušené. Tato možnost byla dána do programu krátce po tom co vyšel na Slovensku zákon o pohřebnictví a zákon o vojenských hrobech. Nalezený hrob je potom barevně odlišný: světozeleně – vojenský hrob; šedě – zrušený hrob. Také se dá vyhledávat četnost jmen, např. kolik je v databázi zemřelých se jménem Viktor (451) nebo s příjmením Horák (102). Tato verze programu byla spuštěna 25. listopadu 2002.

K 1. září 2008 bylo na stránkách zadáno 42 467 hrobů na 520 hřbitovech z celé České republiky. Na slovenských stránkách bylo ke stejnému datu již 142 103 hrobů z 1625 hřbitovů.

Ukázka zadání hrobu prvního československého prezidenta T. G. Masaryka

Martin Slaboch

Z časopisů roku 2008

Přes usilovnou dynamiku spěchající doby asi nejsem sám, kdo pomalu a rád listuje drobnými vlastivědnými časopisy z různých krajů naší země. Historická a přírodovědná témata sladěná regionální redakcí v harmonický celek vybavený vkusnou grafickou úpravou vybraných ilustrací a fotografií – takový je i čtvrtletník **Pod Blanicem**. Ke svým čtenářům putuje z Vlašimi a je zasvěcen ochraně i rozvoji přírodního a kulturního bohatství Podblanicka. V jeho prvním čísle listovali už v roce 1921 naši dědové a babičky. Po padesátileté odmlce bylo r. 1997 vydávání zdárně obnoveno. Zajímavosti z genealogie a heraldiky nechybí ani v jarním a letním čísle letošního ročníku. Tak např. působení nižší šlechty na panství Český Sternberk v 17. století přibližuje příspěvek historika Jindřicha Nuska z vlašimského muzea nazvaný *K hospodaření Floriána Treboňského v Divišově*, s informacemi k rodům Lorenzdorffů z Lorenzbergu a Treboňských z Kružnova. Malé osobní příběhy ve střetu s „velkými“ dějinami žijí na stránkách časopisu i v pramenném rozboru Pavla Schafferhause *Jak se hrad Borečín ocitl v držení Viléma Lva z Řičan*. Autor zde věnuje pozornost také náhrobkům Vilémových rodičů, pana Mikuláše z Řičan a na Beztahově († 1591) a Voršily roz. Malovcové z Malovic († 1611), které jsou dochovány v presbytáři kostela sv. Martina ve Vrchotových Janovicích. Jiné stránky sborníčku bývají pravidelně věnovány významným rodákům z Benešovska, Vlašimska, Voticka, Českého Merína a Dolního Posázaví. Tentokrát

jde o nové biografické příspěvky k osobnostem několika podblanicko-pražských literátů, ochránců památek a lesníků v auersperských knížecích službách.

Posuneme-li se na mapě historicko-vlastivědných periodik od Blániku směrem k rakouské hranici, vítá nás **Výběr**, časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech. Čtvrtletník, jehož vydavatelem je českobudějovické muzeum, vznikl v roce 1964. Čerstvou dávkou nových výsledků historického bádání samozřejmě přináší obě čísla jeho 45. ročníku.

Paměť kraje v nich srdcem, slovem i obrazem oživuje řada autorů i pro milovníky pomocných historických věd. Z obsahu jmenujme aspoň některé práce: *Zaniklá panská sídla v Mezilesí a Týnu u Zelené Vsi* (Jiří Úlavec), *Příspěvek k historii zaniklé vsi, tvrze a zámku ve Slovoňově* (týž autor), *Panství Kamence nad Lipou za hrabat Golzů* (Pavel Koblasa), *Historie obce Oldříše na Jindřichohraděku (týž)*, *Pamětní deska Grégrám* (Jiří Fröhlich, k památníku píseckého lesnístra Josefa Grégra 1795–1884 a jeho synů – antropologa MUDr. Eduarda a redaktora JUDr. Julia, odhalen 29. 3. 2008), *Posázaví rňovosvinenských hamrů* (Daniel Kovář k historii a držitelům emfyteutických hamrů Buškova a na Rejtech) aj. Závěr časopisu tvoří tři stále rubriky Osobnosti, Numismatika a Jižní Čechy v tisku.

V jihočeské metropoli také sídlí vydavatel čtvrtletníku **Rodopisná revue**, jímž je zdejší Historicko-vlastivědný spolek. Zaměření revue je jasné, pro zájemce má na CD k dispozici svých 10 ročníků studií a článků z genealogie regionu (1999–2008). Co nového chystá její pražská redakce? Po vydání Tří studií k rodu Julia Zeyera, Příběhů mlynářské-

Nové uspořádání

Nové stránky získaly novou grafiku, pro přehlednost jsou menu ve sloupci a řádku. Podívejte se na obrázek nebo lépe přímo na genealogie.cz. Samotný obsah zůstal zachován, navíc byl o nové části rozšířen.

V horním menu jsou části týkající se Společnosti a jejího fungování. Od popisu cílů po kontaktní údaje.

V levém menu jsou aktivity Společnosti – od časopisů po internetové odkazy.

Na stránky jsme přidali i nové části – Novinky se objevovaly i na starých stránkách, ale nyní jsou jak na úvodní stránce, tak na jednotlivých částech jako jsou Středníky, Kurzy, Výstavy a další. Je zachována jejich historie.

Rubrika Pátráme je nyní součástí diskusního fóra – téma Pátráme. Nyní po registraci (je nutná, abychom se vyhnuli spamu a neslušným odkazům) můžete psát svoje inzeráty sami. Objeví se okamžitě po zadání a můžete v rámci tématu diskutovat s ostatními. Navíc jsou přidány i další témata jako jsou vzkazy Správnímu výboru nebo podněty, co nového chcete mít na stránkách atd.

Internetové odkazy můžete zadávat opět sami – po schválení (opět je potvrzení pouze ochranou proti neslušným odkazům) se odkaz na Vaše internetové osobní stránky objeví v uceleném seznamu. Vybudujme si tedy odkazy na všechny osobní genealogické stránky v ČR!

Samozřejmě zůstaly informace o znacích, valných hromadách, knihovně i publikacích. Vítanou novinkou je možnost objednat si dostupné publikace jednoduše pomocí formuláře.

Stránky jsou připraveny na vícejazyčnou verzi – některé hlavní části jsou již nyní v angličtině i němčině. Zde bychom chtěli vyzvat německy a anglicky hovořící členy, zda by nechtěli pomoci při překladu dalších částí do daných jazyků. Na stránky přicházejí i německy a anglicky hovořící lidé s předky v ČR a pro ně jsou určeny mnohé další informace o genealogickém bádání. Pokud chcete pomoci s překladem, ozvěte se na emailový kontakt níže.

Nové stránky umožní do budoucna vývoj kupředu. Jsme připraveni přednést členům např. soukromou část, kde budeme zveřejňovat interní informace ze Společnosti, časopis v elektronické podobě s předstihem, genealogické a heraldické poradenství.

Připojte se k internetu a objevte obsah našich nových stránek. A najděte si pár minut a dejte nám vědět, co se vám na stránkách líbí a co ne. Co je přehledné a naopak co je matoucí. Prostě co se povedlo a na čem máme ještě zapracovat. Naším cílem je aktivizovat spolkový život – tak jsme o tom mluvili na valné hromadě 2007. Bez Vás se nám to nepodaří!

*Za Správní výbor Tomáš Kruta
(píšte na: tomas.kruta@centrum.cz)*

Den otevřených dveří
se bude v sídle Společnosti konat

v sobotu 22. listopadu 2008 od 10 do 16 hodin

Tento den bude také pro členy i ostatní zájemce otevřena spolková knihovna.

Dne 18. srpna 2008 zemřel ve věku 89 let neúnavný rodopisec, dlouholetý člen ČGHSP a od roku 1993 i čestný člen naší Společnosti pan **Josef Baďa**.
Čest jeho památce!

Dne 28. června 2008 zemřel v Praze ve věku 80 let historik a archivář **PhDr. Karel Černý**, někdejší vedoucí Archivu Národního technického muzea v Praze a bývalý člen redakční rady Genealogických a heraldických listů. Jeho osobnost jsme připomenuli na stránkách GHL nedávno při příležitosti životního jubilea (GHL 27, 2007, č. 4, s. 89–90). Čest jeho památce!

Badatelna a badatelé

Státní oblastní archiv v Třeboni poskytuje služby badatelům od dubna 2006 ve dvou badatelních:

1. **vědecké** – zde jsou ke studiu předkládány originály archiválií (13 míst)
2. **genealogické** – pro potřeby rodopisných badatelů. Matriční knihy ze Sbírkky matrik celého Jihočeského kraje jsou zde předkládány v podobě černobílých mikrofilmů a studují se pomocí čtecích přístrojů. Originály matrik jsou zapůjčovány ve výjimečných případech (8 míst)

Archivní materiál ke studiu musí být objednan (telefonicky, písemně, e-mailem) vždy alespoň 1 týden předem – jeho příprava (vyzvednutí z depozitáře a foliace) si vyžádá určitý nezbytný čas. Není-li možné od badatele získat objednávku předem (např. jeho první návštěva, neznalost fondu nebo fondové skladby, korigování studijního tématu apod.), obsluha s badatelem domluví způsob studia, tj. přípravu na nějaký další smluvený termín (do 1 týdne) nebo podle provozních možností na odpolední hodiny. Tato praxe se v úplnosti netýká genealogických badatelů, pro ty platí si sjednat vždy v daný a včas vyhlášený termín rezervování míst v badatelně. Pokud je obsazeno a badatel zanechá jakýkoliv kontakt (telefon, e-mail), obsluha uvolněná místa v badatelně včas nabízí k dispozici a snaží se tak nemalý zájem uspokojit (čtvrtletně nás navštíví průměrně 200–250 badatelů a počet ks zapůjčeného materiálu dosahuje 4 000–4 500 ks).

Od listopadu roku 2007 digitalizujeme Sbírkku matrik Jihočeského kraje (1587–1930), která čítá již zmíněných 6 742 svazky, od ledna 2008 jsme jediným SOA v republice, který postupně matriky jednotlivých farností podle abecedy zpřístupňuje na internetu (www.ceskarchivy.cz, sekce digitální archiv). Ohlasy badatelů jsou velmi příznivé, ba nadšené, odraz v obsazenosti naší badatelny se objevil lehce ihned, masivněji až v druhé polovině roku. Digitalizace Sbírkky matrik se aktuálně nalézá asi v třetině, předpokládáme ukončení v r. 2010. Poté bude následovat digitalizace Soupisů poddaných a fondů Sčítání lidu 1921 z jednotlivých okresních archivů, stále probíhá také digitalizace a okamžitě zpřístupňování obecních a školních kronik.

V jednom badatelském dnu může být badatel ke studiu předloženo vzhledem k provozním podmínkám archivu 6 evidenčních jednotek (knih, kartonů, také matrik). Povinností obsluhy v badatelně je zkontrolovat všechny archiválie před jejich vydáním badateli i po jejich vrácení.

Ze zapůjčeného archivního materiálu může badatel obdržet podle platných zásad za úplatu reprodukce nebo použít vlastní digitální fotoaparát (bez blesku a pouze na povolení ředitele archivu). Lze o něj požádat přímo v badatelně, digitální focení z matrik a pozemkových knih není však zatím povoleno). Přesto jsme schopni vyjít popř. i na místo a zhotovujeme kopie z mikrofilmů matrik na požádání badatelů ještě v den návštěvy nebo je po dohodě zasíláme na uvedený kontakt.

Ostatní

Co chystáme v archivu nového? Postupně se snažíme převádět od r. 2005 archivní pomůcky (inventáře, katalogy apod) do elektronické podoby a po jejich důkladné kontrole je hodláme zpřístupnit na našich webových stránkách. V závěru letošního roku v rámci Projektu Monasterium budou zdigitalizovány téměř 3 000 nejceněnějších listin z 6 fondů a v digitální podobě je budou moci studovat badatelé na našich webových stránkách nebo na www.monasterium.net. Stále pracujeme na dokonalejší podobě zejména digitálního archivu.

Od dubna letošního roku jsme přijali pod čerstvými dojmy z krádeží archiválií zpřísněná bezpečnostní opatření v provozu badatelen. Za respektování těchto zásad předem děkujeme a věříme, že všichni badatelé budou navštěvovat badatelný všech našich archivů pouze z odborných, historicko-vědních, regionálně historických, mistopisných nebo studijních pohnutek.

V překrásném prostředí třeboňského zámku Vás vždy rádi přivítáme.

A na závěr: tento velmi stručný přehled jen nastíní možnosti opravdu širokého studia pro každého genealoga, který navštíví náš archiv osobně, písemně nebo elektronicky. Touha člověka seznámit se se svým původem a nahlédnout do života předků je velmi lákavá, je jakýmsi hnacím motorem každého rodopisce, je „jízda na dlouhou trať“ – tedy dlouhodobou perspektivou, neboť se při samotném studiu stále otvírají další souvislosti, širší záběry, hlubší pohledy a podnětné myšlenky. I na nejnižším stupni laického přístupu přináší v praxi genealogie zřejmě jako jediná z pomocných věd historických osobní uspokojení každému badateli, vnitřní pocit, že můj život v sledu dějů z dávné minulosti rodu hraje určitou roli, že život jedince by neměl být na základě poznání těch, co vytvořili „jméno“ rodu, zbytečný.

Na otázky České genealogické a heraldické společnosti v Praze odpovídala PaedDr. Laděna Plucarová – vedoucí oddělení správy archivních fondů a sbírek Státního oblastního archivu v Třeboni

NOVÉ STRÁNKY – NOVÝ PODNĚT: genealogie.cz

Začátkem srpna jsme po dvouměsíční práci spustili nové stránky Společnosti – www.genealogie.cz. Tuto změnu jsme plánovali již dlouho, byť anketa o spokojenosti se současnými stránkami vyzněla pozitivně. Jenže ty, dnes již staré stránky, nevyhovovaly dnešním požadavkům na rozvoj a samoobslužnost stránek z pohledu uživatelů a redaktorů. Vznikly již v roce 1998 a 10 let je na internetu doba rovnající se v reálném životě desítkám let.

Představujeme naše archivy

Státní oblastní archiv v Třeboni

Základní údaje:

adresa: Státní oblastní archiv v Třeboni, zámek 110, 379 11 Třeboň

www: <http://www.ceskearchivy.cz>

e-mail: badatelna@tb.ceskearchivy.cz

tel.: spojovatelka: 384 721 511, 384 721 346, 384 721 128

badatelna přímo: 384 758 523

fax: 384 722 379

otevírací hodiny badatelny: pondělí, středa: 7.30 – 17.00

úterý, čtvrtek: 7.30 – 15.00

polední přestávka: 11.00 – 12.00

otevírací hodiny badatelny na pracovištích a ve Státních okresních archívech:

www.ceskearchivy.cz

Zámek v Třeboni – sídlo Státního oblastního archivu v Třeboni

O archivu

Státní oblastní archiv v Třeboni patří k největším a nejstarším archivům svého druhu v České republice. Může se pyšnit bohatou historií a tradicí – jeho základem se stal archiv slavného jihočeského šlechtického rodu Rožmberků, který byl roku 1602 již v té době sepsaný a uspořádaný převezem z původního sídla rodu z Českého Krumlova do sídla nového, do Třeboně. Jeho nemalý význam byl ještě znásoben v dobách schwarzenberského držení (1660–1945). Spolu s poválečným vývojem, který přinesl zestátnění a v jeho rámci dále příslušné právní kodifikace archivnictví, se vytvořil

velký komplex Státního oblastního archivu v Třeboni s pracovišti v Českých Budějovicích, Českém Krumlově a v Jindřichově Hradci a od roku 2002 se samostatnými sedmi organizačními jednotkami Státních okresních archivů rozložených rovnoměrně po celém Jihočeském kraji. Deponujeme aktuálně více než 49 km archivního materiálu v 13 511 fondech a sbírkách.

Poskytujeme bohaté prameny k politickým, ekonomicko-sociálním, vojenským, církevním i kulturním dějinám pro nejrůznější období periodizace českých i obecných dějin a regionální historie.

Možnosti genealogického nebo demografického studia ve Státním oblastním archivu v Třeboni jsou velmi široké s dostatkem podkladů a s nemožností na krátkém prostoru tohoto článku je všechny v úplnosti a vyčerpávajícím způsobem postihnout.

Fondy využitelné genealogy

Badatelsky nejvytíženějším, nejnávštěvovanějším a nejexponovanějším fondem je samozřejmě Sbírka matrik Jihočeského kraje 1587–1930 (1952). Deponujeme v počtu 6 742 svazky matriční knihy římskokatolických farních úřadů 1587–1930 (1952), evangelických farních úřadů (1782–1926), v menší míře také církvi ostatních – pravoslavné (1923–1925), československé (1920–1926) a matriky osob bez vyznání – tzv. civilní matriky (1868–1929). Nejstarší pochází z roku 1587 z římskokatolického farního úřadu Vyšší Brod. Zápisy v matričních knihách jsou vzhledem k přelhraničním i vnitrozemským oblastem vedeny v češtině i v němčině, v 17. a 18. století byla převládajícím jazykem zápisů latina. Některé z těchto knih se mohou pochlubit překrásnými vazbami, ručně malovanými předsádkami nebo ohromující velikostí. Všechny svazky matrik jsou přefocený na mikrofilmy, originály se půjčují ve výjimečných případech (špatná čitelnost mikrofilmu, vědecké důvody). Matriky přebíráme od matričních úřadů po uplynutí příslušných skartačních lhůt v pětiletých intervalech, poslední skartační řízení proběhlo v roce 2006, přičemž bylo nově přijato 91 svazků matrik. Uspořádána a zinventarizována je také Sbírka druhopisů matrik Českobudějovické diecéze (1760) 1799–1949 a Sbírka listin k matrikám Jihočeského kraje 1727–1949 (1969).

Pro genealogické pátrání velmi cenné gruntovní knihy jsou rozmístěny podle fondů velkostatků jak v centrále v Třeboni, tak na pracovištích v Českém Krumlově a Jindřichově Hradci, lze je hledat také u některých církevních fondů a v některých fondech uložených ve Státních okresních archívech (městské knihy). Nejstarší z nich pochází z fondu Velkostatek Nové Hradky z roku 1471 a zápisy v ní byly vedeny pro městečko Trbové Sviny.

Pro genealogy jsou také velmi zajímavé další typy pramenů nacházejících se v nejrůznějších fondech, např. ve fondech velkostatků urbáře, soupisy poddaných, knihy smířův apod., které lze hledat v Třeboni a na pracovištích v Českém Krumlově a v Jindřichově Hradci; fondy katastrů – Josefský katastr (1785–1789) a Stablní katastr (1826–1879) uložené oba v centrále v Třeboni; cechovní či spolkové knihy nebo kroniky (obecní, městské, farní, školské), které v opravdu široké škále nabízí ke studiu Státní okresní archívy.

Závěr

Pokrevní vztahy (bratr-sestra, rodič-dítě) za účelem plození potomků se vyskytovaly v jednotlivých genealogiích již v dávných dobách. K frekvenci těchto vztahů přispívala celá řada podmínek, které kolísaly podle doby, místa a sociálního prostředí. V současné době se mohou tyto vztahy v Česku ještě ve výjimečných situacích ještě vyskytovat, a tak se musí řešit dle příslušných právních norem. Příbuzenské sňatky jsou vymezené sňatkem bratrance a sestřenice, a to v jednotlivých generacích, takže se dá mluvit o příbuzenském sňatku u druhých a třetích sourozenců. Zatímco příbuzenský sňatek na bázi bratrance-sestřenice lze chápat i tak, že vlastně prověřuje genotyp rodiny a vymezuje její genetickou zátěž, tak nejužší pokrevní vztah bratr-sestra je přinejmenším krajně rizikový. Z genetického hlediska by se mohly jednotlivé fenotypové znaky pomocí pokrevních vztahů posouvat z heterozygotního založení do homozygotního, což přináší celou řadu výhod i nevýhod, protože některé vlastnosti se mohou v populaci upevňovat nebo naopak některé zanikat. V případě recesivního výskytu příslušné choroby či defektu se pokrevním vztahem nepochybně daná nemoc upevňuje. K příbuzenským sňatkům se nelze stavět jednoznačně negativně, zvláště když se ve společné genealogické větvi nevyskytují recesivní či polygenně dědičné choroby. Pokrevními vztahy se zvyšuje pravděpodobnost vzniku nepříznivých chorob, ale mohou se upevňovat i znaky příznivé (duševní vlastnosti a schopnosti). Vnitřní křížení na bázi bratr-sestra vedlo u experimentálních zvířat ke vzniku inbredních linií, kde jsou zachovány geny v homozygotním stavu, což výrazným způsobem přispělo k formování genetických zákonitostí.

Některé pojmy:

Inbreeding – vnitřní křížení

Incest – nejužší příbuzenské pohlavní spojení

Koeficient příbuznosti – u jedinců pravděpodobnost výskytu stejné alely

Mortalita – úmrtnost

Polygenně dědičné onemocnění – onemocnění přenášené geny malého účinku

Polygenně podmíněné znaky – geny malého účinku vytvářející znaky s aditivním účinkem

Příbuzenské sňatky – sňatky na bázi bratrance-sestřenice

Příbuzenství pokrevní – různé stupně příbuznosti vyjádřené koeficientem příbuznosti

Literatura:

M. Černý: Rodina a dědičnost, Avicenum, zdravotnické nakladatelství, Praha 1971

M. Černý: Lékařská genetika, Státní zdravotnické nakladatelství, Praha 1967

K. Kouček: Genealogie a genetika. Časopis Genealogické a heraldické listy, 2006–2008

M. Kučerová: Úvod do klinické genetiky, Avicenum (Zdr. nakladatelství), 1978

Thompson a Thompson: Klinická genetika, Nakladatelství Triton, 2004.

ZPRÁVY ZE SPOLEČNOSTI

Program středečnicků na 2. pololetí 2008

- 24. 9. 2008** Pavel Hnízdil: *Svatoúšní bouře – národ na křížovatce dějin. – 2. část*
Zajímavé téma revolučního roku 1848 bylo v našich dějinách donedávna deformováno. Podobně jako Moravské pole, Lipany, Zborov nebo rok 1918 si zaslouží alespoň stručný nástin souvislostí bez zbytečných pooprav a krasomluvy.
- 8. 10. 2008** Výlet vlakem do depozitáře Národního technického muzea v Čelákovících. Ing. Josef Černý, ředitel depozitáře Národního technického muzea v Praze nás zve mezi exponáty do nového depozitáře v Čelákovících.
Sraz zájemců je ve 12.30 v hale Masarykova nádraží, odjezd ve 12.46 příjezd do Čelákovic ve 13.22 (od nádraží se jde asi 15 minut pěšky). Návrat rovněž vlakem z Čelákovic v 18.01, na Masarykovo nádraží v Praze přijede vlak v 18.36.
- 22. 10. 2008** Dr. Květa Štorkánová: *Hradčany nejsou jen Pražský hrad, aneb Hradčany, jak je neznáte.*
Paní Dr. Květoslava Štorkánová bydlí téměř celý život v domku na Pohorletci. Umí o těchto končinách fantasticky vyprávět, zná historii Hradčan skoro tak dobře jako svého času profesor V. V. Štech a ještě vám dokáže popsat dopodrobna, co v kterém domě pamatuje.
- 12. 11. 2008** prof. Vladimír Benda: *Dějiny a genealogie hugenotů*
V úvodu přednášky se posluchači seznámí s dějinami protestantismu ve Francii od 16. do konce 17. stol. a exodu hugenotů po roce 1885. Následně budou prezentovány výsledky vlastního bádání o genealogii rodiny Magnet/Magniet, zejména její usudy po roce 1703, kdy někteří její příslušníci odešli do zahraničí – Švýcarska, Braniborska a Čech. Budou zmíněny i specifické problémy, s kterými se lze v hugenotském rodopisu setkat.
- 26. 11. 2008** Kolektivní beseda nad vlastními nejzajímavějšími nebo nejstaršími doklady a předměty Vašeho rodinného archivu.
Neváhejte, přineste je a něco nám o nich řekněte. Bude to velice zajímavá prezentace.
- 10. 12. 2008** Filomena Jičínská: *Jak se slaví a slavívaly Vánoce ve světě*
Vánoční posezení a popovídání na dané téma, doplněné cukrovím, punčem a nějakou historickou vánoční dekorací, která je překvapením.

Středečnický se konají vždy od 17.00 hodin v Praze 1, Revoluční 5, pravé schodiště, prosklené dveře vpravo.

Filomena Jičínská

Pokrevní vztahy bratr-sestra, otec-dcera, matka-syn za účelem přivedení na svět jejich potomka přispívají k tomu, že se u nich zvyšuje pravděpodobnost manifestace recesivních a polygenně podmíněných znaků, což představuje vážný problém. Pokud se však v rodině a zejména ve společné větvi rodokmenu nezjistí recesivně nebo polygenně dědičné onemocnění či vrozená vada, lze si i představit, že v případě pokrevního vztahu může na svět přijít dítě geneticky nezatažené. Tyto případy, kdy se narodí dítě bez vážných genetických problémů, lze doporučit k adopci. Koefficient inbreedingu u pokrevních vztahů neznamena jen vyšší pravděpodobnost vzniku nepříznivých chorob, ale i znaků příznivých, které mohou být žádoucí. Pokrevní vztah vlastně prověřuje genotyp rodiny a její genetickou zátěž, která je z 30% nežádoucí, a tak tyto vztahy jsou zákonem podchytené. Každý jedinec v populaci je nositelem některých nepříznivých recesivních alel, které se v důsledku pokrevního vztahu mohou s vyšší pravděpodobností manifestovat, a to u homozygotních jedinců. Tak incest často vede ke vzniku homozygotních potomků se zvýšeným výskytem vrozených genetických vad.

Incestní vztahy v naší zemi

Incest neboli krvesmilstvo se vyskytuje v každé společnosti, a tak ani naše země není žádnou výjimkou. Nejsou k dispozici spolehlivé údaje, a tak k tomu pouze pár poznámek. Dříve mohl být incest daleko víc rozšířen, protože to souviselo často s jinými sociálními podmínkami, než jsou v dnešní době. Rodina s dětmi žila pohromadě a také nebyla tak rozsáhlá komunikace mezi lidmi. Lidé tolik necestovali a žili i v určitých izolátech. Mimo to i intelektuální úroveň nebyla u lidí tak rozvinutá, a tak lidé nedostávali odpověď ani na základní otázky lidského soužití, protože i náboženství halilo tyto věci do sféry cudnosti. Dalo by se říci, že soužití mezi jednotlivými členy rodiny mnohdy není bez problémů a vyskytují se různé tragédie, které narušují jejich genealogie. Tyto problémy lze vlastně nacházet na stránkách bulvárního tisku a týkají se nejen vražd či sebevražděnámi sáhnutí na vlastní život, ale i vztahů mezi jednotlivými členy rodiny nevymíjajících sexuální dopady. Jen namátkově lze jenom uvést ofensivní kauzu K. Vrchlavské (28) a B. Sladovnicka (48) z Pelhřimovska, kteří brutálně znásilnili vlastní postiženou dceru (7), kdy mentálně postiženou přitom ještě natáčeli na video. Pokrevní vztahy by se daly rozlišit na vztahy, z kterých nevznikají potomci a na vztahy, z kterých přijdou potomci na svět. Nejčastější pokrevní vztahy jsou mezi otcem a jeho dcerou, kdy otcové se zaměřují i na velmi mladé dcery, a tak první zneužití bývá ve věku jejich 12-13 let. V případě, že dojde k incestu, tak je snaha udělat všechno pro to, aby se to nedozvěděla veřejnost. Jsou také známé vztahy mezi otcem a jeho dvěma či třemi dcerami. Poměrně vzácné jsou již vztahy mezi otcem a čtyřmi či pěti dcerami. To je dáno tím, že trvá určitou dobu, kdy dcery dospějí a jsou schopné se krvesmilstvu podrobit. Mimoto i tuto poslušnost může naředit příchod synů na svět. Dokonce je i zaznamenán případ, kdy otec měl pokrevní vztah se šesti dcerami, ale není známo, zda přišel na svět z těchto vztahů nějaký potomek. V průměru pokrevní vztah mezi otcem a dcerou je po dobu tří let, maximálně po dobu šesti let. Ve většině

případů se pokrevní vztahy nastolené mezi otcem a jeho dcerami provalují v rámci sesterské rivality, jinak je snaha, aby tyto vztahy byly i pod pohružkou utajeny. Jejich důsledně utajování je pro rodinu lepší, než dostat veřejnou stigmatizaci a pocity viny a studu. Otec může přistupovat ke krvesmilstvu se svojí dcerou, když vlastně má před sebou krásnou mladou dívku připomínající mu jeho vlastní ženu, která mu již z mnoha důvodů přestala naplňovat jeho představy. Pokrevní vztahy mezi bratrem a jeho sestrou mají jiné pozadí a také netrvají tak dlouho. Uvádí se, že 80% pokrevních vztahů je mezi otcem a jeho dcerou, ale mohou být i ve vztahu matka-syn.

Podle některých údajů přes obtížnost při jejich zjišťování představuje incest v Česku pouze několik případů za rok. V této oblasti je velká latentní kriminalita, a tak utajování a zapírání je vlastně prostředek, jak se vyhnout vyšetřování. Ze statistických údajů vyplývá, že za rok 2003 byl počet případů 11, za rok 2004 jich bylo 8, za rok 2005 pak 7 a za rok 2006 také 7. To jsou oficiálně nahlášené případy, i když situace může být velmi zkreslená. Dívky nablašují těhotenství většinou později, aby ještě zkusily uvést i některé nepravdivé informace (znásilnění). Sourozenci přistupující na incest jako kdyby se snažili využít vhodné rodinné situace, aby zkusili to, co by v jiných podmínkách pro ně mohlo být daleko dramatičtější. Bohužel někdy to přináší i velké tragédie a psychické následky, které řeší policie, státní zastupitelství a soud. Uvádí se, že incest provází lidstvo od jeho vzniku a je rozšířenější, než jsou zachycené údaje. V některých případech sourozence svede náhoda a v některých případech čirá nevědomost či touha odhalit sexuální tajemství. V případě, že na svět přijde nový jedinec, nezbyvá než jej dát k adopci a vyřešit tento problém i soudní cestou.

Podívejme se na některé případy incestu, které se dostaly na stránky našeho tisku. Na prahu nového roku 2007 se objevila v tisku zpráva, že osmnáctiletá dívka z Klatov porodila dceru. Na tom by nebylo nic zajímavého, kdyby otcem této dcery nebyl její třináctiletý bratr. A tak ve slušné a spořádané rodině se loni tento chlapec ve věku 12 let a jeho sestra ve věku 17 let pohlavně spojili, kdy výsledek toho experimentu byl, že na svět přišla výše zmíněná dcera. Tento ojedinělý případ měl velkou odezvu ve veřejnosti a jednotliví členové rodiny se dostali nejen na stránky tisku, ale rodina určitě k velkým stresům. Lze i říci, že v případě narození dcery a bez genetických nemocí, které se mohou s přibývajícím věkem projevat, dopadl tento incest vzhledem k přivedení zdravé dívky na svět velmi dobře, protože v jiných situacích tak tomu nebývá. Často tyto situace musí řešit soud. Tachovský okresní soud v dubnu r. 2008 poslal na dva roky do vězení třináctiletého muže, který prováděl opakované souložení se svojí osmadvacetiletou sestrou, čímž se dopustil trestného činu. Trestným činem je také pohlavní styk mezi příženými sourozenci a nevlastním otcem či matkou. Naopak pohlavní styk mezi strýcem a neteří nebo bratrancem a sestřenicí není trestným činem, pokud nedojde k znásilnění.

Alois Červenák (47) z Horažďovic nutil svoji dceru k sexu po dobu pěti let, za což mu soud v Plzni vyměřil sedm let vězení. Otec souložil se svojí dcerou 2-3 týdne po dobu pěti let, o čemž věděla i jeho rodina se šesti dětmi, které přespávaly v jedné místnosti.

a na horních a dolních končetinách. A tak se převážně v minulém století v lékařské genetice k měření těchto kvantitativních metrických znaků používaly různé metody jako spirometrie, dynamometrie, tonometrie, pelvimetrie, ale i byla měřena zraková ostrost a pozorována celá řada dalších hodnot (proměřovány papilární linie, dermatoglyfy apod.). To bylo děláno i u jedinců pocházejících z příbuzenských vztahů a také i u jedinců vzešlých z incestního spojení. Somatoskopickým a somatometrickým vyšetřením byla snaha určit u lidí jednotlivé klasifikace, a tak Sigaud v roce 1904 klasifikoval lidský somatotyp do čtyř skupin (celebrální, muskulární, respiratorní a sugestivní). Po něm Kretschmer v roce 1921 také u lidí rozlišoval čtyři typy (asthenický, atletický, pyknický a dysplastický). Putom bylo uveřejněno několik klasifikací podle typu hrudníku, kostry, velikosti vnitřních orgánů a také podle nervových reakcí. Zajímavá je Sheldonova klasifikace; vycházející z hypotézy, že lidské tělo je utvářeno relativním zastoupením tří zárodečných listů (entodermu, mesodermu a ektodermu). Entodermální složka ovlivňuje abdominální část trupu a velikost zažívacího traktu. Tito jedinci mají většinou obrysy těla zakulacené a také mají větší sklon k ukládání tuku; krk je u nich širší a také obličeje je více zakulacený. Mesodermální složka se podílí na utváření kostry, svalstva a na krevním oběhu. Lidé jsou mírně hranatých tvarů, a tak by odpovídali lidem muskulárního typu dle Sigauda nebo atletickému typu dle Kretschmera. Ektodermální složka se podílí na utváření mozku a povrchu těla. Jedinci mají štíhlou postavu, kostru graciální a svaly slabé. Tento typ odpovídá cerebrálnímu typu u Sigauda nebo asthenickému typu Kretschmera.

Tyto všechny poznatky měly napomoci k ujišťování podobnosti mezi jednotlivými členy rodiny anebo i o jejich vyloučení z rodinného klanu. V minulosti se odehrávaly různé vztahy, kdy měla být vyloučena možnost, že dítě je z incestního spojení nebo i naopak stvrzována skutečnost, že dítě tímto způsobem přišlo na svět. K tomu byly hledány a využívány různé znaky, o nichž se ale nedalo s definitivní platností říci, že vylučují či naopak potvrzují jejich oprávněnost pro posuzování pokrevních či incestních vztahů. Teprve analýza DNA přinesla pro tyto otázky jasné vyřešení.

Pokrevní vztahy v sexuální oblasti

Z některých údajů vyplývá, že až deset procent dětí má i sexuální zkušenost se svým sourozencem. Většinou se jedná o vztah mezi starším bratrem a mladší sestrou, kdy tyto sexuální projevy jsou u této kombinace v 90% případech. U těchto vztahů věk zneužívajícího bratra se pohybuje kolem 15 let a jeho sestře je více než 12 let. Nejsou přesně známy okolnosti chování těchto dětí, a tak lze jenom určitě věci dedukovat na základě jednotlivých případů. Je zcela logické, že tyto ještě děti nemají žádné sexuální zkušenosti, a tak mnohdy se jedná o prvé vstupy do sexuálního života, které bohužel pro tyto nezkušené a nezralé jedince přináší svoji stinnou stránku. V dnešní době nedospělí jedinci mohou mít určité teoretické zkušenosti získané z videí, což v minulých dobách nebyvalo. A tak jedinci chtějí získat praktické zkušenosti, pro které jsou schopni vyvinout různé úsilí, aby uspokojili sexuální zvědavost a přiblížili se dospělým. Podle některých údajů je nejčastěji incest mezi otcem a dcerou, a to v 80% vyšetřovaných

případů. Jednotlivé případy obnášejí různé důvody, a tak je velmi obtížné je rozebrat. Určitě je ale velká snaha je utajit, protože nastupuje zákon. V těchto případech vzdělanější a bohatší rodiny mají situaci o trochu jednodušší než nezletilé děti pocházející z chudších a sociálně slabších rodin. Co říká zákon? Zákon zakazuje sexuální vztah bratra se sestrou, otce a dcery a matky a syna. Za soulož mezi blízkými příbuznými, stanovuje zákon v naší zemi vězení až do výše dvou let. Bratranec se sestřenicí mohou v Česku uzavřít manželský sňatek. Ve Spojených státech je takovýto vztah neplatný.

Ve starověku incest nebyl ničím mimořádným a o to víc jsme odiveni, že ještě v dnešní době jsou tato krvesmilstva možná. Koncem dubna 2008 otfásla Rakouskem skandální zpráva, když se dozvědělo, že ve městě Amstetten, v činžovním domě, resp. ve sklepě bez oken byla uvězněna 24 let Elisabeth Fritzllová, kterou jako svoji vlastní dceru od jejích 11 let zneužíval její otec Josef Fritzl (73). Tento vlastní otec s ní měl sedm dětí, z nichž jedno zemřelo, a tak jej Fritzl spálil v kotli ústředního topení. Tři děti ve věku 5 (Felix), 18 (Stefan) a 19 (Kerstin) let prožily ve sklepě vlastně celý svůj dosavadní život a vlastně nikdy neviděly slunce či noční oblohu. J. F. zřejmě i sexuálně zneužíval i vnučku Kerstin. Tři další děti Lisa (16), Monika (14) a Alexander (12) žily v bytě společně s Josefem a Rosemarií Fritzllovou. Alexander byl jedním z dvojčat, které přežilo. Případ se dostal na stránky tisku a je jedním z nejstrašnějších pro Rakousko. Tento případ je o to víc zarážející, že se stal v civilizované a prosperující zemi, vlastně v městské aglomeraci, kde si lidé vytvářejí sousedské vztahy, mají své známé, příbuzné a kamarády a kde je vlastně rodina napojena na funkční občanskou společnost.

Genetické riziko incestu

Incest je definován jako fyzický kontakt provázený sexuálním spojením a následným přivedením potomka na svět mezi osobami s koeficientem inbreedingu 0,5. V průběhu polidštění člověka docházelo také k posunu rodinných struktur a vztahů. Má-li rodina naplňovat základní sociální a psychologickou funkci, pak musí i zvládat sexuální vztahy, a ne je zneužívat. V evolučním utváření lidstva i incestní vztahy prodlhávaly určitý vývoj, ale postupem času se ukázalo, že nemají naději na svoje udržení, a tak některé skupiny lidí provázené incestními vztahy postupně vyhynuly nebo degenerovaly. To, co se v dávných dobách z genetického hlediska nemohlo vědět, tak v dnešní době je již dokonalá představa, proč tato incestní spojení za účelem plození potomků jsou pro společnost nepřijatelná, a tak v některých civilizovaných zemích je právně ošetřen incest jako trestní čin. Dalo by se i říci, že příbuzenské sňatky mohou být chápány pro populaci jako negativní (tj. zvyšují počet nemocných s autosomálně recesivní chorobou), ale z hlediska populačního vývoje mohou mít i pozitivní stránku. Když se v rodinách vyskytuje závažná recesivní choroba způsobující smrt, pak v příbuzenských vztazích homozygotní jedinci vlastně vymírají nebo nemají děti. Tím vlastně dochází k neustálému ozdravování genofondu populace, protože jeho rovnováha je udržována. Příbuzenské sňatky tedy vedou ke vzniku homozygotních potomků, což přináší jak pozitivní, tak i negativní dopady.

choroby (oligofrenie, hluchoněmlost, diabetes mellitus, srdeční infarkt, iktus, Downova choroba, rozštěp rtu a patra, krátkozrakost, silhavost) se lépe zjišťují oproti jiným (thyropatie, esenciální hypertenze, hypercholesterolemie, pozdní gestózy, endokraniózy, astma, kopřivka, senná rýma, žlučnickové obtíže apod.). Je také celá řada chorob, do kterých lze zahrnout i některé duševní a nervové, jež se teprve projevují postupem věku, a tak je u jedinců někdy obtížné je v časném věku diagnostikovat.

Při pokrevních vztazích se zvyšuje u postižených jedinců oproti normální populaci pravděpodobnost výskytu recesivních chorob, a to v závislosti na stupni inbreedingu. Pokud se v rodině nevyskytuje nějaká dědičná choroba, tak pak i v případě pokrevního vztahu je pravděpodobnost postižení potomků vlastně minimální. Incest zvyšuje pravděpodobnost výskytu některých dědičných chorob, a to nejen za předpokladu, že v genealogii již nějaká choroba existuje. Jako příklad může být uvedena fenylketonurie, což je choroba, která se týká poruchy metabolismu, kdy se v moči hromadí výskyt ketonových látek. Tato choroba se ve svých důsledcích projevuje slabomyslností (oligofrenií), záchvaty křečí, poruchami zraku a dalšími nepříjemnými projevy. Tato nemoc odráží poruchu enzymu, který v jaterních buňkách zpracovává aminokyselinu zvanou fenylalanin. Tato látka se pak hromadí v organismu a je vylučována močí buď jako samotná nebo v návaznosti na další látky (např. na kyselinu fenylpyrohroznovu). Nemoc se dědí autosomálně recesivně, a tak když jsou zdraví incestní rodiče heterozygotní, tak mohou předat dítěti tu špatnou alelu, výsledkem je homozygot a dítě je vlastně nemocné. Postižení dítěte je 25%. Výskyt fenylketonurie v populaci je zhruba 1 případ na 10 000–25 000 šňatků.

Obecně by se dalo říci, že pokrevní vztah zvyšuje u potomka pravděpodobnost onemocnění, a to i chorob autosomálně recesivních. Pokud jsou oba rodiče nositeli stejné alely, tak tím je zvýšena pravděpodobnost, že jejich děti budou jejich homozygotní uspořádání. Proto by při výskytu jakékoliv recesivní choroby v rodině neměly být uzavírány příbuzenské šňatky, natož aby byl páchan incest. U dětí vzešlých z incestních spojení se tak mohou objevovat i další mentální postižení, srdeční vady, těžká porucha plic, trávicího systému, mentální retardace a vzácnější závažné defekty.

V některých genealogiích se častěji vyskytují různá onemocnění, která se objevila v závislosti na pokrevních vztazích. Této skutečnosti si lidé všimli již dávno, a tak v minulém století se těmto chorobám začalo říkat familiární onemocnění. To, že se nějaká nemoc v rodině vyskytuje častěji, ještě neznamená, že tato choroba je geneticky určena, protože v některých rodinách se mohou častěji vyskytovat chronická infekční onemocnění (tuberkulóza, lepra nebo syfilis), která se nevyznačují dominantní či recesivní dědičností. U některých infekčních chorob existuje dědičné podmíněná dispozice, zesílená pokrevními vztahy, ale přesto jejich rodinný výskyt je především otázkou infekce, která se v rodině tak snadno přenáší. Dříve i sociální poměry rodiny ovlivňovaly výskyt tuberkulózy. Jsou známy genealogie, kde se častěji vyskytoval příslušný typ nádoru (jako rakovina plic, dělohy, apod.), než se zjistilo, že ke vzniku nádorů je zapotřebí více faktorů, z nichž vliv vnějšího prostředí může být jeden z nich. V genealogiích se mohou tedy vyskytovat „familiární“ choroby, které nejsou jedno-

značně geneticky determinovány jak dominantním tak recesivním způsobem. V případě incestního přivedení jedince je zvýšená pravděpodobnost familiárních nemocí.

Incest v genealogiích

V dnešní době lze přemýšlet nad tím, co lidi vedlo v dávných dobách k incestu a jestli se do těchto krvesmilstev mohly promítnout i některé eugenické úvahy. Je teoreticky možné, že v některých krajně izolovaných lokalitách postihnutými válkami či nemocemi mohlo dojít ke spojení v tom nejužším příbuzenském vztahu, aby ještě bylo zachováno udržení rodu jako takového. Lidé v dávných dobách nelze podezírat, že by incest podstoupili za cenu nějakého vylepšování populačních znaků, zvláště když měli již tu zkušenost, že tím dochází ke znehodnocování populačního genofondu. Lidé si jistě všimli svých vlastností a schopností, ale zřejmě nebyli nakloněni je naplňovat incestním spojením. Hippokrates se pokusil o vytvoření klasifikace lidských typů, a to jak v oblasti psychické (roziřoval typy lidí jako melancholik, sanguinik, cholirik, flegmatik), tak i ve sféře somatické (habitus phthisicus, habitus appoplecticus). Později byla dědičnost chápána jako míšení lidí, u kterých byl dán spíše zřetel na celkový dojem a vzhled. Kvantitativní znaky byly u lidí vnímány, ale nevědělo se nic o jejich genetickém utváření či o jejich korelaci. I když jsou známé rodokmeny, kde se u jednotlivých členů objevují výjimečné charakteristicky, tak jejich různé duševní schopnosti bylo velmi obtížné vysvětlit. Příčinou bylo, že genetika je relativně velmi mladý obor, takže o dědivosti kvantitativních znaků nemohlo být uvažováno. Přesto se předávané charakteristické vlastnosti různých lidí označovaly jako rodinné znaky. Genealogie těchto lidí jsou pak provázány častěji příbuzenskými šňatkami, nefkali incestem, pomocí čehož jako kdyby se u jejich členů upevňovaly dané znaky či některé schopnosti. Některé vlastnosti, pokud nejsou fixovány do následujících generací vzájemným vyhledáváním, se pak nahodilým míšením z genealogií vlastně vytrácejí. A to se nemusí jednat pouze o vzácné krevní skupiny. Jsou známy rodiny vynikajících umělců, kde jejich schopnosti mizí postupem času, protože dochází k jejich nadeřování (třeba KP je u nich v případě nepřibuzných šňatků v 5. generaci přibližně 0,03). Kromě duševních vlastností (třeba talentu) se mohou i u jednotlivých členů vyskytovat některé zvláštní tělesné znaky či jejich kombinace. U některých členů habsburského rodu lze nalézt typický tvar nosu, horní a především dolní čelisti a i brada je u nich nápadně velká a protáhlá, což je v určitém nepoměru k ostatním částem obličeje. Tyto znaky se objevují především u mužských příslušníků rodu, u žen pouze v malé míře nebo se vůbec nevyskytují. Jsou popsány genealogie či rodiny, jejichž členové mají vysoký vzrůst, a naopak jsou známy genealogie, jejichž členové jsou obdařeny malou tělesnou postavou, obezitou. V případě somatických znaků napomáhají i historické obrazy nebo fotografie tam, kde příslušný potomek si může nalézt, zda jeho podoba odpovídá nějakému předchůdci, a uvažovat, zda tento znak je ještě v rodokmenu zachován. Většinou se jedná o somatické znaky jako barva očí, vlasů či některé antropometrické body na hlavě, zevním uchu, trupu

Tabulka 1. Nejvyšší hodnoty koeficientu příbuznosti v genealogiích. V podstatě se jedná o různé příbuzenské vztahy, které se vyskytují v různých generacích.

Příbuzenský vztah	Koeficient příbuznosti r	Rodokmenové znázornění
Monozygotní dvojčata (jedná se o vztah mezi chlapci nebo děvčaty)	100 %	
Dizygotní dvojčata, sourozenci, rodič - dítě (otec-dcera, matka-syn)	50 %	
seť - strýc, unek - zynovec, prarodiče - vnuci	25 %	

Vztahy bratr a vlastní sestra, matka a její syn, otec a jeho dcera jsou vlastně tím nejvyšším genetickým vztahem, stejně tak jako je tomu u dvojvaječných dvojčat rozdílného pohlaví. Zatímco dvojvaječná dvojčata jsou věkově stejně stará, tak v případě incestu mezi bratrem a jeho vlastní sestrou mohou být velké věkové rozdíly. Bratr se sestrou mohou přivést na svět potomka za situace, kdy jeden či druhý rodič si ještě ani neuvědomují, čeho se vlastně dopouštějí a jaké rizika to přináší anebo ve věku, kdy si již některé psychologické bariéry odstranili a jejich následná traumata nejsou tak silná. Při incestu rodičů s jejich vlastními dětmi také musí dojít k odstranění či zeslabení vzájemných psychologických zábran.

Letální ekvivalent při inbreedingu

U jedinců, které přišli na svět z incestních spojení (tj. bratr-sestra, otec-dcera, matka-syn), se výrazným způsobem uplatňuje tzv. letální ekvivalent při inbreedingu. Koeficient příbuznosti těchto rodičů je 1:2, pravděpodobnost, že dítě bude homozygotní v jedné alele od otce je 1:8. Při inbreedingu a v závislosti na jeho stupni způsobují geny v homozygotním stavu zvýšenou frekvenci vzniku abnormality se sníženou reprodukční schopností. V případě incestu, kde je pravděpodobnost vzniku homozygotního stavu 1:8, se tak projeví letální ekvivalent v průměru asi jako selekční koeficient s hodnotou 0,25–0,3. To znamená, že z incestních spojení vzejde až 20–30% malformovaných dětí, ale na této hodnotě se budou podílet jak spontánní potraty, neplodnost či jiné stupně poškození narozených jedinců. To byl vlastně hlavní důvod, proč incestní spojení za účelem přivedení potomka na svět je zakázáno.

V lidské populaci mají stejný genotyp identická (jednovaječná) dvojčata - této situace se využívá v transplantaci tkání a orgánů. Jinak není z literatury znám případ, kdy by u lidí došlo k tomu, že v rodině by se objevily dva páry jednovaječných dvojčat různého pohlaví a vzájemně mezi nimi přišli na svět jejich potomci. V tomto případě, pokud by byli jedinci zdraví, tak koeficient inbreedingu by byl velmi vysoký. Určitě již v dávných dobách mohlo dojít k pohlavnímu spojení mezi chlapcem a dívkou v rámci dvojvaječného páru dvojčat s přivedením jejich potomka na svět, ale nejsou o tom spolehlivé informace. Výjimečné nebyly ani vzájemně pokrevní vztahy v rámci mnoha členů jedné rodiny, kdy jedinci mezi sebou plodili své potomky. V těchto případech pak vznikaly různé situace, kdy třeba bratr měl i několik potomků se svými sestrami, nekulil otec se svými dcerami. K tomu zřejmě docházelo v starověku či v antickém Řecku a vedlo to k tomu, že přicházeli na svět jedinci s těžkými genetickými defekty, příp. mnohdy brzy umírali, protože čím víc dětí tím vyšší pravděpodobnost určitého defektu. Lidé pak na základě těchto zkušeností dospěli k názoru, že pokrevní vztahy jsou nepřijatelné, protože přicházely na svět děti s těžkými genetickými chorobami. V minulém století sloužily krevní skupiny jako důkaz pro zjišťování paternity (otcovství), protože zde je genetická podstata velmi dobře známá. Krevní skupiny mohly být nápomocné při zjišťování incestu ale v dnešní době nastoupila analýza DNA.

Inbreeding se v experimentální práci se zvířaty výrazným způsobem využívá. Propočtem inbreedingu můžeme odhadnout pravděpodobný stupeň homozygotnosti experimentálních zvířat. Získání inbredních linií z krajních populačních (chovných) variant je často ideální model pro experimentální práci, protože jsou k dispozici zvířata se stejným homozygotním genotypem. Variabilita mezi jedinci „čisté linie“ je pak způsobena jen vnějším prostředím. Čisté linie se získávají vnitřním křížením, a to nejčastěji tak, že křížíme vždy sourozence v každé generaci. Výsledkem takového křížení u experimentálních zvířat je čistá linie (nebo čisté linie > 99,9 %) s předpokládanými vlastnostmi. Častěji se provádí inbreeding s výběrem, tj. založí se linie nebo dvě odlišné linie (krajních) žádaných vlastností a v potomstvu se pak kříží vždy jedinci s nejvíce vyšlechtěnými znaky. Tento typ inbreedingu vede obvykle rychleji ke vzniku čisté linie. Inbrední linie myši výrazným způsobem napomohly v řešení některých otázek transplantace tkání a orgánů.

Genetické nemoci

Jak již bylo nastíněno, tak jedinci přivedení na svět pokrevním vztahem, mají celou řadu vážných zdravotních defektů, které se objevují již před narozením a po narození se rozvinou. Někdy se stává, že mortalita narozených dětí je vyšší než u dětí, které se narodily bez pokrevního vztahu. V dnešní době lékařská genetika má celou řadu poznatků, aby se vyjádřila z hlediska dominantních a recesivních chorob, a to i k incestu. Studie dětí z incestních spojení poukazují na to, že zhruba u 30% dětí se mohou objevovat různé vrozené vady a recesivně dědičné choroby. Incestní vztahy, které přivedou na svět potomka, je nutné posuzovat, zda tedy příslušný jejich rodokmen nebyl zatížen dominantními a recesivními chorobami, kterých je celá řada. Některé

Zmíněné vztahy mají nejvyšší možný koeficient příbuznosti (KP) vyjádřený hodnotou 0,5, zatímco spojení bratranec-sestřence, strýc-neteř a teta-synovec jsou příbuzenské vztahy či sňatky s koeficientem příbuznosti 0,25.

Pokrevní vztahy a historie

Pokrevní vztahy a sňatky lze nalézt u lidí, kteří zde již žili v dávné minulosti, a tak by se dalo říci, že provázejí lidstvo, co existuje. Třeba ve starém Egyptě jsou známy dynastie, kde sňatky bratrů a jejich sester byly pravidlem k zachování královské krve a měly také směřovat k upevnění moci a rodového majetku. Pokrevní vztahy ústily v přivádění potomků na svět, což mělo vést k udržení rodové dynastie a také i k posílení její tradice. Pro tyto vztahy se v některých případech vytvářely různé indicie, a tak pro různé vrstvy jako kdyby byla tato **krvesmilstva** málem společenskou nutností. V historii lidstva se vyskytovaly vztahy bratra a sestry, otce s vlastní dcerou či matky se svým synem, a to nejen za účelem přivedení potomků na svět, ale i jako jejich snaha k společenské sounáležitosti. O tomto se dozvídáme z různých literárních zdrojů, a tak se lze jenom zamyslet, jaké dopady pro lidstvo z toho vyplynuly a jakou naději na přežití vlastně tyto vztahy obnášely. V dnešní době již lékařská genetika natolik pokročila, že i z medicínského hlediska je dostatek informací o tom, jak se lze na tyto vztahy dívat a z jakého důvodu nejsou pro lidstvo zcela přijatelné. Přesto lidí stále zajímá, proč se ještě v dnešní době tyto pokrevní vztahy objevují, když je již poměrně dobrá jejich genetická znalost, z které by lidstvo mělo být dostatečně poučeno.

Izoláty

V dřívějších dobách byla nejčastější příčinou zvýšeného výskytu uzavírání pokrevních vztahů v rámci tzv. izolátů. I když rodinu nelze označit za nějaký typický izolát, přesto ale právě v ní některé projevy lze nalézt, které vedou k tomu, že rodinní příslušníci přivedou ve výše zmíněných kombinacích na svět svého potomka. Definuje-li se **izolát** neboli izolovaná skupina lidí jako skupina příbuzných jedinců v různých geografických lokalitách, pak koeficient příbuznosti u těchto jedinců má různou hodnotu v rozmezí 0,01–0,5. Z genetického hlediska by se dalo říci, že čím vyšší je tato hodnota, tím je také vyšší pravděpodobnost výskytu různých genetických chorob. Na druhou stranu by se dalo i říci, že čím vyšší je hodnota koeficientu příbuznosti, tím méně dochází k rozměňování rodového majetku, pokud nějaký existuje. Jedinci, kteří mají značné omezení v nalezení příslušného partnera pro založení rodiny, mohou přistoupit na incest, podobně jako nesvěprávní jedinci, kteří mohou být pro incest zneuziti. Lidé, kteří v dávných dobách podstoupili toto krvesmilstvo se vedle jisté zvědavosti a nezkoušenosti také snažili i o zachování ekonomického statutu svého rodu. Nejčastější bylo pokrevní spojení bratr se svou vlastní sestrou, kde pod vlivem určité relativní dostupnosti jsou důsledky incestu asi nejmarkantnější. Dalo by se také říci, že z těchto nahodilých pokusů přišlo na svět více jedinců než pod vlivem daleko častějších pokusů o krvesmilstvo mezi otcem a jeho vlastní dcerou či matkou a jejím vlastním synem.

Lidé již v dávných dobách pozorovali některé nepříznivé důsledky příbuzenské plemenitby u zvířat a rovněž si také všimli vyšší úmrtnosti a závažných nemocí dětí narozených z těchto pokrevních vztahů. Postupem času docházeli k prověřenému názoru, že přivedení potomka na svět z pokrevních vztahů je velmi problematické a vlastně z hlediska jejich zdraví až nežádoucí. Lidé přece nemohli mít žádnou radost z toho, když na svět přišlo silně defektní dítě, a tak zprvu kalkulovali, že to je vůle boží, protože o genetickém pozadí neměli tehdy žádné znalosti. Jejich závěry se promítly nejprve do náboženských textů, kdy už v bibli je uveden zákaz sňatků sester s jejich bratry, rodičů a dětí. Některé křesťanské církve vyžadovaly k provedení sňatku příbuzenských osob tzv. církevní dispens. Z historické zkušenosti lidstva vyplynulo, že pokrevní vztahy bratr – sestra byly velmi riskantní z hlediska kvality narozených dětí. Děti přivedené na svět tímto pokrevním vztahem nejenže měly i celou řadu zdravotních problémů, ale také byla u nich vyšší mortalita. Tím jako kdyby příroda dávala jednoznačné najevo, že tyto vztahy nejsou akceptovatelné z hlediska evolučních zákonitostí. Toto je tedy hlavní důvod, proč pokrevní sňatky na bázi bratr – sestra za účelem přivedení jejich potomků na svět nejsou doporučovány a proč byly v civilizovaných zemích zakázány. Častost postižení jedinců, kteří vzejdou z těchto vztahů, je mnohonásobně vyšší, než je tomu u jedinců normální populace. Koeficient inbreedingu je u dětí přivedených na svět na základě spojení bratr-sestra nejvyšší možný (0,5). Snad jedině pouze u klonu lidí by mohla být hodnota tohoto koeficientu ještě vyšší, ale to je z hlediska právních a etických možností nereálné a tak klonace lidí nebyla nikdy úspěšně provedena. Proto je zakázáno v dnešní době ve většině zemích podstoupení incestu právě z hlediska genetických defektů, které se u započatých dětí již vyskytovaly a které se zvyšovaly v závislosti na jejich věku.

Koeficient příbuznosti

Genetický koeficient příbuznosti dvou jedinců je pravděpodobnost, že tiito jedinci budou mít stejnou alelu, pocházející od společného předka. Koeficient příbuznosti je u monozygotních dvojčat roven 1. Monozygotní dvojčata jsou dva identičtí chlapeci nebo dvě děvčata, mezi kterými nemůže dojít k fyziologickému křížení, protože mají stejné pohlaví. A tak nejvyšší hodnota koeficientu příbuznosti je u vzájemně příbuzných jedinců, což je u dvojvaječných dvojčat (chlapeček děvčec), u pokrevního bratra a sestry a u rodičů a jejich dětí (kombinace matka-syn, otec-dcera), kde koeficient příbuznosti je roven 0,5. Někdy se tento koeficient značí jako *r*. Hodnota *r* může se pohybovat v rozmezí od 0 do 1. U nepříbuzných jedinců se *r* blíží nule a jeho vysoká hodnota (*r* = 0,5) je v kombinaci otec-dcera, matka-syn a u bratra a jeho vlastní sestry. Koeficient *r* = 0,25 je v kombinacích děd-vnučka a babička-vnuček. Koeficient příbuznosti lze laicky odvodit, když se bude obrázně uvažovat o tzv. „podílu krve“ od jednotlivých předků. Dítě bude mít polovinu „krve“ od otce a polovinu „krve“ od matky. **Tabulka 1** ukazuje hodnota koeficientu příbuznosti u některých příbuzenských vztahů.

a schopný. Z domácích zdrojů vytvořil Hlavní štáb, ministerstvo národní obrany a celou strukturu armády. Pod jeho vrchním velením bylo také uhájeno slovenské území.

Nevyhnutelně tedy muselo docházet ke střetům, zejména mezi francouzskou a italskou stranou, neboť Pellé se nechoťal velení nad slovenskými jednotkami vzdát.

Syrová realita několika válečných konfliktů probudila českou společnost, vyžádala si maximální obětavost dobrovolníků a improvizace mistrovství velitelů, kteří vytvořili naše první pluky a divize. Takovým velitelem byl major francouzské armády, veterán cizinecké legie, Josef Šnejdár, který v prvních lednových dnech roku 1919 přivedl do vlasti 22. pluk. Jako velitel oblasti Moravská Ostrava (nyní již jako podplukovník) přijal úkol zaútočit na polská vojska okupující Těšínsko. Boj trval 4 dny a jeho výsledkem bylo obsazení téměř celého bývalého piastovského knížectví čs. vojsky. Následně bylo Těšínsko rozděleno mezi oba státy hranicí, již tvoří řeka Olše.

Když dohovořel tento konflikt, vzplála válečná lítice na maďarské hranici. Poměrně rozumná Károlyiho vláda, v důsledku svých diplomatických neúspěchů 20. března odstoupila. Její pozice se chopili radikálové vyškolení v revolučním Rusku. Vyhlásili Maďarskou republiku rad, do jejíhož čela se postavil bolševik Béla Kun. Vojska čs. státu dostala od dohodových mocností právo obsadit novou demarkační linii a postoupila tedy až k Salgotarjánu a Miskolci. Maďarská armáda prochnutá myšlenkami nacionalismu a komunismu zaútočila nejdříve na Rumunsko. Byla však odražena a obrátila se na sever, aby napadla čs. vojska. Početně silnější, technicky lépe vybavena, disponovala navíc původním velitelským sborem, který netrpěl organizačními a kompetenčními zmatky, jako tomu bylo v případě vojska československého.

Dne 30. dubna přešli Maďaři do ofenzivy a 12. května zatlačili čs. vojska hluboko na území Slovenska. Hrozilo nebezpečí, že jednotky na východě, hlavně 6. divize, budou odříznuty. V Prešově vznikla na několik dní Slovenská republika rad, v jejíž čelo se postavil politický dobrodruh Antonín Janoušek, rodák z Nymburka. Střed fronty – 2. divize musela ustoupit až ke Zvolenu. Maďarská vojska se snažila spojit s Rudou armádou operující v Haliči a umožnit jí vpád do střední Evropy. Úspěšný postup však maďarskou stranu také vyčerpal. Navíc jim hrozila intervence francouzských divízi ze Srbska. V té době byla celá italská vojská mise z důvodu neřešitelných kompetenčních sporů nahrazena francouzskou (24. května 1919), což způsobilo nejen rozhořčení a pocit nevděku u italských důstojníků, ale i prudké ochlazení československo – italských diplomatických vztahů. Nelze pominout fakt, že v důsledku podezřelých styků s Maďary byla některým italským důstojníkům vyslovena nedůvěra.

Byl to opět Josef Šnejdár, nyní již v hodnosti plukovníka, jenž byl 4. června pověřen velením nad 2. pěší divízi. Jeho protiútok začal 10. června 1919 a umožnil současný postup ostatních divízi na křídlech. Již okolo 13. června byla nepřátelská vojska v defenzivě, 24. června požádala o příměří a 30. června byl uzavřen mír s podmínkou, že Maďarsko uznává současnou demarkaci a podrobí se budoucímu rozhodnutí mírové konference o definitivní hranici s Československem.

Děkujeme za poskytnutí fotografií Vojenskému ústřednímu archivu v Praze.

GENEALOGIE A GENETIKA

11. část

INCEST V RODOKMENECH

Kristián Koubek

Úvod

V jednotlivých rodokmenech se vyskytují situace, na které jejich potomci neradi vzpomínají. Tyto situace se dají zjednodušeně definovat jako nešťastné životní příběhy, které mnohdy vyústily v různé tragédie, o kterých má lidstvo nepřeberné množství záznamů. Odmyslíme-li války či vyvražďování celých etnických skupin, tak pak zjistíme, že vlastně každý rozrod může být zatížen tragickými událostmi jako jsou různé nemoci, vraždy, sebevraždy, nešťastné situace a incesty, kdy jsou genealogie někdy těmito událostmi tak narušeny, že vlastně přímá linie po meči končí. V tomto článku se zaměříme na nejbližší příbuzenské spojení označované jako **incest**. Incest nebyl v dávných dobách jen u některých vládnoucích panovnických rodů, ale zřejmě se vyskytoval v různých souvislostech téměř v celé řadě genealogií. Jeho stopy nalézáme v rodokmenech i v dnešní době. Ani v budoucnu nelze vyloučit, že incest z lidské populace zcela vymizí a ani v naší populaci nebude již pozorován.

Příbuzenské vztahy

V genealogiích – jak již bylo dříve zmíněno – se mohou vyskytovat příbuzenské vztahy a sňatky, z kterých přicházejí na svět další potomci. Z odborného hlediska lze tyto příbuzenské vztahy chápat tak, že oba jedinci mají společného předka, a tak vlastně mají ve své genetické výhavě jeho vklad a přepisují jeho genetickou výstavu do genomu svých potomků. Příbuzenské vztahy mohou být na různých úrovních, kde stupeň příbuznosti lze pak určit na základě genealogického stanovení a potvrdit testy DNA. Co tedy je na příbuzenských vztazích tak dramatického, že vzbuzují tolik obav a traumat?

Na to dává jasnou odpověď lékařská genetika a také jsou pro to již nahromaděné zkušenosti z historie lidstva. Pár slov k terminologii. Již v dávných dobách – co lidstvo existuje – se nejužší vztahy u jednotlivých členů vyskytovaly, nesly různá označení, a tak byl na ně různý náhled. Předmětem tohoto sdělení je snaha poukázat na základě genetických znalostí na nejužší možná genealogická spojení, což jsou vztahy bratr-sestra, otec-dcera a matka-syn. V případě, že tyto vztahy vedou k přivedení jejich potomka na svět, jsou označovány jako **incest** nebo **pokrevní vztahy** (krvesmilatva).

kousku, případně k říšskému Německu a vytvářeli ozbrojené milice, tzv. Volkswehr. Zejména ve Slezsku došlo k přestřelkám při obsazování Opavy (dříve Tropan) československými dobrovolníky. Byl zde učiněn pokus vytvořit samostatnou republiku, která by se později připojila k Německu.

O Těšínsko, jenž odedávna patřilo k České koruně a podle předběžných dohod spojenců mělo být rozděleno mezi nově vzniklé Československo a Polsko, byl sveden boj. Polský velitel totiž odmítl fešit demarkaci politickou dohodou a jeho vojsko obsadilo celé území bývalého piastovského knížectví, kde kromě Poláků žili také Němci, Židé a Češi. 23. ledna roku 1919 zde Polský národní výbor chystal plebiscit, na jehož základě by později požádal konferenci států Dobrody o schválení připojení celého Těšínska k Polsku. Spoléhal totiž na početní převahu polského obyvatelstva.

Skutečně neřešitelným problémem se pak stalo obsazení území Slovenska, jehož obyvatelstvo bylo huď promaďarského smýšlení nebo politicky zcela inertní. Maďarská vláda hraběte Károlyiho se nechtěla smířit s rozpadem velkého uherského státu. Doufala, že spojenci ocení její demokratizační tendence a stát nerozparcelují. Podporovala maďarské menšiny na Slovensku, v Sedmihradsku, Vojvodině a Chorvatsku a soustředila značný vojenský potenciál. První československé vojenské oddíly, které vstoupily na slovenskou půdu se setkaly s ozbrojeným odporem místních národních gard založených zejména proti loupeživým bandám. I zde si polská strana činila nárok na část území tzv. Horní země Uherské, ač to bylo zjevně v rozporu s mírovou konferencí.

Roztříštěnost sil, sedm vrchních velitelů a boj o hranice

Již 29. října se pod sochou Mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí konala přísaha rakouských důstojníků, kteří přijali nabídku Národního výboru k službě nově vzniklé Čs. republice. Byli mezi nimi např. plukovník František Schöbl, jenž s brigádou dobrovolníků obsadil do konce roku 1918 Slovensko a první demarkační linii, dále podmaršál Jan Diviš, budoucí vrchní zemský velitel v Praze, generálmajor Josef Štika, budoucí velitel operací na Slovensku, nebo podmaršál Alois Podhajský, budoucí velitel záložního sboru v Tmavě.

Ozbrojená moc neměla zpočátku jednotné velení. Důležité kompetence se třídily mezi osobnosti, kterým často chyběly základní předpoklady k výkonu svěšené funkce. Jejich výčet je také přehlídkou národních a mezinárodních politických zájmů a frakcí, jež se střetly na území našeho malého státu. Např. ministrem národní obrany se stal Václav Křofáň, ortodoxní paciřista. Jeho představa obrany se opírala o systém dobrovolných milic, snad podle vzoru z doby americké osvobozenecké války za časů George Washingtona. S doktorem Scheinerem, který se stal nejdříve „správcem“, posléze „inspektorem“ čs. vojska, si armádu představovali jako policejní sbor. O nutnosti existence generálního štábu neměli ani ponětí. Na jejich doporučení se demobilizovalo, ačkoliv se nad novým státem počala „stabovat mračna“.

Druhým ministrem jenovství byl, v exilu dosud pobývající, francouzský divizní generál Milán Rastislav Štefánik. Původně věhlasný přírodovědec, později poručík - pilot a stíhač francouzského vojenského letectva. Byl to člověk vysoce inteligentní,

citlivý, možná až přecitlivělý a somaticky těžce nemocný. Jako diplomat Československé národní rady se zasloužil o vznik a organizaci čs. zahraničních jednotek. Jako vrchního velitele by si ho těžko mohl někdo představit. Problém dvou ministrů obrany se samovolně vyřešil jeho tragickou smrtí, když se dne 4. května 1919 vracel bombardérem Caproni z Itálie do vlasti. Letoun se, z dodnes nezjištěných příčin, zřítíl jen několik set metrů od letiště ve Vajnorech.

Italský brigádní generál Luigi Piccione přicestoval do republiky společně s prezidentem Masarykem 21. prosince 1918. V Itálii převzal velení nad československým sborem od původního velitele generála Andrea Grazianiho. Tento sbor o dvou divizích vypravila ještě před vánočními svátky italská vláda na pomoc Československu, aby bylo možno dokončit obsazení území celého státu. Piccione byl pověřen vrchním velením nad všemi vojsky operujícími na Slovensku. Vymínil si však, že nebude podléhat žádnému bývalému rakouskému generálovi (tím myslel zejména gen. Diviše), ani žádnému francouzskému generálovi (tím myslel chystanou francouzskou vojenskou misi a možná i samotného Štefánika). Chtěl se zodpovídat pouze prezidentu Masarykovi, což byl také vrchní velitel, ale naprostý nevoják.

Generál Luigi Piccione s prezidentem Masarykem a francouzským vyslancem Clémentem Simonem, dnešní Wilsonovo nádraží v Praze v den jejich příjezdu 21. prosince 1918.

Nový stát ovšem potřeboval pro vybudování armády generální štáb. Pro funkci instruktora, jenž by takový štáb vytvořil a stal se i jeho náčelníkem byl francouzskou stranou na žádost dr. Edvarda Beneše uvolněn divizní generál Maurice César Joseph Pellé. Do republiky přicestoval 13. února 1919 v čele francouzské vojenské mise a již 17. února byl jmenován náčelníkem Hlavního štábu čs. branné moci. V té době už byla v republice přítomna také čs. brigáda francouzských legií, neboť francouzská strana si uvědomila, že jí Italové předběhli a chtěla získat zpět dominantní postavení v zahraniční orientaci mladého státu. Generál Pellé se nakonec ukázal jako jediný správný

Je tedy zákonitě, že v bitvách 1. světové války stáli proti sobě krajané, spolužáci, sousedé nebo příbuzní, jako kdysi v bitvě u Lipan. Z toho důvodu posled na tzv. „domácí vojsko“ byl deformován již v době vzniku samostatného státu. Můžeme říci, že se ideologicky „nehodilo do krámu“ nikomu, ani 1. republice, ani protektorátu, ani komunistům. Veteráni nesměli zakládat své spolky, veřejně vzpomínat, nosit uniformy, původní označení nebo symboly. Úcta patřila pouze legionářům a osobám politicky činným v odboji. V literatuře se objevily legendy a různé překroucené verze. Vzorem zkrusleného pohledu se stal román Jaroslava Haška o dobrém vojákovi Švejkovi. Jinou legendu o dobrovolné dezerci celého 28. pěšího pluku i s muzikou u slovenského Zborova v zimě roku 1915 přežívají u piva „znalci“ českých vojenských dějin dodnes.

Hudba Československého 33. střeleckého pluku, Itálie, 1918.

Čeští císařští vojáci však vycházeli z přesvědčení, že jsou vázáni vojenskou přísahou vlasti, i když vnitřně s iracionální válečnou politikou rakouské vlády nesouhlasili. Již v létě roku 1914 bylo patrné, že do války proti Srbsku a Rusku nastupovali s pocitem smutku a nevole, zatímco etnické Němce a Maďary ovládl, byť jen dočasně, „Kriegsbegeisterung“ (válečný duch).

Pocity českých vojáků výstižně vyjádřil ve svých vzpomínkách plukovník Josef Wágner (později generál čs. armády), který se svým 4. praporem berounského 88. pěšího pluku nastoupil do jedné z prvních bitev na východní frontě, u Lubelského Tomaszowa (dnes Polsko). Volně řečeno, ačkoliv Češi cítili kulturní souznělost s Rusy a jinými Slovany, nepřáli si ve své zemi okupační správu vítězných carských vojsk. V duchu Palackého austroslavismu věřili, že obranou Rakouska brání i své rodiny a domovy. Nemějme jim za zlé, že o činnosti našich politiků v exilu a vojáků na druhé straně fronty věděli jen velmi málo. Ostatně, obavy z ruské rozpínavosti vznesl již Karel Havlíček Borovský po svém návratu z Moskvy v roce 1846. A byli to

právě vojáci domácího vojska, kteří obsadili území nově vzniklé republiky, když politicky spolehlivější legionáři byli ještě daleko od vlasti. A byli to právě bývalí císařští důstojníci, s nimiž generál Pellé vytvořil nejvyšší štáb čs. armády, nemaje k dispozici úkolu jiných sil.

Pardálí kůže

Když byla 28. října 1918 vyhlášena samostatnost, napočítalo by se na území Čech, Moravy a Slezska asi 10 000 vojenských pušek, z části zastaralých vzorů. Těmi byly vyzbrojeny první revoluční jednotky vznikající někdy až živelně ze sokolů, studentů a vojáků navrátilých se z front, tzv. „Heimkehrerů“.

Sokolská stráž na Pražském hradě, podzim 1918.

Ozbrojené síly umírajícího císařství umístěné na našem území byly nepočetné, složené převážně z Maďarů nebo pro říši spolehlivých rakouských Němců. Měly však kulomety, minomety a relativní dostatek munice, takže mohly ještě v posledních dnech války způsobit zbytečné masakry. Dlužno dodat, že vojáci rumunští nebo srbochorvatští se ochotně dávali k dispozici čs. revolučním orgánům. Dne 1. listopadu 1918 náčelník České obce sokolské a prozatímní vrchní správce československého vojska, dr. Josef Scheiner, za asistence ozbrojeného oddílu sestaveného na pražském Žofíně ze sokolů a českých námořníků, přijel k budově Zemského vrchního velitelství na Malostranském náměstí. V průběhu vyjednávání přesvědčil rakouského vrchního velitele generála Paula von Kestranka, aby upustil od zamýšleného plánu zmocnit se vojensky klíčových pozic v Praze ve prospěch státu, jenž v té chvíli již neexistoval. Rodilý Pražan Kestranek resignoval na velení nad pražskou posádkou a odevzdal ho revolučnímu Národnímu výboru. Po krátké internaci, kdy mu nebyl zkriven ani vlas na hlavě, byl v klidu a míru propuštěn do Rakouska.

Horší to bylo v pohraničí osídleném převážně Němci, jemuž se později dostalo názvu České Sudety. Zde se projevil irredentistické tendence. Obyvatelé věnce hornatého, průmyslem obdařeného území, obklopujícího Českou kotlinu, se hlásili k Ra-

LVÍ SILOU

K 90. výročí vzniku Československé republiky

Pavel Hnízdil

Na konci 1. světové války

Počátkem roku 1918 mělo Rakousko-Uhersko svá vojska na ruské, italské a balkánské frontě. Nelze popřít, že od podzimu 1917 převzaly ústřední mocnosti, jichž byla Habsburská říše nedílnou součástí, válečnou iniciativu, neboť jejich armády postoupily na všech frontách hluboko na území spojenců. Oba válčící tábory byly velmi vyčerpané. Avšak, zatímco spojenci mohli své síly doplňovat z kolonií, Německo a Rakousko-Uhersko byly blokovány a trpěly nedostatkem úplně všeho. Vstup Spojených států amerických do války po boku zemí Dohody pak jenom zdůraznil převahu celého tábora. Ze zhrouteného, okupovaného Ruska se toho moc ukořistit nedalo, a tak zejména v Rakousku chyběly základní potraviny takovou měrou, že ve velkých městech nastal hladomor. Munice, výstroj i proviant chyběly i jednotkám prvního sledu. Přesto s nimi v červnu 1918 generální štáb podnikl nesmyslnou ofenzivu. Útok přes rozvodněnou Piavu přinesl pouze velké ztráty a žádné zisky. Podvyživení, otrhaní, zavřívání a nemocní vojáci se s obtížemi stáhli zpět a dál bránili pozice na rozbabněném, malarickém břehu Piavy, blížky v ledových horách Monte Grappy, skály u Roveretta, dalmatské pobřeží nebo bažiny u albánského Beratti, avšak od počátku roku 1918 se Rakouská říše počala zmítat neposlušností a vzpourami (Boka Kotorská, Kragujevac, Rumburk).

Křižník Rakousko-Uherského válečného námořnictva Sankt Georg kotví v Boci Kotorské, na němž došlo 1. února 1918 k vojenské vzpouře.

Množily se také dezertéři a čeští vojáci se až příliš snadno nechávali zajmout při útoku nepřítele. Volání po ukončení války nemohli neslyšet v generálních štábech a na panovnických dvorech. Nový rakousko-uherský císař Karel se pokusil o tajné separátní vyjednávání s francouzským prezidentem prostřednictvím prince Sixta, belgického důstojníka, jenž byl bratrem císařovny Zity z rodu parmských Bourbonů. Akce byla vedena velmi neobratně a díky neschoposti hraběte Czernina se o ní německá špiónáž snadno dozvěděla. Hrozil nejen politický skandál, ale i vpád německých vojsk do rakouských zemí. Němci se však spokojili s tím, že císař Karel své styky dementoval, označil za provokaci a slibil poslat další posily pro západní frontu, kde bylo nyní těžiště celé války. Stal se tak doslova loutkou německého císaře Viléma, jemuž Češi přifklí adjektiv: „vražedný“.

V Alpách, pochod po skalní stezce, nedatováno

V uniformách barvy „štičí šedi“

Čeští vojáci v rakouských uniformách byli stejně stateční jako jejich druhové, kteří se ze zajateckých táborů hlásili do vznikajícího československého zahraničního vojska.

12. Nejstarší písemně doložený předek rodu Štěpánů ze Sadské je uveden v Božkově jen jedním jménem Štěpánek roku 1601 (viz pozn. 33, s. 35b). V nejstarších dobách stačilo k jednoznačnému označení a rozlišení osoby jedno jméno. Zdrobnělitami bývají označováni lidé menší nebo mladší než jejich jmenovci. Štěpánek může být totožný s výše uvedeným Janem Štěpánem, který zemřel roku 1621.

Vedle peněžních a naturálních povinností Štěpánka vůči vrchnosti o sv. Jiří a sv. Havlu se uvádí v Božkově především jeho výměra: *Štěpánek na Panowie diedin na worrych pol 18 strychů, porostlyn k tomuž gruntu pol 3 strychy*.

13. *Závěr*. Rod Štěpánů ze Sadské má jako selský rod, který procházel vzestupy i pády, své kořeny na Nymbursku, Koufimsku, Českobrodsku, Černokostelecku a v dnešním okrese Praha-východ. Toto zjištění si vyžádalo mnoho práce v archívech.

Článek věnuji památce svého tatínka Bohuslava Štěpána a babičky Josefy Vlasákové. Životnímu jubileu manželky doc. Ireny Štěpánové, roz. Podlahové z Příbrami,³⁴ která působí v Ústavu etnologie Filozofické fakulty Karlovy univerzity a jejíž předci jsou rodově spojeni s básníkem Josefem Palivcem a genealogem Viktorem Palivcem,³⁵ a synům Pavlovi (1977), jenž se zabývá onomastikou v Ústavu pro jazyk český AV ČR, a Jiřímu (* 1980), který se věnuje astrofyzice v Astronomickém ústavu AV ČR.*

Poznámky:

- ¹ J. Štěpán, F. X. Němeček, první Mozartův životopisec, a jeho rod, in: Genealogické a heraldické listy 28, 2008, č. 1, s. 2-7.
- ² F. A. Paroubek, Dějiny města Sadsky II, Staré sadské rody předků, 1886 (rukopis knihovny Národního muzea v Praze), s. 857.
- ³ M. Kovarik, La France Militaire dans le Soulèvement Slovaque de 1944, Paris L'Harmattan, 279 pages.
- ⁴ S. Dolinová, Proč zaostává jednotné zemědělské družstvo v Sadské, Rudé právo 26. 9. 1955, s. 2.
- ⁵ O dalším stadiu viz Who is... (v České republice), Hübners Who is Who, 6. vyd., Praha 2007, heslo Štěpán Josef (* 6. 2. 1945) a J. Černý- J. Holes, Kdo je kdo v dějinách české lingvistiky, Praha 2008, s. 629-631.
- ⁶ A. Novák - J. V. Novák, Přehledné dějiny literatury české, Olomouc 1913, s. 516.
- ⁷ J. Petráň, Příběh Ouběnic, Praha 2001, s. 194.
- ⁸ O něm Brockhaus' Konversations-Lexikon, 12. díl, Leipzig 1908, s. 377.
- ⁹ F. Jeřábek, U dvora černohorského krále, Brno 1932, s. 24; H. v. Schrötter, Skizzen eines Feldarztes aus Montenegro, Berlin-Wien 1913, s. 61.
- ¹⁰ SOA Praha: matrika Píšťany č. 13, s. 12.
- ¹¹ SOA Praha: Velkostatek (dále jen Vs) Svojičice, i.č. 232, bošická gruntovní kniha, s. 263-5.
- ¹² SOA Praha: Vs Svojičice 1788, domovní kniha II (Bošice), s. 282-6.
- ¹³ SOA Praha: Vs Svojičice, i.č. 232, bošická gruntovní kniha, s. 20.

- ¹⁴ SOA Praha: matrika Přistoupim č. 3, s. 24.
- ¹⁵ SOA Praha: matrika Sadská č. 46, s. 84.
- ¹⁶ SOA Praha: matrika Přistoupim č. 4, s. 73.
- ¹⁷ V. Mates, Jména tajemství zbařená. Malá encyklopedie 250 nejčastějších příjmení, Praha 2002, s. 301.
- ¹⁸ SOA Praha: matrika Přistoupim č. 3, s. 26.
- ¹⁹ SOA Praha: matrika Vitice č. 12, s. 77.
- ²⁰ SOA Praha: matrika Píšťany č. 4, s. 102.
- ²¹ K. Řičař, Úvod do genealogie, Praha 1995; Občanská genealogie, Praha 2000.
- ²² SOA Praha: Vs Kostelec nad Černými lesy, kniha sirotčí, značka 1163 (rok 1759), s. 51.
- ²³ SOA Praha: matrika Kostelec nad Černými lesy č. 3, s. 134.
- ²⁴ J. Kočí, České národní obrození, Praha 1979, s. 39.
- ²⁵ SOA Praha, Vs Kostelec nad Černými lesy, i.č. 3158, 39 kniha purkrechtní rychty vyžlovské, s. 300.
- ²⁶ Archiv hl.m. Prahy: matrika Uhřetěves č. 1, s. 68.
- ²⁷ Berní rula 18, kraj koufimský, I. díl (1654), Praha 1952, s. 447.
- ²⁸ V. Procházka, Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století, Praha 1963.
- ²⁹ SOA Benešov: Vs Komorní Hrádek 58, purkrechtní registru rychty mnichovické založená před 1616, léta 1605-1613, s. 350.
- ³⁰ Archiv hl.m. Prahy: matrika Mnichovice č. 1a, fol. 32.
- ³¹ SOA Benešov: Vs Komorní Hrádek č. 31, purkrechtní kniha založená 1616, léta 1546-1698, s. 80.
- ³² K. Krofta, Dějiny selského stavu, Praha 1949, s. 572.
- ³³ SOA Benešov: Vs Komorní Hrádek č. 1, urbář panství Komorního Hrádku 1601 (trezor).
- ³⁴ V. Tratina a kol., Velký slovník osobností vědy a kultury příbramského regionu, knihovna Jana Drdy Příbram 2001, s. 248.
- ³⁵ V. Palivec, Rodina a rodokmen, Praha 1939; Minimum pro rodopisce a heraldiky, Česká genealogická a heraldická společnost v Praze, 1970.

baže Václav Štěpán neuměl ještě psát, byl jinak ve svém působení šafáře na mnoha dvorech (nejdéle byl v Radimí ve 30. a 40. letech) velmi úspěšný. Po třech generacích šafařování svého rodu (později jsem zjistil, že šafářem byl i jeho otec a děd) si na lichtenštejnských dvorech našel peníze a s manželkou roku 1826 koupil dominikální hospodu v Bošicích (viz výše pozn. 11).

V. Štěpán měl tři bratry. Nejstarší byl Jan (1784 – 1844), který byl sedlákem v Chotuticích a měl jednoho syna a šest dcer, z nich pouze u Anny (* 1812) bylo v matrice uvedeno, že se provdala za Jana Kratochvíla a že měli v Praze vnučku Aloisii Pemlovou (1879 – 1952). Dalšími bratry byl Josef, šafář v Dobřichově, a Martin, šafář v Květnici a Libčicích. Ten měl pět dcer: Marie byla provdána za Jana Sixtu v Chotuticích, Kateřina (* 1833) za Josefa Šramotu v Českém Brodě, Anna (* 1836) za Josefa Horu v Kostelci nad Černými lesy, Barbora (* 1843) za Václava Semráda v Libčicích a Terezie (* 1859).

Otec Václava Štěpána se mi také dlouho nepodařilo zjistit. Předpokládal jsem, že byl sedlák, a proto jsem prohledal všechny vesnice velkostatků Radim, Kostelec nad Černými lesy a Kounice v Josefském katastru z let 1785-9 v Národním archivu Praha. Vše bylo marné. Až jednou při četbě kupní smlouvy hostince v Bošicích jsem si všiml, že Václav Štěpán nebyl jen šafářem v Radimí, ale r. 1826 i šafářem v Přistoupimí. Půjčil jsem si odtamtud matriku a tam u jeho syna Františka Xavera Štěpána, který zemřel ve věku jednoho roku, bylo uvedeno, že otcem Václava Štěpána byl Jan Štěpán, šafář ze Synče.¹⁸ Studoval jsem purkrechtní, gruntovní a pozemkové knihy ze Synče, až v matrice jsem našel, že Jan Štěpán tam jako šafář zemřel roku 1813 ve věku 62 let¹⁹, ale že se tam nenarodil.

6. O Janu Štěpánovi (1751 – 1813) toho moc nevíme. Systematickým a dlouhodobým prohledáváním matrik jsem zjistil, že se narodil 2. 4. 1751 v Bylanech jako syn Alžběty a Martina Štěpána.²⁰ Měl šest sourozenců: Jan (* 1735), Anna (1738 – 40), Barbora (1740 – 42), Eleonora (* 1743), Václav (1750 – 52) a Matěj (* 1755).

Při hledání Janova otce Martina jsem vycházel hlavně z pramenů, které uvádí genealogická literatura.²¹ Zkoumal jsem soupisy poddaných, čeledí, počty zádaší, knihy nájmů a knihy sirotčí na černokosteleckém panství. A v jedné knize sirotčí jsem objevil Martina Štěpána v Konojedech.²²

7. Martin Štěpán se narodil Anně a Janu Štěpánovi v Konojedech dne 7. 11. 1707.²³ Otec mu zemřel ve třech letech a on jako sirotek a podruh neměl jednoduchý život. *Věchmost požadovala, aby mladí lidé, zvláště sirotci, si povinně odsloužili určitá léta v jejich službách. Tyto „dvorské a sirotčí služby“ byly tíživým břemenem pro venkovský lid.*²⁴ Později jako šafář, stále vedený v sirotčích knihách dvou desetiletí jako původem z Konojed, se stále stěhoval, působil v Přistoupimí, v Bylanech, v Tucharazi a v Synči. V těchto místech se jeho ženě Alžbětě narodilo sedm dětí (srov. výše v části 6 sourozenci Janovi).

V knize purkrechtní jsem našel, že jeho otec Jan koupil v Konojedech roku 1692 grunt.²⁵ Časově náročným studiem matrik Černokostelecka a sousedního dnešního okresu Praha-východ jsem zjistil, že se narodil ve Strančicích.

8. Jan Štěpán se narodil 6. 5. 1663 ve Strančicích jako druhé dítě Dorotě a Václavu Štěpánovi.²⁶ Měl pět sourozenců: Ludmila (* 1659), Pavel (* 1666), Jakub (* 1668), Tomáš (* 1670) a Jiří (* 1672). Jak bylo tehdy běžné, nemohl jako nejstarší syn dědit grunt po otci, a proto si zakoupil grunt v Konojedech. Tam bylo po třicetileté válce ještě hodně zpustlých usedlostí a chalup. Jan Štěpán tedy na rozdíl od tří generací nemajetných šafářů, kteří přišli po něm a o nichž jsme se už zmínili, vlastnil nemovitý majetek. Už r. 1707 prodává svůj grunt, tentýž grunt je prodán znovu roku 1710 a z kupní smlouvy z tohoto roku je u jména Jan Štěpán křížek, je tedy mrtev. V matrice se úmrtí nepodařilo zjistit.

Pátrání po otci Jana Štěpána bylo obtížné. Jistý Václav Štěpán(vský) byl jako sedlák uveden ve Strančicích v Berní ruli²⁷, ale zjišťování místa a roku narození Václava Štěpána, o němž jsem věděl z křestního listu jeho syna a který žil kratší část svého života ještě v době třicetileté války, trvalo dlouhou dobu. Bez výsledku jsem prohlížel urbář lojovického panství z r. 1628, kam Strančice patřily. Hledal jsem mezi svobodníky na Kouřimsku, v rozsáhlých soupisech poddaných v zemských deskách, v pozemkových knihách.²⁸ Jakýsi Šimon Štěpánův byl v Berní ruli uváděn v Mnichovicích, které leží 7 km jihovýchodně od Řičan, proto jsem si v SOA Benešov půjčil urbář Mnichovic z počátku 17. století a purkrechtní registra rychty mnichovické č. 2 založené před rokem 1616.²⁹ Tam jsem našel Václava Štěpána. Ukázalo se, že Václav Štěpán ze Strančic pochází z majetného selského rodu z Božkova. To potvrdilo i hledání v matrice Mnichovic.

9. Václav Štěpán se narodil Magdaléně a Václavu Štěpánovi 5. 9. 1638 v Božkově³⁰ jako třetí syn. Je doložen v Berní ruli (viz pozn. 27) jako sedlák pod jménem Václav Štěpán(vský) ve Strančicích, tj. 2 km severozápadně od Mnichovic. Může to však být i jeho otec Václav z Božkova, protože mu r. 1654, kdy Berní rula vznikla, bylo teprve 16 let. Grunt je uveden o rozloze 35 strychů, tj. 9,975 hektarů. V matrikách z padesátých až sedmdesátých let je uváděno u narození jeho dětí příjmení rozkolísané: Václav Štěpán, Václav Štěpánův a Václav Štěpánový. Měl sourozence: Jan (* 1629), Tomáš (* 1634) a Magdalena (* 1651). Datum jeho úmrtí se nepodařilo zjistit. Žena Václava Štěpána Dorota zemřela r. 1673 v Božkově.

10. Jeho otec Václav Štěpán se ujal gruntu č. 3 v Božkově roku 1627.³¹ Vesnice Božkov je dnes částí obce Mnichovice. Datum narození a úmrtí se nepodařilo zjistit, protože mnichovická matrika začíná až r. 1629. Patří k nejstarším českým matrikám, podmínky pro jejich vznik byly špatné, protože tehdy u nás bylo v pražské arcidiecézi obsazeno málo far.³² Měl bratra Jana a sestry Annu, Magdalenu, Alžbětu a Dorotu. Žil velkou část života v době třicetileté války, která se právě Mnichovicím a Božkovu vyhnula: *v prostoru mezi Řičany a Mnichovicemi na straně jedné a Jilovím na straně druhé hustota vypálených vsí silně klesá...* (viz pozn. 27, s. 16).

O nejstarších předcích rodu Štěpánů ze Sadské jsem se dozvěděl v SOA Benešov z urbáře z roku 1601.³³

11. Jan Štěpán byl majitelem gruntu č. 3 v Božkově a zemřel r. 1621 (viz pozn. 29, s. 350).

Václav Štěpán (1846 – 1902) se synem Antonínem a dcerou Vilemínou.

Manželka Josefa rozená Netolická (1841 – 1902) pocházela z koufimské měšťanské rodiny mistra punčochářského Františka Netolického (* 1805) a měla sedm sester a jednoho bratra. Sestra Marie (* 1829) se provdala za Leopolda Kubíčka, mistra mlynářského a měšťana v Koufimi. Františka (* 1831) si vzala za manžela Alberta Konráda z Mnichovic, který tam byl krupařem a byl z mlynářského rodu. Z toho pocházel spisovatel Josef Deográt Konrád (1859 – 1921). Byl známý jako konvenční novelista,⁶ jenž byl inspirován mlynářským prostředím a Balkánem, kde vojákoval, srov. jeho knihy Sázkavské vlny, Babička Zahradníčková, Albatros, Bílé vojsko, Bílý admirál

a jiné dalmatské povídky atd. J. D. Konráda uvádí v knize o svém rodišti historik J. Petráň.⁷ Konrádova dcera Milena se ještě před první světovou válkou seznámila s čerňoborským princem Petrem (* 1889) z knížecího rodu Njegošů,⁸ který měl úzké vazby na české země.⁹

Další sestra Anna Netolická (* 1836) si vzala za muže Josefa Lorence, mistra pekařského v Pečkách, a Alžběta (* 1845) Františka Štejskala, sedláka v Chotouni. Jejich dcera Anna (* 1879) se provdala za Františka Klíperu (* 1859), majitele strojny v Sadské, který už r. 1889 se jako sportovec-člen Sokola zúčastnil mezinárodních závodů v Paříži. – Sestry Josefy Štěpánové se tak dostávaly do mlynářských, pekařských a selských rodin, což vedlo Václava Štěpána k podnikání také v těchto oblastech.

Na základě křestního listu Václava Štěpána, který jsem už v padesátých letech získal od svého strýce (srov. výše), jsem zjistil, že byl synem Jana Štěpána, hostinského v Bošicích, a vnukem Václava Štěpána, šafáře v Radimi. Pátrání po místě a roku narození obou bylo velmi obtížné. To, že se Jan Štěpán narodil roku 1811, jsem zjistil až ve Státním oblastním archivu v Praze z jeho oddávacího listu z r. 1832, kdy mu bylo 21 let.¹⁰ Místo jeho narození se nepodařilo zjistit vůbec, protože jeho otec byl jako šafář stále překládan po jednotlivých lichtenštejnských dvorech a usedlost v Bošicích koupil až v roce 1826.¹¹ To jsem však zpočátku nevěděl a hledal jsem kořeny rodu Štěpánů v Radimi, v jejich matrikách, pozemkových knihách, repertářích velkostatků.

4. **Jan Štěpán** (1811 – 1871) byl synem Anny rozené Vedralové a Václava Štěpána, šafáře. Otec mu postoupil r. 1831 hospodu v Bošicích č. 1¹² a tam se o rok později Jan Štěpán oženil.

Bratrem Jana Štěpána byl Václav, o němž víme jen, že mu otec r. 1833 koupil selský statek v Bošicích,¹³ dále dvojčata Josef a Anna, která se narodila 13. 4. 1824 v Přistoupimí¹⁴ a jež obě žila v Sadské. Anna tam měla řadu dětí a hostinským Josefem Srmadem. Čtvrtým sourozencem Jana Štěpána byl František Xaver (* 1826), který zemřel ještě jako dítě, a pátým Marie, která se provdala za Václava Kovaříka, šafáře v Liblicích, jejich syn F. X. Kovařík (* 1871), bratranec mého pradědečka Václava (* 1846), jezdil ještě na začátku 20. století do Sadské.

Ještě obtížněji a časově náročně bylo pátrání po místě a datu narození otce Jana Štěpána Václava. Pomohla mi zde až náhoda. Při zjišťování předků mé maminky ze Sadské jsem v matrikách našel, že tam roku 1860 zemřel ve věku 73 let Václav Štěpán, šafář na lichtenštejnském dvoru Tejněckém.¹⁵ Bydlel v Sadské u své dcery Anny Srmadové. Tito Srmadovi mohli také v roce 1872 nasměrovat svého synovce a mého pradědečka Václava (* 1846) do Sadské. To, že se Václav Štěpán narodil roku 1787, bylo potvrzeno matrikou o jeho svatbě v Tuchorazi. Tam se roku 1811 oženil jako svobodný poklasný s Annou Vedralovou, dcerou tamního šafáře, ve věku 24 let.¹⁶ Místo narození se mi nepodařilo zjistit.

5. **Václav Štěpán** (1787 – 1860) byl synem Magdaleny Skállové a Jana Štěpána (srov. níže zápis matriky v pozn. 18). Rok před jeho narozením byl přijat důležitý zákon o příjmeních.¹⁷ Do té doby příjmení Štěpán často v matrikách a pozemkových knihách kolísalo s příjmením Štěpánek, po zákonu se začíná příjmení ustalovat. Tře-

století ve Francii³ a má své kořeny v Sadské. Zjistil jsem, že jeho babička byla Anna Fuglová (*1867) ze Sadské, provdaná Kovaříková, a že jeho prapradědeček Josef Fukel (*1793), jenž byl tkadlec, byl bratrem Jana Fukela (* 1795), také tkalce, který byl pradědečkem mé babičky Josefy Vlasákové, protože její maminka Josefa Doubravová, roz. Styborová (1865 – 1948) byla dcerou Marie Styborové, roz. Fuglové (1826 – 1888), srov. její fotografie.

Můj otec **Bohuslav Štěpán** se narodil 31. 12. 1908 jako syn Terezie roz. Janákové (1873 – 1951), jejíž rod Černých (po přeslici) je v Sadské doložen už od r. 1550, a Antonína Štěpána, majitele pekařství a selské usedlosti na náměstí v Sadské. Tatínek celý život pracoval manuálně v zemědělství až do své smrti 16. 2. 1991. Vyučil se pekařem a absolvoval hospodářskou (zemědělskou) školu v Českém Brodě. Během války pomáhal pekařskými výrobky chudým lidem. V padesátých letech byl v tisku označen za kuláka.⁴ Jen díky jeho mírné povaze a díky přímluvě ředitele základní školy Josefa Martínů (1900 – 1971), který pocházel ze selského rodu v Soběslavi, jsem byl r. 1959 přijat ke studiu na jedenáctiletce (SVVŠ) v Nymburce.⁵ Mám tři mladší bratry: Antonína, Bohuslava a Svatopluka. Jen Antonín v Sadské pokračuje v selské rodové tradici tím, že absolvoval střední zemědělskou školu v Poděbradech a že jeho syn Petr vystudoval Vysokou školu zemědělskou v Českých Budějovicích a dnes hospodář v Sadské.

Starší otcův bratr Ing. Josef Štěpán (1900 – 1980) po ukončení realky v Jičíně a Vysoké školy lesnické v Brně působil na Podkarpatské Rusi, v Dlouhé Vsi u Sušice, v Cvikově, Leontýně, Karlštejně a Nových Hradech v jižních Čechách. Byl ředitelem velkých lesních podniků, v důchodu funkcionářem svazu včelařů. Jako státní zaměstnanec musel za války prokazovat své předky až do konce 18. století. Tento listinný materiál vzbudil můj zájem o genealogii už v padesátých letech a stal se v mém důchodovém věku východiskem pro bádání o rodu Štěpánů v archívech. – Druhý otcův bratr Antonín Štěpán (1905 – 1984) si vzal v Kunraticích (dnes Praha 4) za manželku Libuši Ratajovou (1918 – 2008), dceru Václava Rataje (1883 – 1949), který tam byl před válkou učitelem, ředícím a významnou veřejnou osobností. A. Štěpán byl sportovec, který po absolvování realky v Nymburce a Karlovy univerzity vyučoval na středních školách v Levicích, Dolním Kubíně, Nové Pace a v Kunraticích, dále na Vysoké škole dopravní v Žilině.

2. Dědeček **Antonín Štěpán** se narodil 18. 12. 1872 v Sadské jako syn Josefy rozené Netolické a pekaře Václava Štěpána. R. 1887 byl na handlu v Chrástavě na Liberecku, v letech 1894-7 sloužil jako voják v severní Itálii a v Bosně a Hercegovině, jinak celý život prožil v Sadské, kde zastával nejrůznější veřejné funkce. Srov. jeho fotografii z devadesátých let 19. století. Zemřel 12. 8. 1947.

Antonín Štěpán (1872 – 1947)

Jeho sestra Vilemína (* 11. 8. 1874) se provdala za Josefa Hůlu (1863 – 1937), který učil na měšťanských školách v Českém Brodě a v Kostelci nad Černými lesy. Zemřela ve 32 letech, J. Hůla se znovu oženil a z tohoto manželství jsou jeho vnuci Jiří (* 1944) a Zdeněk (* 1948), dnes známí výtvarníci z Kostelce nad Černými lesy.

3. Pradědeček **Václav Štěpán** se narodil 19. 11. 1846 v Bošicích na panství svojíckém Marii Nekolové (1814 – 1881) z Přeboz a sedlákoví a hostinskému Janu Štěpánovi jako páté dítě. Bylo celkem osm dětí. Sestra Anna (* 1833) se provdala za Jana Myškovského z Libořtic, Marie (* 1841) za sedláka Jana Urbana do Nesměně u Zásmuk (Urbanovi ještě počátkem 20. století navštěvovali Antonína Štěpána v Sadské), bratr František (* 1853) zdědil usedlost v Bošicích.

Roku 1872 se Václav Štěpán oženil v Kouřimí s Josefou Netolickou a odstěhovali se do Sadské, kde r. 1878 zakoupili na náměstí velký grunt po rodu Němečků-Varhaníků a kde provozovali pekařství a hospodářství. V. Štěpán úspěšně podnikal, přikupoval pole, už r. 1883 se stal členem Sokola, inspiroval svého syna i vnuky k činnosti v této organizaci, byl i rudním a členem výboru, který zřídil mateřskou školku. Na fotografii z r. 1875 je se synem Antonínem a dcerou Vilemínou. Zemřel r. 1902.

jízdu saněmi, ale sem a tam vidíme jet kolem krásné saně s dvěma jezdci vpředu". Také Česko sám jel několikrát v Praze se synem nějakého místního sládky, který má vlastního koně. Česko se tázal švagra: „Jak je to u Vás s karnevalem? Hodně chodíš na plesy? Sám jsem se slušně bavil, s výjimkou dvou veřejných plesů, mezi nimiž je Polschützball ještě zvláště významný“. Doposud prý každý týden od čtyř do osmi navštěvoval všechny taneční hodiny svého tanečního mistra, kde je mezi dvěma až třemi sty žáků, a prý se opravdu velmi bavil.

Dále tu Česko psal o tom, že snad na konci dubna přijede do Čech papež na léčení do Karlových Varů. Kromě toho se v květnu účastní okázalých svátků sv. Jana. Jestli je to pravda, tak do Prahy přijede velké množství lidí. Žádné další novinky již Česko nevěděl, ačkoliv se v tak velkém městě jako je Praha, každý den přihodí mnoho událostí. Ty by ale jeho sestru, která bydlí tak daleko odsud, asi nezajímaly.

Valentin Česko se po svém návratu z tovaryšské cesty věnoval obchodu. Roku 1831 převzal otcův obchod v Lublani. Poté se stal spolunajatelem několika švagrových papíren. Se švagrem F. Terpincem založil i další společný podnik, který pod názvem Terpinc+Zeschko (pozdější Pletenina), továrna na látky a příkrývky, zdárně prosperoval. Roku 1835 se oženil s Annou Herrmannovou z Vídně, se kterou měl třináct dětí. Jeho synové nebyli v podnikání tak úspěšní jako on a továrna přešla do cizích rukou. Česko zemřel roku 1885. Byl jedním z lublaňských měšťanů, který měl velkolepý pohřeb. Jeho sestra Josefína Terpinc zemřela téhož roku.

Článek Dr. Nataši Budné Kodrč (konkrétně dopisy Valentína Česka sestře a švagrovi ze s. 376-381) volně přeložil, upravil a zkrátil Jan Král.

ROD ŠTĚPÁNŮ ZE SADSKE A JEHO KOŘENY VE STŘEDOČESKÉM KRAJI

Josef Štěpán

Velmi dobře se genealogicky zkoumají rody usedlé na jednom místě. Chci ukázat na svém rodu, který stále pracoval v zemědělství a jenž se často stěhoval, s jakými obtížemi jsem se musel potýkat. Začnu svými rodiči a budu postupovat proti proudu času jednotlivými pokoleními po mužské linii až k nejstaršímu doloženému předku Štěpánovi z počátku 17. století, abych formuloval problémy, které při mém genealogickém zkoumání vznikly už na začátku 19. století a jejichž řešení by mohlo oslovit zvláště začínající genealogy.

Oba má rodiče se narodili do seelských rodin v Sadské u Nymburka v úrodném Polabí.

*Marie Styborová, roz. Fuglová
(1826 – 1888)*

Hluboké kořeny právě v Sadské má matka **Libuše Štěpánová, roz. Vlasáková** (*1. 4. 1923), a to po přeslici. Její maminka **Josefa Vlasáková, roz. Doubravová** (12. 11. 1894 – 19. 1. 1969) byla totiž spřízněna s měšťanským rodem Němečků, který přišel do Sadské už v roce 1597. Z něho pocházel rod Němečků-Varhaníků a první Mozartův životopisec, profesor Univerzity Karlovy **F. X. Němeček** (1766 – 1850).¹ Jeho prapradědeček **Václav** byl dvakrát primasem v Sadské, zemřel r. 1693 a měl bratra **Tomáše** (*1660), zvaného **Pecnáč**, který založil linii Němečků, jež byli ševci. V této linii se 2. 3. 1797 narodila **Barbora Němečková**,² která se provdala za sklenáře **Jiřího Doubravu** z Tatců (1793 – 1838) a žila v Sadské jako prababička mé babičky **Josefy Vlasákové, roz. Doubravové**.

Článek o F. X. Němečkovi způsobil, že mi napsal **JUDr. Miroslav Kovařík** (*1926), absolvent Karlovy univerzity, který žije už od padesátých let minulého

vlastní pohodlný pokoj, jehož hlavní ozdobou jsou portréty rodičů majitele. Jeho současný život je prý dobrý. Stará nemocná žena mu vaří a spravuje oblečení. Ševce bydlícího v domě, si najal na opravu bot. Měsíčně mu platí 2,30 zlatého, jeho žena, která je výborná a ne drahá pračička, mu pere prádlo. Tak je prý se vším spokojen. Sestře dále píše, že jestli jí podrobně zajímají všechny tyto maličkosti, tak jí podrobně popíše svoji každodenní činnost.

Obyčejně vstává v sedm až v půl osmé a poté si vypije dva šálky kávy. V osm jde do obchodu. Káva je tu velice levná, v kavárně stojí šálek 8 krejcarů. Pan Mascher je ještě svobodný, proto bydlí a stravuje se u rodičů, kde také sám obědvá. Obchod se zavírá v šest hodin večer. Tou dobou se podává chudá večeře, při které není mladý pán, neboť večer pravidelně navštěvuje svoji snoubenku. Pivo mu tu prý velice chutná, k obědu a k večeři ho vypije po třetině litru. Po večeři si musí obvykle ještě chvíli zahrát karty a kolem osmé hodiny odchází domů. Potom ještě obvykle chvíli hraje na kytaru. Pak si jde lehnout a buď hned usne, nebo si ještě dvě nebo tři hodiny čte. Může si vybírat z knihovny pana Maschera, kde jsou především kvalitní knihy jako např. Walter Scott, W. Shakespeare, Schiller, Karolina Pichler. Česko tady popsal svoji každodenní činnost, která je prakticky stále stejná.

Kromě toho ještě navštěvuje třikrát týdně hodiny tance, učitelé platí měsíčně 4 zlaté, často navštěvuje divadlo, které je výborné, ale vstupné je tam velice drahé. Budova divadla se mu zdá pro Prahu malá, trochu staromódní, avšak vynikající jsou hry, kostýmy a výprava. Momentálně jsou zde hrány proslulé německé opery. Hraje zde mnoho schopných dramatických umělců původem z Německa. Pražské divadlo je pro ně podle Valentina Česka vynikajícím odrazovým můstkem pro další působení v Národním divadle ve Vídni. Hudba se v Praze vysoce cení, krásné je poslouchat chrámovou hudbu, v kavárnách je možné poslouchat hudební kvarteta, která by těžko překonali dokonce v lublaňské filharmonii. Paganini tu byl delší dobu nemocen, avšak je již zdrav a bude mít zítra v divadle svůj první koncert. Celá hudební Praha prý na něho čeká s napětím. Všechna místa jsou vyprodána, i když cena je velmi vysoká: dva zlaté k stání, čtyři zlaté k sezení a dvacet zlatek za lóži.

Mladý pan Mascher vede obchod již několik let, a to se značnou pílí a aktivitou. Vypadá nezděravě, je velice vážný, pilný a hrdý. Česko se obával, kolik síly ho bude stát, aby na něho byl příjemný. V některých případech se Maschner chová poniženě, v některých zase povýšeně. Má rád hudbu a knihy, poslední dobou to však zanedbává, protože veškerý volný čas tráví u své nevěsty. Po dlouhém váhání se rozhodl pro počestnou dceru setníka, kterou mu již předstávil. Svatba má být pravděpodobně o masopustu nebo na jaře.

Staří Mascherovi jsou příjemní a velmi prostí lidé. Trochu jsou neotesaní, on je vzdor tomu, že ho již třikrát ranila mrtvice, velice řečný a Českově mnoho vyprávěl o svém mládí, které prožíval společně s jeho otcem. Dcerce je šestnáct let, je velice nezuřivá a po poslední nemoci trochu nahlučhlá, Česko jí velice špatně rozuměl. Netouží po nějakém lepším postavení, nemá nic hezkého na sebe. Zdá se, že jsou oba, starý i mladý Mascher zámožní, bydlení mladého je velice luxusní, u rodičů je to velice prostě zařízeno.

Na jaře dají Mascherovi Valentinu Českově několik týdnů volna, aby si mohl pohodlně prohlédnout Prahu. Prohlédne si všechny pamětihodnosti. To, co viděl v Praze doposud se mu velice líbilo, ale přece jen Vídeň ho zaujala víc. Na dobu, kterou tam strávil, prý nikdy nezapomene.

Česko by rád odjel z Prahy po Velikonocích. Na 16. května se chystá velký svátek - Převoz ostatků sv. Jana Nepomuckého, který se koná po padesáti letech. Svátek se prý bude slavit s velkou pompou deset dní. Má se ho účastnit též rakouský císař s císařovnou a bavorský král. Tyto oslavy by chtěl Česko také ještě vidět.

Další dopis č. 24, z Prahy z 23. ledna 1829, je opět adresován Josefině. Ptal se jí, jestli také o masopustu chodila často tancovat? „On se momentálně učí více tančit, jelikož poslední dva měsíce navštěvoval taneční kurzy. Naučil se německý tanec, kvapík, rejdivák, rejdivačku, dva české národní tance, ekozu, polonézu, kuželový tanec a valčík. Na domácím plese u pana Maschera i na nějakém veřejném plese skutečně hodně tančil. Ptal se sestry, které plesy doma nejvíce navštěvuje. Také vy byste měli mít nějaký menší ples, když nyní máte velké prostory“. Tím myslel místnosti ve zrekonstruovaném hradu ve Fužine u Lublaně. Je mu líto, že se plesu v Lublani nebude moci zúčastnit. Postmimo jídlo si prý již zcela odvykl, protože u pana Maschera celý rok každý den jedl maso. Ostatně člověk se může čas od času trochu posít. V Praze je skoro každý druhý den požární poplach. Většinou hoří v továrnách, kde, jak se říká, rozbíjejí stroje většinou někteří z těch tisíců lidí, kterým berou chleba /.../.

Andreas Trost: Pohled na Lublaň (1679)

V pětadvacátém dopise odeslaném z Prahy 9. února 1829 psal švagrovi Fidelovi. „Už několik týdnů máme tuhou zimu, mrzne, je mezi 15–18 stupni pod nulou. Před několika týdny napadlo také mnoho sněhu. Současné panstvo ještě úředně neobnovilo

tedy odvezl bryčkou ke své sestře Elizabetě Herlička (Hrdlička?). Ta měla tři dospělé dcery a tři syny. Právě slavili posvícení. Všichni se velice radovali z jeho příchodu a mohutně jej hostili. Celou noc zůstal vzhůru a účastnil se této veselice, kdy se nepřetržitě zpívalo a tančilo. Cítil se dobře a rád se podíval na české posvícení, které je podle něj dost odlišné od posvícení v Lublani.

V úterý odešel pěšky spolu s panem Herličkou do tří hodiny vzdáleného dolu v Lukavici (snad Lukavice, okr. Chrudim). Důl je prý nejméně v Čechách a je ve vlastnictví hraběte Auersperga. Viděl, jakým způsobem se dobývá síra, kamenec, měď, skalice (vitriol) a všechny možné jiné kyseliny. Oblékl si černý mundúr a byl spuštěn do hloubky 4500 sáhů (kolem 450 m) pod zem. Tam procházel různými chodbami, kterými by bylo možno chodit i několik hodin. Při tom si svítil důlní lampou. Viděl dělníky, kteří rozbíjeli střelným prachem radu, ale bylo mu příliš horko, než aby se chtěl ještě déle zdržovat dole. Navštívil také místního skláře, který ale zrovna tehdy nic nevyřáběl. O dole by toho bylo možno ještě napsat mnohem více, ale prý již nemá více prostoru. Až přijde čas, uvidí to jeho sestra všechno v jeho deníku.

Odtud šel dvě hodiny pěšky do Chrudimi, kde přenocoval. Město je dost velké a kromě pěkného kostela na něm není nic zvláštního. Do Čáslavi pak šel čtyři míle a chtěl vidět Hradec Králové a Jaroměř a jít poté ve středu do Parubice, bezkého malého města. A odtud šel pěšky do Kutné Hory, mohutně opevněného sídla hrabat Kinských, které zničil Jan Žižka. Když prolezl všechny zříceniny a prohlédl si všechny český venkov, který mohl vidět prostým zrakem, pokračoval v cestě. Chůze byla ve stálém a teplém počasí příjemná. Cesta vedla většinou podél Labe, po kterém pluly lodě a vory. V šest večer dorazil do Hradce Králové, který je obklopen množstvím příkopů a hradeb a třemi rameny Labe. Pohled na takové mohutné opevnění ho uchvátil. Za války je možné dostat se z města do zázemí tunelem pod vodním příkopem. Polovinu obyvatelstva Hradce Králové tvoří vojáci. Tamní katedrála je prostulá neobyčejnými malbami.

Ve čtvrtek šel nejprve do Jaroměře, která je vzdálena od Hradce Králové dvě míle. Navenek mohutné opevnění má tak silné zdi, že není vidět než hřebeny střešních vypínajících se nad hradbami. Město samo není veliké, protože jsou v něm jen státní budovy, které jsou všechny stejně stavěné, stejně vysoké a ve stejné barvě, což jim dává příjemný vzhled. Kromě několika trhů a pár místních zde vidí člověk jen vojáky. Vně opevnění jsou na všech stranách pevnosti položeny miny (náložky?).

Valentinu Českoovi se v Jaroměři přihodila následující příhoda: Když si prohlížel náspy (okopy) a okolí, vylezl také na hradby. Nějakou dobu byl nahoře, protože mu strážný nic nefikal. Nakonec pak přišel důstojník a ostrým hlasem se ho ptal, co tam dělá a hnal ho dolů, že prý ho dá zavřít, pokud hned neodejde. S výmluvou, že ho stráž neupozornila, se vrátil zpátky do pevnosti. Když se po obědě vydal na procházku do města, přišel na trh, kde se cvičili vojáci. Se svým prostým oblečením a balíkem v ruce vypadal jako očividný famesník. Když procházel kolem setníka, důstojník řekl svému pobočníkovi: „Podívejte, má ohmaté vousy, zjistíme, jestli má pas“. Zeptal se tedy Česka na pas. Poté co mu kupecký tovaryš cestovní doklad ukázal, oficír mu řekl,

že pas je prý neplatný. Tvrdil, že mu rok nesmějí vydat nový, že byl prý ve vězení a že ho zavrou znovu. Valentín Česko jim řekl, ať si to důkladně prověří. Nakonec se dohodli na tom, že pas byl skutečně vydán v uvedeném roce. Posé mu sdělili, ať odejde z pevnosti, nebo ho dají zavřít. Kromě toho mu oficír vyčítal, že před ním nesmekl. Ta poslední připomínka Valentína natolik rozdufala, že nemohl zůstat ticho. Česko setníkovi odpověděl, že z města odejde do týdne, až si vyřídí vše potřebné. Prý by před ním předtím smekl, ale důstojník že se k němu choval velice nevládně. Nemá tedy proto k němu žádné povinnosti a nenechá se zavřít jako nějaký prostáček. Ještě mu řekl, že nemá soudit lidi podle vzhledu. Česko dále setníkovi sdělil, že se nebojí žádných výhražek, je obchodníkem, a kdyby to bylo třeba, tak by ho někdo z vězení jistě vykoupil. Na to mu setník nic neodpověděl. Česko šel poté rychle odešel prý od něho a také i z pevnosti. V šest hodin večer se vrátil zpátky do Hradce Králové a celý unaven sedl za stůl a psal tyto řádky. Další den se chystal do Prahy, kam by chtěl dojít do tří dnů. Denně plánoval ujit čtyři až pět mil, stále chodil sám. Přitom byl prý spokojen a cítil se dobře.

V dalším dopise adresovaném švagrovi z Prahy z 2. listopadu 1829 psal o svých prvních dojmech z města. Česko zde píše, že do Prahy dorazil minulý týden, tj. 26. října. Na třídní cestě z Hradce Králové se mu nepříhodilo nic zvláštního. Již si si prý zvykl na pěší potování. Za peníze, co ušetřil za drahou bryčku, si může dovolit ubytování v nejlepších hostincích a nejlepší jídlo. Ale vzdor tomu prý na této cestě již prochozí čtyři páry bot a za šest dní ušel 26 mil (1 tehdejší míle = 7,586 km = 197 km). A prý je taková cesta mnohem zábavnější než vozem. Mohl si přitom prý v klidu prohlédnout okolí.

Když dorazil do Prahy, bylo již pozdě, tak se ubytoval v nějakém hostinci. Druhý den navštívil pana Maschera, který ho přijal nadevše očekávání příjemně. Porovnával to s podobně vládným přijetím u pana Lobmayera ve Vídni. Jeho obchod je dost stranou na Jezuitské ulici a obklopen množstvím dalších obchodů. Nechtěli ho ubytovat v pokoji pro služky, ale dostal vlastní pokoj v jeho druhém domě na Růžovém trhu. Je to prý největší a nejkrásnější trh v celé Praze, má tvar čtverce, z jednoho konce na druhý to trvá čtvrt hodiny, ale bohužel leží až na konci města. Tak to má tedy na trh půl hodiny jednu cestu. Na jaře to může být příjemná procházka, ale nyní, když mrzne, to není pro procházky nic příjemného. Obchod pana Maschera je jako den a noc v porovnání s obchodem pana Lobmayera. Tam bylo vše krásně srovnáno, viděl tam prý nejlepší látky, které se dělají v Čechách. Tady se mu to zdálo naopak neuspořádané, látky jsou obyčejné a nevkusné. Proto prý nenachází z práce v pražském obchodě to pravé uspokojení. Zatím viděl jen malou část Prahy, avšak již mu to stačilo. Všeobecně vzato, včetně předměstí Praha je větší než Vídeň, má velké trhy a krásné okolí. Doufá prý, že si prý najde také čas na úřední věci a napíše o nich.

V dalším dopise z Prahy z 30. listopadu 1828 zasláném Josefíně se vyjadřuje k jejímu doporučení, aby se přestěhoval. Píše zde, že se mu to nezdá být dobrý nápad. Na začátku o tom uvažoval, protože strávil hodně času přesuny z domu na trh a zpátky. Ale teď si na to již zvykl. Z rodiny pana Maschera v domě nikdo nebydlí. Má svůj

CESTY SLOVINSKÉHO KUPECKÉHO TOVARYŠE (ÚRYVKY Z DOPISŮ) V LETECH 1827–1829

Jan Král

V tomto pojednání bych chtěl české čtenáře seznámit se zajímavým článkem Nataši Budna Kodrič, současné ředitelky Městského archivu v Lublani. Článek má název *Potovanje trgovskega pomočnika Valentina Česka (odlomki pism)* (Cesty kupeckého tovaryše Valentina Česka (úryvky dopisů)). Uvedený Valentin Česko (Zeschko) (1807–1885) byl synem lublaňského sklárského mistra a obchodníka Franze Česka (1763–1843) a Terezie, rozené Ogrin (1771–1831). Jeho otec byl původem z Čech z okolí Poličky. V Čechách žil jeho bratr Filip a sestra Elizabetha. Sám Česko se také vyučil sklárským mistrem a obchodníkem. Byl vyslán na zkoušenou do Vídně a Prahy (v období od začátku roku 1827 do jara 1829). O své práci, životě, známých, a všem dalším co ho zajímalo, napsal celkem v pětadvaceti dopisech své sestře Josefině provdané Terpinec (1805–1885) a švagrovi Fidelu Terpincovi (1799–1875).

Hubert Maurer: Pohled na přístav v Lublani (1826)

V dopisech se dovidáme zajímavé podrobnosti např. o umění, divadle, hudbě, architektuře a malířství, ale i o vojenských manévrech, které viděl ve Vídni. Podařilo se mu též poslechnout si první koncert Niccolò Paganiniho ve Vídni. Popisuje hlavní

zajímavosti Vídně a jejího okolí, ale také Bratislava, Brno, Hradec Králové, Chrudim, Jaroměř a samozřejmě Prahu. Rovněž i další oblasti, které navštívil. Ve výtahu z tohoto článku se soustředím na jeho popis zážitků v českých zemích. Myslím si, že by to mohl být zajímavý materiál pro českého čtenáře. Jedná se o pohled cizince na dobu českého národního obrození ve dvacátých letech 19. století, o němž nebylo mnoho napsáno. Stanovisko Jiráskova F. L. Věka je ryze české. Jazyková stránka našeho národního obrození zde není zmíněna. Názory Valentina Česka na kulturnost našich obyvatel, zvláště jejich zájem o hudbu, jen potvrzují již dříve známé úvahy.

Prvý dopis z českých zemí je datován dne 30. září 1828, kdy popisoval sestře Josefině své dojmy z návštěvy Brna. Psal, že do města dorazil 27. září a je zcela zdrav. Ve městě prý není nic zajímavého. Sám prý od města, které má více než 36 000 obyvatel, čekal mnohem více. Lublaň se mu zdá mnohem čistší a pravidelněji stavěná. Tak jako si Česko zvykl na okázalost a vyumělkovanost Vídně, tak mu nyní vše připadá nezajímavé, avšak už brzy dorazí do krásné Prahy, kterou by mohl srovnávat s Vídni. Brno je postaveno na kopcovitém terénu, který prý působí na cizince nepříjemně. Rovněž lichtenštejnský a dieplichštejnský palác nepředstavují žádné zvláštní stavby. Brno má více velkých a pěkných kostelů, které jsou ale otevřeny jen několik hodin denně, což dokazuje, že se tu velice málo lidí modlí (podle V. Česka je tu náboženská víra velice vlažná). Františkovo muzeum, které stojí již od roku 1820, představuje historii a starou vědu, pak přírodní vědy fyziku a chemii, také obchod s různými výrobky a látkami. Rozsahem tohoto materiálu byl Valentin Česko příjemně překvapen. Vězení Špilberk stojí na kopci uprostřed města a je opevněno trojitými hradbami. Dovnitř je vstup zakázán, takže Česko, jak si postěžoval, nemohl nic vidět. Na druhé straně je pak město Brno zajímavé množstvím továren, z nichž mnohé již používají parního stroje. Několik si jich prohlédl, takže si nyní může dobře představit, jak parní stroj funguje, i když předtím ještě žádný neviděl. Dle Česka je to opravdu nešťastný vynález, když kvůli němu tisíce lidí přijdou „o chleba“.

Brno má čtyři brány a je obehnané hradbami. Od předměstí je odděleno valem. Za zábavu místní chodí na Franzensberg, kde stojí veliký obelisk. Nabízí krásný rozhled na překrásné okolí města. Odrad vedou silnice na všechny strany. Divadlo je stavbou i výběrem hostujících skupina podobné lublaňskému.

Nalel tu mladého Haberleina. Píše: „Dnes časné ráno jsem odjel do Olomouce. Doprovázel mě nějaký obchodník se sklem. Vytvrle mě zval, ať jedu také s nimi, ale nechťelo se mi“. Olomouc je přece podle jeho názoru bezvýznamné město. Kromě toho by musel cestovat čtyři míle tam a čtyři zpátky, což by mu zabralo mnoho času. Ráno ho sklárský mistr Mally (Malý?) pozval na výjet po okolí do Adamova a Skupna známém pro své dvě romantické vápencové jeskyně. Valentin Česko dále píše, že pozitíř opustí Brno a vydá se na svou první pěší cestu do města Poličky. Strašně rád by už tam prý byl a pozdravil své příbuzné, kteří zde žili v obci Sádek, nyní okr. Svitavy.

Ve svém dalším dopise z 23. října 1828 též adresovaném sestře Josefině, píše, že s velikými problémy odjel ze Sádka. Jeho strýc Filip Česko prý chtěl aby se v každém případě zdržel ještě týden. Chtěli mu dát něco na památku, ale nic nepřijal. Strýc ho

Pohled do vnitřních poměrů na panství Stráž, který s takovou přesností nabízí elaborát V. Fraňka, umožňuje především poznat bohatství majitele panství, zámožného rytíře, který shodou okolností se stal pánem celého panství, jak jež otec a děd získali a zvelebili. Současně však tento pramen umožňuje přesně stanovit, jakou částku se na tvorbě tohoto bohatství podíleli prostí lidé žijící jako poddani na fraňkovském panství Stráž právě roku 1576. Jejich počet a platební povinnosti elaborát ve své druhé části, která je ve skutečnosti podrobným urbářem, soupisem všech jejich povinností vůči majiteli, zachycuje jejich hotové peněžité platby i ohodnocené dávky a roboty (Stráž 46, mlynářů na Nežárce 7, Příběraz 16, Libožety 9, Mníšek 18, Pistina 13, Mláka 6, Plavsko 38, Vydří 21, Novosedly nad Nežárkou 34, Kolence 17 a Kletce 6, tedy celkem 231) v obou předcházejících tabulkách činí přesně 414,39,4. Na jednu poddanskou rodinu tedy Václav Fraňek, jejich pán, měl právně zaručený roční příjem 108 gr. č. V průměru tedy při přijaté optimální ceně renty měla jedna poddanská rodina pro majitele panství Stráž cenu 72 kop gr. č.

Obě částky, roční povinnosti 108 gr. a cena rodiny 72 gr. ovšem lze těžko vyčíslit. Z elaborátu V. Fraňka o ceně jeho panství a poddaných z r. 1576 lze pro takový výpočet cenové hladiny ve Stráži r. 1576 a kupní sílu tehdejší měny, českého groše, vyčíslit cum grano salis díky údajům V. Fraňka o ceně slepice, vajec a o mzdě zemědělského dělníka při žních, sekání obilí. Propočít je důležitý pro posouzení, co bylo pro strážský velkostatek výhodnější, zda chov ryb či inkasování pozemkové renty a případně vydírání poddaných. I malý rybník s násadou 100 kop (6000 kusů kaprů) měl pro V. Fraňka větší cenu (600 kop gr. č.) než jedna menší vesnice s 9 poddanými, jejíž usedlíci mu odváděli ročně 15 kop gr. č. Václav Fraňek tak pořízením svého nabídkového elaborátu tak poskytl ideální doklad na prodej Stráže. Propojení poddanských a šlechtických studií není třeba více dokumentovat.

Konec rodu Fraňků na Novém Hradě u Loun

Nelze říci, co bylo posledním a rozhodným důvodem, proč bohatý mladý rytíř Václav Fraňek zvaný Strážský z Liběchova, se rozhodl r. 1576 prodat Stráž nad Nežárkou, bohaté a velké panství, sídlo jeho otce a děda a před stoletím ještě sídlo významného panského rodu. Jeho nabídkový popis panství označovaný jako tržová registra z r. 1579 pro Viléma z Rožmberka, i při existenci jistých, i když nejzjistitelných, citových důvodů, byl však výsledkem chladné úvahy a snahy vytěžit z nutnosti odprodat pro majitele i při zničení zámku požárem po všech stránkách velmi výhodného, a projevilo se požadavkem velmi vysoké ceny. Kromě vysoké ceny navíc trval jistě za dané situace Václav Fraňek i na hotovém placení, aby měl prostředky na zakoupení jiného objektu, i když menšího.

Hledání bohatého kupce pro Stráž a nového pěkného majetku a sídla s pomocí sestaveného elaborátu, popisujícího do detailu panství Stráž, bylo úspěšné. Stal se jím jeden z nejvýznamnějších a nejbohatších tehdejších šlechticů, od roku 1570 prezident apelačního soudu v Praze a bezdětný majitel velkého panství Točnick – Žebrák Jan Starší z Lobkovic. Právě do let 1573–1578 připadly nákupy dalších panství svěřenců

o jeho výborné finanční situaci: 1573 koupil od mladého manželčina bratra Volfá Novohradského z Kolovrat jeho otcovský zděděný statek Nový Hrad u Loun za 15000 kop, 1577 koupil od rodiny Šternberků, ze kterého pocházela manželka zmíněného Volfá Judita, panství Opálka a 1578 od České komory získal formou zápisu za 5000 kop Královský Hvozď se svobodnými Kralovíky.

Pro Václava Fraňka byl Jan Lobkovic právě oním ideálním partnerem, protože mu přenechal panství Nový Hrad jako splátku za cenu panství Stráže nad Nežárkou. Panství Nový Hrad bylo v tržové smlouvě oceněno na 23500 kop míšeňských, bylo tedy značně menší než Stráž. Na jaké ceně Stráže se nakonec Jan Lobkovic dohodl a v jaké ceně a na jakou částku tedy byla redukována nadhodnocená částka 48000 kop českých, není známo.

K rychlému a dramatickému sledu událostí kolem dělení pozůstalosti obou bratrů kolem roku 1575 obou fraňkovských panství Slatina a Stráž, požáru zámku Stráže a rozhodnutí urychleně se odstěhovat ze Stráže patrně přibýly i momenty další, zejm. zhoršené zdraví Václava Fraňka. Ten krátce po uzavření obou tržových smluv o koupi Nového Hradu a prodeji Stráže zemřel a obě transakce, i když platné a finančně uzavřené proto nevyšly do desk zemských. Pro mocného rutinera typu Jana St. Lobkovice to nebylo nijaký problém, i bez deskového zápisu se nemusel obávat, že by jeho držba a vlastnictví Stráže byla popíratelně napadnutelná. Ostatně jak jen to bylo časově možné, nabytého panství Stráž se zbavil a levně jej za pouhých 50000 kop prodal, jak uvedl Jakub Krčín, Vilémovi Rožmberkovi.

Panství Stráž ihned bylo začleněno do třeboňské rybníční správy a Jakub Krčín tu začal ihned stavět nebo rozšiřovat někdejší fraňkovské rybníky, postavil nový panský Nový dům mezi rybníky.

Václav Fraňek, který nepochybně ještě stěhování na Nový Hrad zažil, zanechal jediného syna a dědice Adama, tehdy sotva šestiletého. Spolu s rodinou Fraňků se na Nový Hrad u Loun odstěhovali i jeho tchán Adam Budovec, dědeček nezletilého Adama Fraňka, o němž je podle souvěké zprávy ve Veleslavinové kalendáři známo, že na Novém Hradě dne 21. 7. 1591 zemřel. Poručníkem malého Adama se stal Petr Bohdanecký z Hodkova, jen vzdáleně příbuzný sroťkovy babičky Aleny Bohdanecké. Když roku 1587 zemřel, poručnictví nad novohradským sroťkem chtěl získat Václav Budovec, strýc Adama Fraňka. Ale i tu se situace dramaticky blížila k tragickému závěru. Dne 4. 10. 1588 dal vložit do desk zemských své prohlášení, že pravoplatně prodal Nový Hrad zemědělovi Václavovi Fraňkovi a že dědicem je jeho syn Adam. Ten se pak nechal zpřinožnit, aby mohl panství Nový Hrad prodat 27. 10. 1588 sousednímu majiteli panství Tachlovice Šebestiánovi Vřesovcovi z Vřesovic a Doubravské Hory.

Nový mladičkový bezzemek Adam Fraňek patrně ještě téhož roku zemřel. O dědictví po něm se ucházeli oba strýcové Jan a Václav Budovec, ale získal je roku 1591 Václav Budovec. Tak se uzavřela historie nad rodem zajímavým...

Plocha panství Stráž nad Nežárkou k roku 1576

Obec (pořadí v urbáři)	Plocha (v ha)	Počet poddaných v urbáři (grunty a zahrady)	Počet poddaných ve berní ruli (bez malých chalupníků, tzv. zahradníků)
Stráž nad Nežárkou	794	53	63
Přibřaz	711	16	21
Liboňany	245	9	11
Mníšek	518	18	22
Pistinná	1018	13	16
Mláka	603	6	8
Plavsko	1086	38	45
Vydří	585	21	27
Novosedly	2028	34	45
Kolence	1836	17	20
Kletce	637	6	10
Celkem	10061	231	293

Cenu jednoho hektaru půdy bezprostředně patřící Václavu Fraňkovi včetně práva vrchního vlastnictví k půdě 231 poddaných, všech budov a práv, tedy v rozsahu 10061 hektarů nelze zjistit. České hospodářské dějiny dosud si nepoložily otázku, jaká byla cena půdy šlechtických velkostatků a jaký byl vývoj její ceny během staletí do roku 1748. Složitě propočty, zda se mají do plochy začít plochy poddanských usedlostí a obcí, kostelů a far, ke kterým měli poddaní vlastnické právo (ne jen užívací) a ke kterým si osobovali jejich feudální vrchnosti jen právo vrchní. A jak zjistit přesně podíl panské půdy, lesů, dvorů, rybníků v jednotlivých katastrích a v rámci celého panství, jež jsou od 1865 známy jen v rámci někdejšího panství a nyní velkostatku ve velkostatkových schématech. Tak z plochy panství Stráž 10061 ha lze nejméně u 4000 ha předpokládat, že byly v majetku poddaných jako tzv. rustikál a jen asi 6000 ha obhospodařoval různými formami, zde především formou rybníků a lesů Václav Franěk.

Přesto propočty díky elaborátu 1576 lze a nutno provést.

Cena půdy: 10061

Cena poddanské renty: 2231

Částka	Objekty
48468,22,6	Celé panství
31582	asi 6061 ha dominikálu
16586,22,6	cena renty od 1 poddanské rodiny

Ve svých důsledcích jde o ojedinělé propočty a bylo by předčasné jejich cenu hodnotit. Nesporně Václav Franěk svou nabídku přecenil a jistě se časem zjistí, že

srovnatelná čísla jsou např. 1557, kdy dominikál byl oceněn majitelem na 13500 kop grošů českých a majetek poddaných na 7500 kop grošů českých. Stejně tak bude třeba korigovat nabídkovou cenu a skutečně dosaženou.

Cena a renta poddaných Václava Fraňka roku 1576

Stejně nebezpečí nadcenění nastalo při určení násobku renty, při které byl volen co nejvyšší až 50 x 35 a poloviční částkou platy běžné, přičemž zařazení do skupiny bylo někdy dosti subjektivní.

Výše roční pozemkové renty a ostatních příjmů od poddaných (dávky a roboty):

- dědičné stálé platy, ocenění čtyřicetinasobkem
- svatojiřský a svatohavelský plat (133,27,3)
- 332 1/2 slepic odváděných, oceněných po 2 gr. (11,5)
- 19 1/2 kop vajec, kopa po 6 kr. (1,57)
- 58 sýrů po 9 1/2 gr. (9,11)
- 423 džberů ovsa (105,50,1)
- 1 džber máku (viky) (49)
- 310 dnů žití obilí po 3 gr. (15,30)
- sklizeň a odvoz vozů sena (36)
- nadělání a dovoz palivového dřeva (7,15)
- odvoz ryb, dovoz materiálu k rybníkům (20)
- dovoz obilí z polí, město Stráž (10)
- Přibřaz – svoz obilí robotou (2)
- robota - sklizeň a odvoz hrachu Pistina (5)
- robota – vláčení, 14 dnů po 7 1/2 gr. (1,45)
- povinnost vykrmení 7 vepřů, po 2 kopách (14)
- **celkem (363,49).**

Na ocenění jedné fůry sušení a svožení sena i na jeden den vláčení roboty se jasně ukazuje, že Václav Franěk při nabídce svého panství vysadil značně vysoké ceny a že tedy bylo snadno jeho oceňovací výpočet napadnout.

Ostatní příjmy a nájemné od vlastních i cizích poddaných oceněné dvacetinasobkem roční výše

- za pronájem řeky Nežárky (11,59)
- za pronájem luk u Lomnice a jiter (16,21)
- plat z města Stráže za právo zjišťovat a přijímat měšťany (5)
- za šenk vína (12,30)
- za šenk starého piva (3,20)
- za řeznické krámy (1,30)
- **celkem (50,50)**

Ve vsi Novosedly je mezi poplatníky uvedena paní Mariana Strážská, držící poplatný dvorec značné velikosti, z něhož platila o sv. Jiří a sv. Havlu 38 gr. 2 1/2 den. Nejvýznamnější údaj elaborátu je popis šofelého zámku Stráže, z něhož zbyly jen zdi ale v jeho blízkosti bylo již postaveno několik světnic a pokojů. („Ačkoli z dopuštění buořilho jest vyhořel, však zdi ohrazení téhož zámku všecky v své celistvosti zůstaly, mezi pak těmi zdmi marštalé, kuchyt, pekárna, sklepy suché i pod zemí zůstaly. V přední pak vohradě mezi mosty nová pokojíkové s několika světnicemi, komorami, sklepy, v nichžto poctivá bytnost zůstává...“)

Je tedy popis podrobným nabídkovým elaborátem pořízeným pro případného zájemce a kupce ještě nedlouho po požáru zámku Stráže Václavem Fraňkem s pomocí jeho švagra Jana Budovce pro dohodu o tržové ceně zámku, panství s výčtem všech režijních součástí panství jmenovitým i se všemi poddanými, ale bez ocenění stálých dědičných poddanských platů a ostatních ročních příjmů zvaných běžné platy. Přesto lze k výsledné ceně panství poměrně snadno dospět:

Složky panství Stráž nad Nežárkou r. 1576	(v kopách grošů českých)
Zámek	750
Dvory, rybníky, mlýn, pivovar, výrobní objekty	27607
Oceněné poddanské platy, roboty, dávky, nájemné a ostatní platy od poddaných	16586
Ocenění výnosu celnice, příjmů z kostela a ze zvlé	3525
Celkem	48468

Při výpočtu ceny panství Stráž Václav Fraňek z Liběchova postupoval podle celozemské běžné praxe. Převážnou část výrobních objektů odhadl jednorázovými částkami, u zbylých objektů jen uvedl roční výnos a ponechal na kupujícímu partnerovi, aby tento výnos ocenil. Poddanské peněžité platy sečetl podle vesnic, připojil k nim vypočtené hodnoty jejich robot a dávek slepic, vajec a ovsa a ocenil i kolektivní roboty předepsané jednotlivým obcím. Ostatní příjmy od poddaných z města Stráže, nájemné z luk pronajatých i některým cizím rožmberským poddaným a nájemné z řek také jen sečetl a jejich ocenění ponechal zřejmě na osobní jednání s kupcem. Panství Stráž se skládalo z 11 výrobních objektů, jejichž vzájemný poměr cen je názorný, ovšem vyšly ze substitutivního názoru Václava Fraňka a případně jeho švagra Jana Budovce.

Cena výrobních objektů panství Stráž:

39 rybníků, násada 2872 kop	17332 kop
pivovar	2500
lesy, roční odprodej 107, 30 kop	2150
sádky na ryby	2000
mlýn	1200
dvůr Stráž	1000
dvůr Novosedly	500
dvůr Pistina	400

cibelná	300
smolná pec	150
čihadlo na ptáky	75
celkem	27607

Ve vlastním jednání o konečné ceně se pak jistě ve formě kontratasy zpravidla ukázovala a dokazovala vysoká nedocení těchto objektů nebo z normy cenové: ocenění jedné kopy kapří násady nebo ocenění stanovená a oceněná ročního odprodeje lesů. Tyto navržené ceny jednotlivých výrobních složek svého panství doplnil V. Fraňek ještě údaji o ceně dalších nevýrobních složek kromě zmíněného odhadu ceny šofelého zámku ještě o cenu dvou celnic ve Stráži a u vsi Příběraz vynášejících ročně 65 a 5 kop grošů českých vybraných z prováženého zboží, přesně podle celních tarifů cenných pro poznání objemu i sortimentu tranzitní dopravy ve své době. Za formanský vůz s 2 kořmi vezoucími sukno či železné zboží či sýry či železo se platil 1 groš nebo vezoucí sůl nebo pšenici nebo vlašské ořechy 2 d. č. a za hnanou ovci, vola, skopce, neosedlaného koně nebo z jedné hovězí kůže bylo clo po 1 denáru. Bezpracný výnos obou celnic byl vyšší než souhrn všech poddanských příjmů z města Stráže nebo poddaných z několika vesnic. Byl zvyšován příjem na prodej piva projíždějícím formanům, jejich počet lze odhadnout na 2000 vozů ročně vedle asi 20000 kusů ročně proclívaných koní a jiného dobytka, i když celní tarify byly po staletí neměnné.

Celnice ve Stráži a filiálka v Příběrazi tedy představovala značně významnou část režijního i rentového velkostatku, i když do ceny Stráže by byl výnos celnic začítlen jen dvacetinásobkem. Posledními složkami ceny velkostatku byly dva kostely, z nichž si V. Fraňek vyčíslil případné příjmy částkou 125 kop.

Nakonec si k ceně všech existujících složek velkostatku, zámku, celnice, kostelů připočetl V. Fraňek částku 2000 za tak zvanou zvlé, tedy za cenu případných zlepšení na panství zdůvodněnou v závěru elaborátu: „Tyto dopsané zvlé a opravy užitečné i pohodlné jsou: přední oprava a zlepšení velké na rybnících, ovce dostatečné chování jich velikým počítkem, zvlé od ryb říčních i potočných, zvlé od zvířat a myslivosti všeliké s dostatkem, zvlé čihadel času podzimního.“

A tak přesně definuje pojem „zvlé“ jako vedlejší možné a nové příjmy, do nich započítal i možnost levnějšího nákupu soli, pšenice a vína od příjíždějících formanů.

Nabídková cena panství Stráže, v elaborátu V. Fraňka jen naznačená a úmyslně nevyčíslená, aby se jednání o konečné ceně tržové nebrzdilo a kupce neodradilo, byla tedy bez poddanské renty.

zámek	750
výrobní objekty	27607
zvlé, cla, kostely	3525

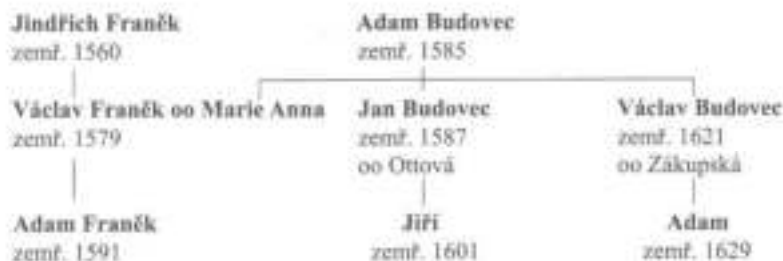
Jestliže tuto částku lze pokládat za cenu v režii obhospodařovaných pozemků a objektů, pak je tu příležitost dosti vzácná propočítat cenu 1 hektaru půdy velkostatkové a počet poddaných. Plochu lze přesně určit součtem ploch katastrálních obcí, které v době sepsání elaborátu k panství patřily.

dě smlouvy s Alenou Fraňkovou za zatopené pozemky náhradní pozemky na panství Třeboň.

Při nebojácnosti vdovy Aleny je pochopitelné, že otázka vykoupení osiřelého statku Stráž k ordonanci rožmberských statků nepřišlo v úvahu. Naopak o dobrých sousedských vztazích rodin Fraňků a Viléma Rožmberka svědčí zařazení jejího staršího syna Václava Fraňka do družiny doprovázející roku 1572 do Polska Viléma z Rožmberka pověřeného diplomatickou misí k volbě nového polského krále.

Krátce předtím se Václav Franěk oženil a opakovala se situace při výběru partnerky jeho otce. Nevěsta Mariana Budovcová byla nejmladší ze tří dcer Adama Budovce z Budova (nar. okolo 1520, zemř. 1585), příslušníka úřednické šlechty, ekonomicky nepřiléhá úspěšného, bez vlastního statku, ale vzdělaného člena církve českobratrské a otce pozdějšího slavného defensora Václava Budovce, popraveného po Bílé hoře dne 21. června 1621. Již r. 1571 si Adam Budovec svého zetě finančně zavázal půjčkou 3500 kop grošů a v tomto dluhu převzal jako zástavní držitel fraňkovský statek Slatiňany, takže se pyšně psal „na Slatiňanech“. Propojení obou rodů se stalo rozhodujícím pro celé závěrečné období trvání rodu Fraňků, jediný syn Václava a Mariany Fraňků byl pokřtěn po dědečkovi Adamovi Budovcovi (nar. okolo 1575).

Zpříznění Fraňků a Budovců

Oba mladí bratři, Václav a Jan Fraňkové, v Adamovi Budovcovi získali obětavého rodinného přítele, který jim finančně ulehčil správu vzdálených Slatiňan i části Stráže nad Nežárkou a vychoval s vdovou Marií Annou Fraňkovou malého Adama Fraňka, když ten ztratil otce i strýce i Stráž nad Nežárkou. Do období 1571-1575 totiž připadly události, které zcela změnily tragicky a zásadně dějiny strážských Fraňků: rozdělení majetku mezi oba bratry Fraňky, smrt staršího bratra Václava, zmizení mladšího bratra Jana a požár rodného zámku Stráž a prodej panství Stráž.

Běžnou a očekávanou a neodkladnou prostou věcí bylo rozdělení majetku Jindřicha Fraňka mezi oba syny roku 1575 či krátce předtím. Mladší Jan využil svého práva volby a vybral si zámek a panství Stráž a Václavovi tedy zbyly Slatiňany, které zřejmě již předtím užíval a mohl zastavit svému tehánovi v částce 3500 kop. A protože to nebyly stejné díly, ke Slatiňanům bylo třeba přidat značnou částku peněz nebo část

panství Stráž. K předpokládanému založení dvou linií rodu Fraňků na Stráži (Jan) a na Slatiňanech (Václav) však nedošlo, a naopak se rychle dramaticky a pak tragicky zcela změnila situace, aniž by důvody těchto rychlých proměn byly v pramenech zachyceny. Mladší bratr Jan se svého podílu vzdal již roku 1575 a zcela zmizel z dalších dokladů. Václav se tak stal majitelem ve stejném rozsahu jako jeho otec, ale téhož roku od Stráže oddělil ves Novosedly a zastavil je v sumě 1500 kop Žofii Budovcové z Nečtin, jinak neznámé manželce některého Budovce, není-li to manželka Adama Budovce, tedy jeho tchyně.

Současně Václav Franěk prodal otcovské Slatiňany bohatému právníkovi a úředníku Bohuslavu Mazancovi za vysokou částku 9750 kop a zkomplikoval tak situaci zástavního držitele tehána, a později prodal ještě Stráž nad Nežárkou ještě bohatšímu českému pánu, prezidentu apelací Janovi st. z Lobkovic.

Tyto nevysvětlitelné proměny mohly mít jediný důvod: finanční bankrot rodu a nemožnost udržení obou statků. V případě Stráže to navíc bylo shození zámku a jeho neobnovitelnost. U toho byl odprodej daleko složitější. Šlo o daleko dražší panství než Slatiňany a hledat kupec hotově platícího nebylo snadné. Pro usnadnění pořídil Václav Franěk podrobný elaborát – popis panství a společný urbář a jeho ocenění, který vešel do českých hospodářských dějin.

Popis panství Stráž nad Nežárkou

Elaborát bez nadpisu s implicitem „Předkem zámek Stráž“ popisující a oceňující panství Stráž nazval správně zkušený editor T. Antl „Registra vydaná k trhu panství Strážského“. Datoval jej k roku 1578, určil důvod jeho pořízení, to byl prodej panství Stráž Janem st. z Lobkovic Vilémovi z Rožmberka a vydal jej podle originálu ve schwarzenberském archivu v Třeboni roku 1901 přesně a celkem spolehlivě. Nezávisle na edici podle originálu pořídil pro archiv v Jindřichově Hradci roku 1916 J. Roubínek daleko nepřesněji a s četnými chybami. Největším problémem byl, zdá se, i pro T. Antla přepis číslovek, originál totiž užívá v té době již zastaralé římské číslice.

Jedinou datační pomůckou je údaj o kopanině vyplněné v katastru Stráže, kterou od vrchnosti ujal nový usedlý poddaný Jiřík Čuchma a ze které má příslušné peněžní platy a dávky začít platit až od sv. Jiří roku 1579. Kolikrát lháta mu dána a tedy kdy se jí ujal, není uvedeno („Ten pak Jiřík Čuchma z takové kopaniny ourok platiti, roboty a jiné povinnosti platiti a činiti počíti má, počnouc léta etc. 79 hned při sv. Jiří a z ty příležitosti jest jemu takové prouzení dáno, že se při též plánině vosaditi má...“ s. 543). Blíže okolnosti pořízení elaborátu nejsou. Proto je závažný údaj o osobě pana Jana Budovce, který připojil informaci o další povinnosti obce nápravnické poddaných v obci Pištině („Vice povinnost starodávná, vo které pan Jan Budovec zprávu dal...“ s. 567). Svěděl o tom, že se podílel na pořízení elaborátu a že tedy je dokladem, že jako bratr paní Fraňkové, roz. Budovcové, měl určitou funkci a zastupoval zájmy majitele Stráže ve správě panství a měl podrobné znalosti o majitelových právech. Jan Budovec tedy vedle majitele panství, který byl i když anonymně vlastním pořizovatelem elaborátu (tedy manželka či vdova po Václavu Fraňkovi), byl autorem zmíněného elaborátu.

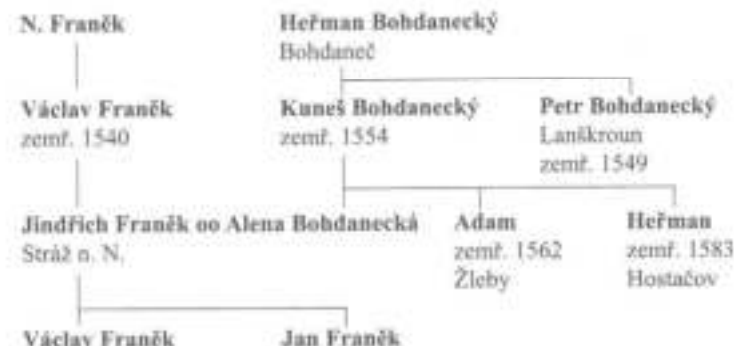
Rodokmen je dokladem nebývalé nízké vitality rodu, jasně spjícího k vymření, ve srovnání s rody ve stejné době nobilitovanými (Bořanovští) nebo do Čech přicházejícími (Gerštnerové, Bryknarové).

Majetek a rodina Jindřicha Fraňka

Při smrti Václava Fraňka z Liběchova byl jeho jediný syn Jindřich (nar. okolo 1520) zletilý a převzetí panství Stráže tedy proběhlo hladce i bez otčovy závěti a poručnického mezidobí a bez jiného vkladu do desk zemských; jinak by je A. Sedláček v dějinách panství Stráže uplatnil.

Obnovený vklad otčovy tržové smlouvy o koupi Stráže z roku 1518 po sholení desk zemských r. 1541 provedl až syn Jindřich. Roku 1544 či krátce předtím se Jindřich oženil s Alenou, dcerou Kuneše Bohdaneckého z Hodkova, zbohatlého rytíře, který měl r. 1522 koupit místo rodového sídla Bohdaneč velké panství a hrad Žleby u Čáslavě. Věnný zápis pro novou paní na Stráži byl značný, 6750 kop, i když otec musel vybýt její tři sestry, provdané Žehušické, Amchové a Něnkovské. Vzdálenost mezi Stráží a manželčinými Žleby byla značná a je otázkou, jak tyto dva tak odlišní partneři se vůbec setkali, a je pochopitelné, že vztahy mezi rodem Fraňků a Bohdaneckých se dále nerozvíjely. V budoucnu se ukázalo, že to pro Strážské Fraňky mělo vážné důsledky.

Zpříznění rytířů Bohdaneckých a Fraňků

Zámožnost strážského Jindřicha Fraňka, která jistě měla vliv na úspěch při výběru jeho nevěsty ze starého a neméně zámožného rodu rytířů Bohdaneckých, se potvrdila již v následujícím desetiletí. Heřman Lhotský ze Zásnav, který koupil po r. 1547 celkem levně konfiskát města Chrudim, statek Slatiňany se zámkem Rabštejnem, se dostal do finančních nesází a zadlužil se snad na nákup tohoto statku u Jindřicha Fraňka. Když roku 1554 zemřel, vdova a nezletilý syn Ctibor Lhotský neviděli jiné východisko, než svůj dluh ve výši 5750 kop uhradit tím, že mu své Slatiňany postoupili.

K jihočeskému panství Stráž tak byl personálně připojen tak vzdálený statek Slatiňany – Rabštejnec se dvěma dvory a asi 88 poddanými v sedmi vesnicích v sousedství východočeského města Chrudimí. Jindřichovi se ještě jako mladému šlechtici podařilo podstatně zvýšit zděděný majetek.

Přesnou míru zbohatnutí a výši celého jeho majetku by poskytly údaje o ceně obou statků, Stráže a Slatiňan, kterou se řídili berníci království českého roku 1557 pro zpřesnění agendy vybírání daní od šlechty a jejich poddaných. Dali tehdy provést odhady cen panství i všech poddanských usedlostí v království a z obou nových souhrnných údajů podle schváleného klíče byly vybírány berně a sbírky. Jindřich Franěk v chrudimském kraji podal přiznání, že vlastní panství Stráž v ceně 13 500 kop grošů a jeho poddaní na tomto panství mají usedlosti v ceně 7500 kop grošů. Avšak pro berníky kraje chrudimského přiznání r. 1557 o ceně statku Slatiňany a slatiňanských poddanských usedlostí nepodal. Ale jistě by se to blížilo částce 5000 kop, protože se ujal dluhu 5750 kop. Tímto přiblížením k hranici 20000 kop majetku zdaněného předčil mladý ještě ne čtyřicetiletý dědic otce nově rytíře nejistého původu většinu svých rytířských kolegů. Jen Trčkové, Florián Gryspek, Volf z Vřesovic, Markvart z Hrádku a Čabelický měli 15 000 – 23 000 kop. Jejich majetky se pohybovaly mezi. Vyrovnal se tak velkému počtu nejbohatších českých pánů, protože s výjimkou Rožmberků a Pernštejnů jen něco přes dvacet českých pánů mělo statky bohatší, např.

Jan Haugvic na Litomyšli, 30 000

Albrecht Smiřický, Náchod, 25 000

Volf ze Štubenberka, Nové Město nad Metují, 25 000

Karel Žerotín na Kolíně, 17 000

Jindřich Švamberk na Zvíkově, 20 000

Vilém Krajiš na Nové Byčici, 20 000

synové Arnošta Krajiše na Mladé Boleslavi, 20 000

Jan z Valdštejna na Komorním Hrádku, 20 000.

V době největšího rozkvětu svého majetku však Jindřich Franěk roku 1560 zemřel. Zda pro jeho dva syny, asi deseti a patnáctileté, bude tento majetek zachován, záleželo nyní jen na vdově a jejích matce Aleně Bohdanecké z Hodkova. Smrt bohatého šlechtice ve 40 letech, zanechávajícího po patnáctiletém manželství jen dva syny a žádnou dceru, je ve své době výjimečná věc. Jistě byl nemocný a měl špatný zdravotní stav.

Hospodaření vdovy a synů na Stráži

Vdova po Jindřichovi Fraňkovi z Liběchova se již neprovdala, žádný z obou statků manželových neprodala a dochovala je oběma synům bez pohromy. Její energii a moudrost musel roku 1562 respektovat i mocný soused Vilém Rožmberk. Když totiž na třeboňském panství byl dělán nový velký rybník později pojmenovaný na paměť druhé manželky Viléma Rožmberka Sofie Brandenburské Vdovec, byly jeho vodou zaplaveny i pozemky poddaných panství Stráž. Vdova Alena Fraňková prosadila u zemského soudu a u nejvyšších úředníků Království českého zřízení komise, která škody jejich poddaných zjistila a Vilém Rožmberk dal roku 1562 poddaným na zákla-

ČEŠTÍ RYTÍŘI FRAŇKOVÉ Z LIBĚCHOVA A JEJICH STRÁŽ NAD NEŽÁRKOU

† *Jaroslav Honec*

Českou šlechtickou genealogií rod rytířů Fraňků z Liběchova nezaujal nepochybně pro svůj malý rozsah (čítá pět dospělých mužských členů), nevelký majetek (panství Stráž nad Nežárkou a po odprodeji Nový Hrad u Loun) a krátký a nezajímavý vývoj bez vynikajících členů a především pro krátkost své existence (připomínání mezi lety 1518–1588). Pro Riegrův slovník proto o něm A. Rybička ani jiný český genealog nepsal článek a až pro Ottův slovník naučný tak učinil alespoň stručně Martin Kolář. August Sedláček členy rodu Fraňků uvedl v dějinách Stráže a N. Hradů a ani autoři monografie o Citolibech neuniklo kratičké panování Fraňků na Nových Hradech.

A přesto si Fraňkové zaslouží daleko větší pozornost a při hlubší pramenné analýze vyniknou dramatické až tragické osudy jednotlivých členů rodu, jejich ekonomické úspěchy a lidské osudy, jejich vztah ke svým poddaným, jejich přínos pro poznání struktury feudálního velkostatků daný pořízením urbáře a oceněním panství Stráž a v neposlední řadě i otázkou možnosti jejich přežití v poddanské populaci. Fraňkové jsou tak dokladem, co jsme ještě dlužni poznávání osudů české předbřlohorské nižší šlechty.

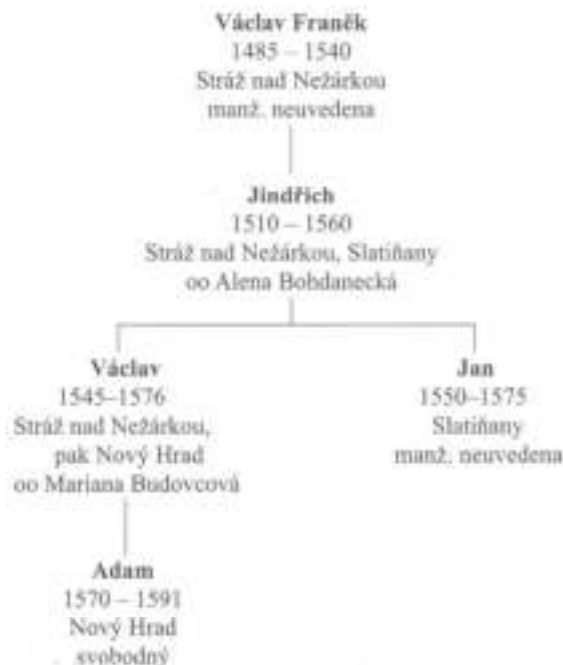
Zakladatel rodu a jeho příchod na Stráž nad Nežárkou

Jihočeský zámek a panství Stráž nad Nežárkou, v naší době nerozlučně spojené s osobností její majitelky slavné zpěvačky Emy Destinové, má bohatou historii. Na Stráži sídlili až do svého vymření koncem 15. století páni ze Stráže. K panství byly ještě za nich získány menší statky Novosedly a Foglhau. Po pánech ze Stráže šlo panství rychle do jiných rukou. Okolo roku 1500 jej získali bratři Vencelíkové, zbohatlí horníci, jejichž otec (zemř. 1515) byl vynálezcem cezení mědi. Již roku 1518 ho prodali Václavovi Fraňkovi z Liběchova, snad také kutnohorskému zbohatlému pánu. Vencelíkové se usadili na panství, kde mohli uplatnit své důlní montanistické zkušenosti. Kdožví, zda zakoupení Stráže jimi i kutnohorským Fraňkem nebylo motivováno těžbou stříbra. Statek patrně v té době dostal jméno Platz, později se tu připomíná hamr, ale přímé a přesné doklady o dolování železa či stříbra chybí. Právě to by objasnilo nejlépe osobnost nového majitele a důvod jeho usazení jako spoluobjevitele rudného bohatství.

Znak pánů z Liběchova. Dochovaný kamenný artefakt. Polovina jelena ve skoku.

Martin Kolář pokládá Václava Fraňka, majitele Stráže, za potomka vládků z Liběchova, ale bez jakéhokoli důkazu. Jeho rod, jak jej vylíčil M. Kolář, je možno smést do krátkého přehledu, pro orientaci doplněného o držbu statků a odhad životních dat.

Příslušníci rodu Smolíků ze Slavic nikdy nezastávali významnější úřady. Přesto však mají v historii českého národa své místo.

Tolik výsledky mého vlastního bádání, ve kterém jsem, alespoň prozatím, dále nepokračoval.

Použitá literatura:

Palacký F.: Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, Praha 1848

Palacký F.: Popis Království Českého, Praha 1848

Kočka V.: Dějiny Rakovnicka, Rakovník 1936

Sedláček A.: Hradby, zámky a tvrze Království Českého, Praha 1895

Bílek T. V.: Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618, Praha 1882

Sborník Jednoty starých českých rodů č. 1, roč. 1936

Ottův slovník naučný – různá hesla, Praha 1888–1909

Národní archiv Praha – Fond staré manipulace

K tomu připojuji ještě poznámku, že podobně strukturovaný erb měli i příslušníci rozvětveného rodu vládků z Chrůsta, městyse severně od Pízně, jak udává PhDr. Jiří Bartoň v jednom čísle časopisu KJŘ, vydávaného úřadem městské čísta Praha – Jižní město. Vracím se rovněž k výsledkům bádání p. J. V. Smolíka, který zřejmě sledoval jen linii potomků Jiřího Albrechta, nikoli Bedřicha a Jiřího Václava, takže je možno se dožít ještě nějakých překvapení. A konečně, příslušníci rodu strádali ve vyhnanství, jako ostatně mnoho dalších příslušníků české šlechty, kupříkladu Štampachové... a mohli se navzájem znát.

A nyní něco o rodu Smolíků, to jest jedně z linií, jejímž jsem v současné době patrně nejstarším členem.

Postupem klasickým, to jest počínaje svým křesťanským listem přes matriky, gruntovní knihy, seznamy poddaných, soupisy podle víry a tak dále, jsem dospěl do dvou oblastí, to jest do okolí Rokycan, zejména do Prašného Újezda a okolních obcí a jižněji do okolí Dobříví, Holoubkova a Strašíc. V této jižnější oblasti žili Smolíkové již v 1. pol. 17. stol., odštěpili se od nich i nositelé jména Šmolík, ale nepodařilo se zatím nalézt jejich spojitost se Smolíky z oblasti severnější. Nechal jsem tedy tuto skupinu zatím rozpracovánu s tím, že se budu snažit jednou potvrdit či vyvrátit tuto spojitost.

Složitější situace nastala v oblasti severní, kde jsem původně, to jest v 17. stol., Smolíky vůbec nenalezl, ale po příchodu mlynáře Jiřího, narozeného odhadem kolem r. 1712, se tam nebyvale rozmnožili a vytvořili několik skupin, které se mi zatím rovněž nepodařilo spojit. Přidržím se tedy prozatím té největší skupiny, ze které prokazatelně vzešla rodová linie, jejímž tedy nyní jsem nejspíše nejstarším žijícím členem.

Někdy kolem roku 1730 přišel do této oblasti Jiří, povoláním mlynář, se svou ženou Kateřinou, o něco starší než on. Ta mu povila 5 dětí, a to 3 syny a 2 dcery.

V r. 1772 zemřela. Jiří se brzy poté znovu oženil. Jeho druhá žena mu darovala jednoho syna. Jeho syn Jan, narozený před r. 1767 byl rovněž mlynářem a také úředníkem na statku Ferdinanda Kagera ze Štampachu. Tento Jan, který je pro účely tohoto pojednání zajímavý, se oženil právě r. 1767 s Josefou Bu(i)z(e)kovou. Měli spolu 3 děti, syna a dvě dcery. Tady znovu podotýkám, že Smolíkové se zde časem velmi rozmnožili, takže pro udržení určitého přehledu budu sledovat pouze jednu rodovou linii, bez ohledu na další rodové linie, vzniklé z jednotlivých sourozenců. Ale vraťme se zpět. 1. února 1770 se mlynář Janovi a jeho ženě Josefě narodil dříve uvedený syn, který dostal jméno Ferdinand Jan. Jeho kmotrem byli Ferdinand Kager ze Štampachu (...), pán na Prašném Újezdě, pani Anna z Ottenfeldtu na Prašném Újezdě a p. Leopold Pfeffer, duchovní správce Zvíkovecký. Tento Jan měl poněkud pohnutý život. Vyučil se mlynářem jako jeho otec, ale patrně nikdy neměl vlastní mlýn a posléze skončil jako podruh. Jeho první žena Johana Fumfarová mu dala dva syny a dvě dcery. Roku 1810 zemřela. Jan, jistě proto, aby svým dětem dal matku, se znovu oženil, a to s Barborou Maškovou, která mu dala další čtyři syny. Už v té době měli Smolíkové v obci znatelnou převahu. Vzešel z nich také jeden z jejich starostů. V té době zde navíc žili další nositelé tohoto jména, které se mi zatím nepodařilo zařadit. Ferdinandův syn z druhého manželství Jan se asi r. 1836 oženil s Josefou Vyskočilovou a s ní měl dva syny a dceru. Jeho mladší syn Václav povoláním hajný, který si vzal za ženu Annu Bendlovou, zplodil s ní 7 dětí, to jest 5 synů a 2 dcery. Ti všichni se zasloužili doslova o přemnožení Smolíků v Prašném Újezdě a nejbližším okolí. Tak kupříkladu syn František, který byl rovněž hajným, měl se svou ženou Marií, rozenou Zuskovou celkem 10 dětí, to jest 5 dětí a 5 synů. Jeho nejstarší syn padl na frontě 1. světové války. Jeho nejmladší syn František, povoláním krejčí, se oženil se švadlenou Františkou Lupáčovou. Měli spolu 3 děti, jednu dceru, která zemřela brzy poté, co se narodila, a dva syny. Ten starší měl již od začátku asi předznamenán poněkud pohnutý osud, protože se narodil tentýž den, kdy Britové potopili v severním Atlantiku jednu ze dvou největších německých bitevních lodí, neblaze proslulý Bismarck. Také zrovna v ten den, kdy slavil své první narozeniny, čeští hrdinové vykonali atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. No, co se s tím budu tajit, byl jsem to já. Oba Františkovy synové, vzdor anahám příslušníků nejmenované „... a nikdy jinak vládnoucí“ strany vystudovali vysokou školu (just!). A dospíváme pomalu k závěru. Starší Františkův syn Pavel, oženiv se s Janou rozenou Schückerovou přispěl do rodové linie dvěma syny. Jeho starší syn Jan přidal se svou ženou Janou Čelíkovskou syna a dvě dcery, ten mladší se jistě nenechá zahanbit, však už je také po delší době rozmýšlení úspěšně ženat.

No, a to je tak zatím v kostce všechno. Vezmu-li v úvahu všechny příslušníky rodu, tak jak jsem na ně při svých bádáních narazil, ale nemožl jsem je zde ani všechny uvést, bude nás určitě opravdu početně. Ona jistě Zubatá ještě trochu počká a já s tím zahýbu.

A čas letem kol se mih jak zdivočeli koně. Já jedva hlavu zdvih... a je po sezóně.

Dneska už se začínám ohlížet po svých synech a zkoumám, který z nich by se mohl ujmout výsledků mého úsilí a pokročit ještě dál. Nedosti na tom. Kojím se nadějí, že i někdo z členů Společnosti by mohl... A tak formou poněkud volnou předkládám širší veřejnosti k nahlédnutí a snad i využití plody svého úsilí. Především tedy rod Smolíků ze Slavic, tak, jak jsem prozatím mohl zkompilovat svá zjištění.

Nástin historie rodu Smolíků ze Slavic

Smolíkové ze Slavic patří mezi starobylé české vládycké rody. Jejich erbem byl červený štít se stříbrným břevnem, v klenotu pak černá koule se třemi zlatými plameny. Podobného erbu byli Markvartšicové z Hrádku, kteří měli místo stříbrného břevna břevno zlaté. Erb podobného stylu je možno najít i u jiných šlechtických rodů.

Znak rodu Smolíků ze Slavic (Lexikon české šlechty III, Praha 1994)

Některé prameny předpokládají předky Smolíků ze Slavic již ve 12. století a hovoří i o příbuznosti s blahoslaveným Hroznatou. Jednoznačně však lze sledovat souvislou rodovou linii Smolíků ze Slavic od počátku 14. stol., kdy seděli na tvrzi Slavice nedaleko Stříbra v jihozápadních Čechách, odkud odvozují svůj původ. Nejstarším známým držitelem tvrze byl počátkem 14. stol. Lvík ze Slavic, pak Beneda, Hrdibor a koncem téhož století Lev. Počátkem následujícího století držel tvrz Slavice Jan ze Slavic. Jeho bratry byli Oldřich a Lvík, řečený Vserubec, kteří drželi rovněž Úněšov a jak uvádí František Palacký, za válek proti sobě stáli. Lvík na straně husitské, Oldřich na straně římské a protihusitské. Další jejich bratři pak byli Hrdibor Vserubec, Jan Sestfenek, Erazim, který počal větev Sestfenků, jež pravděpodobně vymřela

Václavem Sestfenkem koncem 16. stol. A konečně Jan řečený Smolík, který počal rodovou linii vládyků Smolíků ze Slavic. První potomci rodu žijí snad dodnes.

Příslušníci obou větví rodu vládyků ze Slavic vlastnili během 15. a 16. stol. Úněšov, který obdrželi za své služby od krále Zikmunda, dále Senec a Skryje na Rakovnicku, na Lounsku a Slánsku pak Hořešovice, Telce, Čeradice, Skály, Knovíz a Lisovice. Jan Smolík ze Slavic získal počátkem 15. stol. hrad Eisenberg (dnes Jezeff) v Krašných horách. Vedle toho držel Nekmít a část Lhoty pod Džbánem. Jeho synové byli Daniel, Václav, Jiří Zikmund, který měl časté půtky se Sasy a občas i se svými sousedy. V té době Smolíkové ze Slavic drželi rovněž Rvenice (Ervénice), Albrechtice, Stankovice, Horní a Dolní Jřetín, Kopisty u Mostu a Hnidousy u Kladna. Uvedený Zikmund měl syny Smila a Petra. Rodová linie pokračovala Petrovými syny Jiřkem, Hanulem a Zikmundem, z nichž poslední měl opět tři syny, a sice Jana, Jiřího a syna neznámého nám jména, který rozmnožil rod Smolíků ze Slavic o syny Zikmunda, Bedřicha a Jiřího. O jejich strýci Jiřím Smolíkově ze Slavic, seděním na Hnidousích se lze v zápisu o službách manů na Křivokláte z r. 1556 dočíst: „Panoše Jiří Smolík ze Slavic má v železné zbroji na hradě sloužiti u J. M. Král. psa vychovati“. Jeho bratr Jan Smolík ze Slavic pokračoval v rodové linii Fridrichem, který se svou ženou Kateřinou Vlkovou z Kvítkova vlastnil dům v Řeznické ulici v Praze.

V ty časy Smolíkové ze Slavic zchudli, ale sňatky se zase domohli majetku. Prvorozený Fridrichův syn Bedřich Smolík ze Slavic se oženil s Marianou z Adlaru, která přinesla věnem Měšice u Prahy. Po její smrti pojal za choť Kateřinu z Duban. Prodal Měšice a r. 1603 zakoupil Horní Mokropsy a posléze Vonoklasy u Dobřichovic, Sopotysky a Roblín v blízkosti Prahy. Pro účast na stavovském povstání přišel o značnou část majetku a byl uveden v manství.

Jeho bratr Zdeněk Smolík ze Slavic pojal za choť Kateřinu Hochmutovou z Harasova, která roku 1595 zakoupila Velkou Baš' u Prahy. Zdeněk posléze získal Bofanovice, Sedlec a Pakoměřice u Prahy. Před svou smrtí r. 1620 vše odkázal manželce. Zdeněk Smolík ze Slavic měl syna Jiřího Václava a dceru Annu, provdanou za Kryštofa Šťastného Slavatu z Chlumu a Kolumberka (tím se Smolíkové ze Slavic spřiznili s Přemyslovci). Protože se také zúčastnil stavovského povstání, byl zbaven 2/3 svého jmění a uveden v manství. Jeho dcera Anna Slavatová se marně domáhala zbytku majetku a zemřela v hidě ve vyhnanství.

Starší Bedřich Smolík ze Slavic měl dva syny, Bedřicha a Jiřího Albrechta, který je předkem pravděpodobně dosud kvetoucí větve Smolíků ze Slavic. Z této generace jsou známy ještě Mandalena a Anna Marie.

V první polovině 17. stol., kdy rod dosáhl vrcholu ve svém bohatství, postihly jej konfiskace a uvědnění v manství, jako mnoho jiných účastníků neblahého stavovského povstání. Smolíkové ze Slavic nemohli proto udržet rytířský stav a klesli do stavu měšťánského. Zatím poslední stopy po nich jsem zjistil ještě počátkem 2. pol. 17. stol.

Příbuzenskými svazky byli Smolíkové ze Slavic spojeni s pány z Loun, z Hrádku, z Očína, z Martinic, z Hochauzu, Slavaty z Chlumu, z Kvítkova, z Adlaru, z Duban, z Harasova, z Reichenthalu, ze Zabědovic a s dalšími rody.

Zámek v Lužanech u Přeštici. Pohlednice vydaná ke 100. výročí Hlávkovy úmrtí.

Literatura a prameny:

Červený V., Červená J.: Berní rula. Generální rejstřík ke všem svazkům (vydaných i dosud nevydaných) berní ruly z roku 1654 doplněný tam, kde se nedochovaly, o soupis poddaných z roku 1651. I. svazek/ A-L. Praha 2003

Lodr A.: Josef Hlávka. Praha 1988

Pokorný J.: Odkaz Josefa Hlávky. Praha 2008

SOA Plzeň, fond Matriky, sig. Přeštice 1 (Matrika narozených, oddaných a zemřelých Přeštice 1675 - 1722)

SOA Plzeň, fond Matriky, sig. Přeštice 2 (Matrika narozených, oddaných a zemřelých Přeštice 1722 - 1756)

SOA Plzeň, fond Matriky, sig. Přeštice 3 (Matrika narozených, oddaných a zemřelých Přeštice 1756 - 1784)

SOA Plzeň, fond Matriky, sig. Přeštice 6 (Matrika narozených, oddaných a zemřelých Přeštice 1785 - 1799)

SOA Plzeň, fond Matriky, sig. Přeštice 29 (Matrika narozených Přeštice 1832 - 1854)

SOA Plzeň, fond Matriky, sig. Přeštice 38 (Index Přeštice 1675 - 1800)

Vopafil J.: Josef Hlávka. Český architekt a mecenáš. Praha 1980

www.hlavkovanadace.cz

Za pomoc s článkem děkuji panu Martinu Slabochovi, předsedovi ČGHSP.

SÁGY RODU SMOLÍKŮ

Pavel Smolík

Především zdůrazňuji, že mým úmyslem není vytvářet dojem spojitosti, neboť nositelů jména Smolík je nespočetně. A zvláště pak na těchto, již tradičně solidně formulovaných stránkách, nechci předvádět své pokusy o odborně vyhlížející práci na rodopisná témata. Jsem si totiž vědom, že současně dělím výsledky mého badatelského úsilí se snad mohou honosit nadšením, se kterým jsem jich prozatím dosáhl, nikoli však fundovaností, s jakou zde již po léta publikuji mnohem povolanější. Jako dlouholetý a věčný člen této společnosti však cítím určitou potřebu zadat se také poněkud užitečněji než jenom členskými příspěvky do jejího života. Prosim tedy, aby mé „dítko“ zde bylo bráno spíše jako poněkud rozverně vyprávění, byť s celkem racionálním jádřerkem.

Tedy, dovoluji si začít skutečně od začátku. Je tomu již velmi, velmi dávno, kdy ve mně vzklíčila touha nahlédnout do co nejvzdálenější minulosti našeho rodu. Psal se rok 1975, když jsem se příčiněním milého pana Stanislava Hošťálka, dnes již mnohá léta shlížejícího na nás z věčnosti, stal členem této společnosti. Snad prvním vážnějším popudem mi však byla útloučká publikace z pera pana F. Holého „Krajem Hodčanu“, vydaná r. 1976 u příležitosti sjezdu rodáků a přátel Chřtůska. Někjakým způsobem se dostala do rukou mému tátovi a obsahovala větu, která se sice ukázala posléze nesprávnou, nicméně stala se tou pravou jiskrou, která zanitila plamének mého následného úsilí. Psalo se tam totiž, že rodiště mého táty, Slabce, se dříve jmenovaly Slavice, odkud pocházel vladycký rod Smolíků ze Slavic (...). Inu, byl jsem tehdy mladý, sil jsem měl na rozdávání, a tak jsem začal „razit tunely“, zpočátku jeden z minulosti do přítomnosti, posléze druhý, rozumnější, z přítomnosti do minulosti. Začal jsem tedy, jak jinak, s rodem Smolíků ze Slavic a dlužno říci, že se mi podařilo shromáždit a literárně a snad i poněkud odborně stvořit poměrně ucelený materiál. V roce 1988 jsem se dokonce setkal s p. JUDr. et Ing. J. Stachem, který ve 3. čísle XXI. ročníku časopisu Heraldika a Genealogie publikoval článek „Smolíkové ze Slavic“. Tento článek vznikl podle slov p. Stacha tak, že uspořádal poznámky p. V. J. Smolíka z jeho vlastního genealogického bádání. V některých bodech tohoto článku jsem měl na základě své vlastní práce poněkud odlišné názory, také jsem si byl vědom, že p. V. J. Smolík sledoval nepochybně jen rodovou linii, kterou považoval pro svou osobu za důležitější, nicméně mohl jsem svá vlastní zjištění do určité míry z tohoto zdroje doplnit. Takto ucelený materiál jsem posléze uložil, abych začal „razit ten rozumnější tunel“, to jest ze současnosti do minulosti. Tam jsem se dopracoval, řekl bych, pro mne užitečnějších výsledků. O tom však dále.

Léta běžela a spíše odnášela, než přinášela.

V roce 1994 jsem se setkal s p. Janem Haladou, původcem třídílného Lexikonu české šlechty a jeho laskavostí jsem v jeho III. dílu umístil krátký výtah z historie rodu Smolíků ze Slavic.

MECENÁŠ JOSEF HLÁVKA A JEHO ROD

Blanka Čádová

V letošním roce si připomínáme 100 let od úmrtí českého mecenáše Josefa Hlávky. Čím vším vlastně Josef Hlávka byl? Hlávka byl stavitel, architekt, podnikatel, vrchní stavební rada, poslanec říšské rady, doživotní člen panské sněmovny, zakladatel nadací, katolík, sběratel, politik, první prezident České akademie věd a umění, držitel velkokříže Řádu Františka Josefa I. atd. O jeho stavitelských úspěších i prospěšné mecenášské činnosti bylo napsáno mnoho, ale doposud se nikdo hlouběji nevěnoval jeho rodu.

Zmínky o rodu Hlávků jsou již v nejstarší pfeštické matrice, která byla založena roku 1675. Zapisovány do ní byly i křty, sňatky a pohřby z okolních vsí Lužany, Skočice, Střížov, Žerovice, Vodomety, Záměstí a Osek. A hned na 3. straně matriky je zapsán první Hlávka, jde o křest Jakuba Hlávky, syna Šimona Hlávky a Anny. V berní ruli z roku 1654 nacházíme příjmení Hlávka 35 krát, příjmení Hlávková jednou, Hlávkovský grunt 6 krát, třikrát grunt Hlávků, v Pfešticích však žádného Hlávku nenacházíme. Na celém Klatovsku je zaznamenán pouze sedlák Jan Hlávka z obce Koryto (panský Opálka, Plánice). V průběhu 18. století se rod Hlávků v Pfešticích rozrostl a matriky dokládají několik rodin. V rodu Hlávků se dědilo koželužské řemeslo. V 19. století obývaly rodiny Hlávků v Pfešticích již několik domů – čp. 8, 111, 143, 156, 169, 236.

Neslavnější z rodu – Josef Hlávka – se narodil 15. února 1831 v Pfešticích čp. 8. Na svět mu pomohla porodní bába Alžběta Krimlová z Pfeštic. Pokřtěn byl hned druhého dne po narození 16. února pfeštickým děkanem P. Františkem Pavlíkem. Kmotry mu byli Václav Pinzer, měšťan a mistr pekařský z Pfeštic a Marie Seidlová, choť c. k. poštmistra z Pfeštic.

Rodný dům Josefa Hlávky v Přešticích

Dnešní Hlávková ulice na počátku 20. století. Nejnižší dům vlevo je rodný dům Josefa Hlávky, v horní části kostel Nanebevzetí Panny Marie

Jeho otec Antonín Hlávka (1796 – 1860) byl tehdy představeným města Přeštic, byl synem Antonína Hávky – měšťana a mistra koželužského z Přeštic čp. 156 a Evy roz. Červenkové z Přeštic čp. 204.

Matka Anna (1802 – 1893) byla dcerou Jakuba Stacha, c. k. poštmistra z Přeštic čp. 85 a Marie roz. Čermákové z Přeštic čp. 200.

Otec Antonín Hlávka – purkmistr Přeštic, magistrátní rada v Kolíně, okresní soudce v Říčanech, Roudnici – zemřel na tuberkulózu jako c. k. okresní představený v Humpolci, kde byl i pohřben. Syn Josef na památku zesnulého otce založil nadační fond farního kostela v Humpolci. Otec se tak jeho velkých stavitelských úspěchů nedožil.

Matka Anna žila ke staru se synem na zámku v Lužanech u Přeštic a měla velký vliv na chod jeho domácnosti, kde se scházeli mnozí umělci. Zemřela v Přešticích 2. října 1893.

Josef Hlávka byl dvakrát ženatý. První manželkou se stala jeho studentská láska Marie Čermáková (1841 – 1882), která byla jeho vzdálená příbuzná. Znali se dlouho, ale vzali se v roce 1862, až když měl stavitel Hlávka vybudované postavení. Manželka Marie mu umírá dne 8. listopadu 1882 v 41 letech na tuberkulózu v sanatoriu v Griesu u Bolzana v Itálii. Pohřbena byla na pfeštickém hřbitově.

První žena Josefa Hlávky Marie

Slovo na úvod	1
Martin Slaboch, předseda	
ČLÁNKY A STUDIE	
Mecenáš Josef Hlávka a jeho rod	2
Blanka Čádová	
Ságy rodu Smolíků	9
Pavel Smolík	
Čeští rytíři Fraňkové z Liběchova a jejich Stráž nad Nežárkou	14
† Jaroslav Honc	
Cesty slovinského kupeckého tovaryše (úryvky z dopisů) v letech 1827–1829	26
Jan Krlín	
Rod Štěpánů ze Sadské a jeho kořeny ve středoečeském kraji	33
Josef Štěpán	
Lvi silou	42
Pavel Hnízdil	
Genealogie a genetika (11. část)	49
Kristián Koubek	
ZPRÁVY ZE SPOLEČNOSTI	
Program středěčnicků na 2. pololetí 2008	61
Představujeme naše archivy – SOA Třeboň	62
Nové stránky – nový podnět: genealogie.cz	67
ANOTACE, RECENZE, ZAJÍMAVOSTI	
Virtuální hřbitovy Čech, Moravy a Slezska	70
Z časopisů roku 2008	71
České katastry od 11. do 21. století	73
Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti – I. díl (A–M)	74
Heraldické noviny	75
Monumentální dějiny poštovníctví	76
František Křížík portřeti	77
Česká archivní společnost – profesní sdružení českých archivářů v České republice	82
Přípravy na svatbu v 16. století	86
Jak jsem tvořila genealogickou práci	89
Výstava Kamenné svědectví minulosti – Heraldické památky Novojičínska	91
Rod Žertů	93
Spolek pro vojenská pietní místa	93

Milí čtenáři,

věřím, že Vás právě doručené Genealogické a heraldické listy potěšily a již se netrpělivě těšíte na jejich pročtení. Co Vás na 96 stránkách čeká? Na obálce jste jistě nepřehledně fotografovali známého mecenáše Josefa Hlávky (1831–1908). Ke 100. výročí úmrtí tohoto rodáka z Přelčic u Klatov přinášíme článek o jeho rodině a rodu. O známém architektu a staviteli bylo napsáno mnoho knih a článků, ale žádný badatel se doposud hlouběji nevěnoval jeho rodu.

Pani Jaroslava Honcová objevila dosud nepublikovanou práci svého zemřelého manžela o méně známém rodu Fraňků z Liběchova, který vymřel již koncem 16. století. Dlouholetý člen ČGHSP Pavel Smolík se věnoval v příspěvku Ságy rodu Smolíků vlastním rodu i šlechtickému rodu Smolíků ze Slavic. Lingvista Josef Štěpán uvěřuje výsledky mnohaletého bádání po kořenech svého středoečeského rodu. Archivářka Jana Krlínová zaslala dopisy kupeckého tovaryše Valentína Čelka (1807–1885) ze Slovinska, které v letech 1827–1829 poslal do své vlasti z Čech. K 90. výročí vzniku Československé republiky připravil článek Pavel Hnízdil a doplnil ho vzácnými fotografiemi z Vojenského ústředního archivu v Praze. V článku Lvi silou připomíná důležitou úlohu našich legionářů při vzniku republiky i následné boje v Sudetech, na Těšínsku a na Slovensku. V seriálu o souvislostech genetiky a genealogie se Kristián Koubek zamýšlí nad incestem a jeho následcích.

Státní oblastní archiv v Třeboni, který spravuje 6 742 svazků jihočeských matrik, představuje PaedDr. Laděna Plucarová, vedoucí oddělení správy archivních fondů a sbírek. SOA Třeboň je zatím jediným archívem v České republice, který nám rodopiscům velice ulehčil práci a postupně zpřístupňuje digitalizované matriky na internetu. Zatím je možno doma z obrazovky počítače prohledat třetinu matrik z jihu Čech. Dokončení předpokládají pracovníci treboňského archivu v roce 2010. Doufáme, že i další archivy umístí brzy digitalizované matriky zdarma na internetu.

Protože rodopisce zajímají především zemřelí, upozorňují na dva zajímavé příspěvky v závěru časopisu. Prvním jsou Virtuální hřbitovy Čech, Moravy a Slezska, kde je možno na adrese www.cemetery.cz dohledat téměř 43 000 hrobů našich předků a myslím, že tento počet díky pilným rodopiscům rychle naroste. Druhým příspěvkem je zpráva o činnosti nedávno založeného Spolku pro vojenská pietní místa, který na adrese www.vets.cz umožňuje nalézt 12 000 vojenských hrobů a památníků. I tyto stránky můžete obohatit o své údaje. O historii i současné činnosti České archivní společnosti, ve které je sdruženo na 470 archivářů, píše její předseda v letech 2002–2008 a archivář Daniel Doležal.

A jak pracoval v posledních týdnech správní výbor? Mnozí jste již zjistili, že 14. srpna 2008 byly místopředsedou Tomášem Krátou spuštěny na staré adrese www.genealogie.cz internetové stránky ČGHSP a novou grafickou. Obsah zůstal zachován a byl rozšířen o nové části, například o formulář k přímému objednávání našich publikací. Staré stránky byly v provozu od roku 1998 a jejich autorem i správcem byl Arnošt Drozd. Za desetiletí je navštívilo kolem 200 000 návštěvníků. Přes letní prázdniny se také, zásluhou Heleny Voldánové, konečně podařilo zřídit pro kancelář a knihovnu WC. Po 10 letech našeho působení ve Stodolčích jsme se tak dočkali sociálního zařízení. Při zahájení kurzu pro začínající rodopisce a kronikáře dne 25. září přivítal Václav Hásek 41 účastníků, na které čeká 10 dvojhodinových lekcí a 2 exkurze do archivů.

V závěru malá a radostná zajímavost. Baby boom zasáhl také členy správního výboru ČGHSP i redakční rady GHL. V posledních měsících mohli zapast do svých rodokmenů své syny: předseda Martin Slaboch (syn Martin, říjen 2007), člen správního výboru Arnošt Drozd (syn Arnošt, leden 2008), člen redakční rady Jan Oulík (synové Vojtěch, leden 2007 a Petr, červen 2008), místopředseda Tomáš Kráta (syn František, srpen 2008) a další miminko očekává v nejbližších dnech další člen redakční rady Jan Kabuda. Ať dále vzrůstají české rody!